

HRVATSKI VOJNIK

DOSSIER
HRVATSKO
VOJNO NAZIVLJE

BROJ 26. GODINA II.

4. PROSINCA 1992.

CIJENA 400 HRD

OLYMPUS

OLYMPUS OPTICAL CO., LTD. Tokyo, New York, Hamburg, London

41000 Zagreb, Jurjevska 15

Telefon: (041) 42 15 35, 42 15 22, 42 14 82 · Telefax: 42 08 88

FUJIFILM

ZASTUPNIK ZA HRVATSKU:

EQUICOLOR

Zagreb, Kneza Ljudevita Posavskog 14
Tel. 041/442-050, Telefax 041/451-693

HRVATSKI VOJNIK

GLASILO MINISTARSTVA
OBRANE REPUBLIKE
HRVATSKE

Odgovorni urednik:
brigadir Ivan Tolj
Glavni urednik:

pukovnik Krunoslav Matešić

Zamjenik glavnog urednika:
Bože Simleša

Uređuje kolegij uredništva: **Tihomir Bajtek** (vojna tehnika, desk), **Željko Hanich** (HRZ), **Dejan Frigelj** (HRM), **Mirjana Kuretić** (ustroj i postrojbe HV), **Andelka Mustapić** (kulturna i feljtonistička), **Alojz Boršić** (fotografija), **Žarko Taraš** (lekatura), **Siniša Haluzan**, **Tomislav Lacković**, **Neven Valent Hribar** (reporteri), **Marina Pavičić** (marketing), **Marina Šego** (tajnica).

Likovni urednik:
Svebor Labura

Adresa: Zvonimirova 12, Zagreb

Telefoni: 46 80 41, 46 79 56
Fax: 45 18 52

Grafičko-tehničko uređenje:
Grafičko-tehnička redakcija
Hrvatska tiskara KTS

Tisk:

Hrvatska tiskara, Zagreb
Godišnja pretplata 10.400 HRD
Polugodišnja pretplata 5.200 HRD
Sve promjene tiraže slati na Vjesnik Tuzemna prodaja Slavonska avenija 4
brzoglas 341-256 ili na MARKETING Hrvatskog vojnika brzoglas 467-291;
brzoglas i dalekomernoživač 451-852.

Pretplata za tuzemstvo uplaćuje se u korist:

PODUZEĆE »TISAK«, ZAGREB (za pretplatu na »Hrvatski vojnik«) br. nn.
30101-601-24095

Pretplata za inozemstvo uplaćuje se u korist:

ZAGREBAČKA BANKA — ZA
PODUZEĆE »TISAK« (za pretplatu na »Hrvatski vojnik«) br. nn.
30101-620-16-25731-3281060.

Cijena polugodišnje pretplate:

Njemačka 54 DEM, Austria 360 ATS,
Kanada 42 CAD, (zrakoplovom 82,95),
Australija 48 AUD, (zrakoplovom 106,50), SAD 42 USD, (zrakoplovom 76,45), Švicarska 48 CHF, Nizozemska 60 NLG, Francuska 216 FRF,
Švedska 216 SEK, Belgija 1080 BEF,
Danska 216 DKK, Velika Britanija 20 GBP, Slovenija 1800 SLT, Italija 39600 ITL, Norveška 212 NOK

Rukopise i materijale ne vraćamo

kazalo

4. prosinca 1992. godine

ustroj hrvatske vojske

Za Hrvatsku srcem i znanjem	4
COOV »Dr. Ante Starčević«	5
67. bojna Vojne policije	5
Hvidra za Vukovar	6
Split svoj na svome	7
Uzbune smanjile broj žrtava	8
Obuka na taborovanju	10

aktualnosti

Čvrsto vjerujemo u vlastitu snagu	11
Kako je branjen Vukovar	14
Zagrebački vezisti	17
Oznake kao simboli	17
Ne dirajte nam ravnicu	18

dossier

Hrvatsko vojno nazivlje	20
Topnici protiv artiljeraca	21
Bogoslav Šulek	24
Krlezini domobrani	26

vojna tehnika

Oči orla	28
Commando minobacači	32
Žene-ratnici	37
Specnaz u akciji	40
Metak za sva vremena	43
Tišinom oklopljen metak	44
Zračna krstarica	46
Minobacač — dominantno sredstvo potpore	48
Nulta točka	50
Streljivo mauzer	51

magazin

Dnevnik smrti	52
Plava boja inata	53
Blagdan djece, obespravljenih i siromašnih	54
Senjski uskoci	55
U tjeskobi nemoj pokleknuti, domovino!	56
Zajedništvo dobrote	57
Prince opet kao princ	58
Smrtonosno oružje 3	59
Hrvatski hram knjige	60

**HRVATSKI
VOJNIK**

**LIST
NEPOBJEDIVIH!**

ZA HRVATSKU SRCEM I ZNANJEM

Svečanost su svojom nazočnošću uveličali najviši dužnosnici Hrvatske vojske

Pištolj PHT s posvetom, priznanje najboljem časniku Slobodanu Pandžiću, uručio je general zbora Janko Bobetko

Učasničkom centru Hrvatske vojske završen je tečaj kojim je ospozobljena prva generacija djeLATNIH časnika i dočasnika Hrvatske vojske. Na prigodnoj svečanosti, kojoj je bio nazočan načelnik Glavnog stožera Hrvatske vojske general zbora Janko Bobetko i drugi visoki dužnosnici Hrvatske vojske, predana su priznanja i pokloni onim polaznicima koji su se najviše istakli u radu i postigli najbolje rezultate.

Uvodni govor održao je načelnik Časničkog centra brigadir Dragutin Šlopar, koji je posebno pozdravio junaka južnog bojišta, generala Bobetka i sve predstavnike uprava Ministarstva obrane te Ministarstva unutarnjih poslova. Potom je naglasio kako je danas, nakon naporne tromjesečne izobrazbe po odgovarajućim planovima i programima, 15 časnika i 82 dočasnika položilo sve predviđene ispite i steklo uvjete za prelazak u djeLATNI sastav HV. »Gospodo časnici i dočasnici, u ovom je Centru, od njegova formiranja do danas kroz kratke tečajeve ospozobljeno 2193 časnika i dočasnika. Međutim, vi ste prvi kojima je pripala povijesna čast da budete i prvi djeLATNI časnici i dočasnici Hrvatske vojske, vojske neovisne i suverene međunarodno priznate hrvatske države. Bili ste među prvima kada je trebalo braniti domovinu i ništa vas nije moglo pokolebiti u tome. No, isto tako niste se pokolebali i na ovoj fronti stjecanja vojno – stručnih znanja i ospozobljavanja za buduće dužnosti djeLATNI Hrvatske vojske.

Bilo je ugodno slušati zapovjednike i na-

piše: TOMISLAV LACKOVIC

stavnike kad su o vama govorili s puno poštovanja, iznimno pohvalno i isticali pojedince koji čak s vrlo dobrim ocjenama nisu bili zadovoljni.«

Prosječna ocjena koju su postigli časnici iznosi 4,92, a dočasnici 3,77, dakle odličan i vrlo dobar što je rezultat koji najbolje govori o motivaciji, ozbiljnosti i shvaćanju obveza. Istodobno, to pruža nadu i garanciju u daljnje uspješno obnašanje funkcija u postrojbama i zapovjedništvima Hrvatske vojske.

Oni časnici i dočasnici koji su završili tečaj stekli su pravo na djeLATNI ugovor s Hrvatskom vojskom. Najbolji su dobili više činove, a dvojici s vrhunskim rezultatima, pukovniku Slobodanu Pandžiću i dočasniku Bošku Tenžeru general zbora Janko Bobetko uručio je pištolj s posvetom.

Uz dugotrajno odobravanje svih nazočnih za govornicu je izišao načelnik Glavnog stožera Hrvatske vojske, general zbora Janko Bobetko koji je u svom nadahnutom govoru naglasio odgovornost koju su novi časnici i dočasnici preuzeli na sebe, posebno glede dalnjeg prenošenja znanja na ostale pripadnike Hrvatske vojske. General Bobetko prisjetio se Brozovih riječi koje je izrekao krajem 1971. godine da će Hrvatska imati svoju vojsku tek kada Sava poteče u suprotnom smjeru, no to se dogodilo, a Sava i dalje teče normalno.

Govoreći o liku hrvatskog časnika, načelnik GSHV-a je istaknuo kako hrvatski narod s razlogom traži da se savjesno i odgovorno odnosimo prema njegovim sinovima, jer oni neće i ne smiju biti glineni golubovi za odstrel, usput navodeći kako je neke časne već morao ukoriti i smijeniti. »Najprije ću morati provjeriti tko sve zapovjeda Hrvatskom vojskom jer to mogu biti samo čestiti ljudi svjesni ovog povijesnog trenutka koji se događa samo jednom u povijesti svakog naroda.

Oni koji će raditi pošteno, uvijek će imati podršku. Invalidi domovinskog rata moraju imati svu potrebnu skrb jer su dali dio sebe za slobodu. Uvijek ćemo hrvatskom narodu moći položiti račune za one što smo učinili. To znači da u Hrvatskoj vojsci ne smije biti formalizma, već se na djelu mora vidjeti odgovornost za svakog pojedinog borca. Naša parola glasi: Za mnom, a ne ispred mene, dodataj je general Bobetko uz burno odobranje svih nazočnih.

»Hrvatski časnici u svemu mora biti primjer, a tko to nije u stanju, nema mu mjesta u našim redovima. Ima mnogo časnika koji nikada nisu bili na bojišnici, već po štabovima piju crnu kavu. Časnici mora biti osoba koju ljudi stuju. Ranije je bilo kojekakvih krađa i nerada, ali izgleda da je to nužna pojava koja prati svaki rat. Stoga ću tražiti steagu, savjesnost u radu i maksimalne mogućnosti napredovanja za najbolje. Za Hrvatsku se treba boriti srcem«, završio je svoje izlaganje načelnik Glavnog stožera Hrvatske vojske general zbora Janko Bobetko. ■

COOV »DR. ANTE STARČEVIĆ«

U Jastrebarskom svečano obilježena prva godišnjica Centra za obuku i odgoj hrvatskih vojnika

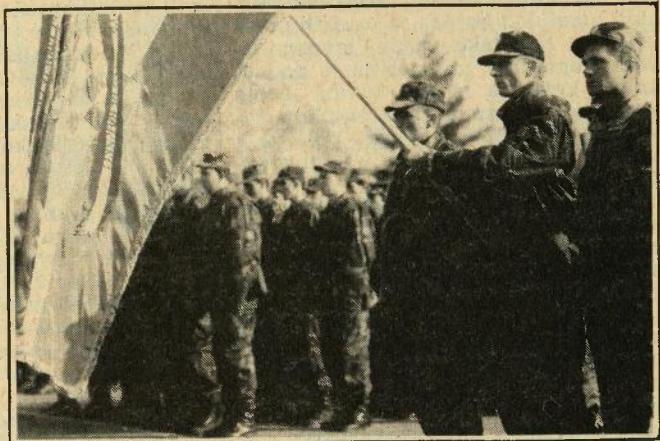
Zapovješću načelnika Glavnog stožera Hrvatske vojske ustrojen je prije godinu dana u Jastrebarskom prvi naš centar za obuku i odgoj vojnika. Na svoj prvi rođendan, 27. studenoga, Centar je dobio ime »Dr. Ante Starčević«. Na svečanosti tim povodom zapovjednik Centra pukovnik Đuro Ivanović, pred mnogim visokim uzvanicima, podsjetio je na prve dane rada. Kroz ovo učilište tijekom ove godine obučeno je četiri tisuće, u početku vojnika – dosluženika a kasnije i prvih hrvatskih novaka. Mnogi od tih vojnika branili su Hrvatsku na svim bojištima primjenjujući znanje koje su tijekom obuke usvojili.

Prigodnim riječima nazočnima se obratio uime Ministarstva obrane pukovnik Vjekoslav Križanac, a potom i predsjednik općine Jastrebarsko Branimir Pasečky i župnik Stjepan Pticek.

Uz Dan Centra »Dr. Ante Starčević« zaslužnim djelatnicima su uručene zahvale i obavljena promaknuća u više činove.

U budućnosti će se u ovom Centru školovati, uz novake, i pričuvni i djelatni dočasnici i časnici Hrvatske vojske. ■

MIRJANA KURETIĆ

67. BOJNA VOJNE POLICIJE

Bojna je osnovana 26. studenoga 1991. u vojarni na Borongaju i prošla je gotovo sva bojišta u Hrvatskoj

Prva obljetnica osnivanja 67. bojne Vojne policije, zadužene za III. (zagrebačku) operativnu zonu HV, obilježena je krajem prošlog tjedna u vojarni »Kralj Tomislav« u zagrebačkom Črnomercu. Najboljim vojnim policajcima dodijeljeni su činovi i prigodna priznanja, a proslavi su prisustvovali predstavnici ministarstva obrane i unutar-

njih poslova, civilnog i vojnog pravosuda te brojna rodbina i prijatelji vojnih policajaca iz 67. bojne.

Kako nam je ispričao njen zapovjednik satnik Damir Kozić, bojna je osnovana 26. studenoga prošle godine u vojarni na Borongaju i otada je prošla gotovo sva bojišta u Hrvatskoj – od istočne Slavonije preko Pakraca i Slavonskog Broda do Dubrovnika – a ne samo područje zagrebačke operativne zone HV (od Nove Gradiške do slovensko – hrvatske granice) za koje je zadužena. Pritom su njeni pripadnici obavljali svoje redovne zadatke vojne policije, ali su često bili i borci na prvoj liniji fronte. Tako je i sada dvije trećine bojne na raznim bojištima širom Hrvatske pa nisu mogli doći na proslavu svoje postrojbe.

U bojnu su, kaže satnik Kozić, uključeni najbolji borci iz drugih postrojbi, jer je Vojna policija elitni dio Hrvatske vojske. Dosad je kroz bojnu, bilo kao njeni stalni pripadnici bilo kroz razne oblike obuke, prošlo oko 2500 boraca. Od njih su četvorica poginuli, a 40 ih je ranjeno na bojištima širom Hrvatske.

– Bojnu je u početku činilo 95 posto boraca iz pričuvnog sastava HV koji su se javili kao dobrovoljci. Zato će se, po novom ustroju HV, svi koji to žele sada vratiti u svoja poduzeća, a oko 40 posto pripadnika bojne prijeti će, po vlastitoj zelji, u djelatni sastav HV, kao profesionalni vojni policajci. »Nakon toga bojnu ćemo popuniti najboljim časnicima, dočasnicima i borcima iz ostalih postrojbi HV, koji žele raditi kao vojni policajci, tako da će i dalje ispunjavati sve zadatke koje dobije«, rekao nam je na kraju satnik Kozić. ■

ŽELJKO BUKŠA

HVIDRA ZA VUKOVAR

Udvorani Doma Hrvatske vojske »Zvonimir«, 20. studenoga održan je utemeljivački sabor još jedne u nizu Hvidrinih podružnica. Ovoga puta za područje privremenog okupirane općine Vukovar.

U nazočnosti velikog broja vukovarskih invalida i boraca, te visokih predstavnika Hrvatske vojske i javnoga života Republike, utemeljena je podružnica koja će, zbog velikog broja invalida, čija prava joj je namjera zastupati, imati povećan opseg poslova, a samim tim i odgovornost njenih vodenih ljudi je znatnija.

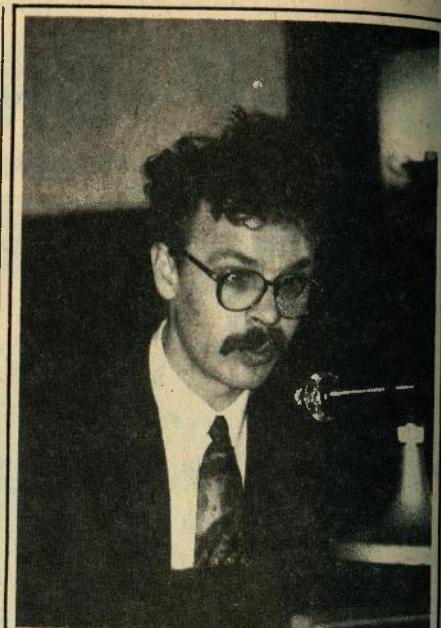
Povjerenik Vlade Republike Hrvatske za Vukovar, Marin Vidić-Bili u pozdravnom govoru izrazio je zadovoljstvo što i Vukovar dobija svoju organizaciju koja će zastupati stradale branitelje ovog grada heroja. Među ostalim, Vidić-Bili je istakao raspršenost Vukovarača na stotinama različitih lokacija u domovini i izvan nje, te potrebu organizacije takvog i sličnog karaktera u cilju njihovog ponovnog okupljanja.

General zbora Anton Tus, glavni vojni savjetnik predsjednika Republike je izrazio najbolje želje glede utemeljenja ove podružnice. »Mi se sada nalazimo pred fazom koja mora biti aktivna i

piše: TOMISLAV LACKOVIĆ

promišljena kako bi vratili naš Vukovar. Isto tako, trebamo dati sve onima koji su dali sve što su imali za slobodu domovine. Vaše udruženje ima veliku moć i nju treba iskoristiti kako bi vama bilo što bolje. Ostvarivanje svih vaših prava će poslužiti i uključivanju invalida domovinskog rata u normalan život, kako u Vukovaru, tako i na cijelom području Hrvatske. Politika, kako svjetska, tako i naša, jasno je – nema promjene granica, i mi ćemo se poslužiti, prije svega, svim raspoloživim političkim sredstvima, a ako taj način ne bi bio ostvariv, vojnim putem ćemo izvojevati povratak svakog prognanog Hrvata na njegovo ognjište.«

Nazočnima se obratila i zastupnica u Saboru, gospoda Gordana Turić, »majka hrvatskih invalida«, sljedećim riječima: »Vašu krv i vašu patnju osobno sam proživjela – nemojte dopustiti da vas svlada malodušje jer vi ste ta generacija koju je Bog odabrao za oslobođenje domovine od dugogodišnjeg služenja velikosrpskom tiraninu. Ako se koji put nadete povrijedeni, ako osjetite nepravdu, nemojte se nikada

Marić Vidić Bili: Hvidra će pomoći da se i na taj način okupe Vukovarci

najlutiti na ljubav koja vas je odvela u rat za domovinu, nadite snage za oprost.«

Na skupu je govorio i predstavnik Personalne uprave Ministarstva obrane g. Branko Lautar koji je podsjetio što je sve učinjeno u cilju zaštite vojnih i civilnih invalida domovinskog rata. Naime, Zakon o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata, već je doživio tri izmjene, najviše zahvaljujući tome što su usvajana i prihvaćana mišljenja i prijedlozi sa mih invalida glede onih pogodnosti koje će najviše pridonijeti njihovoj reintegraciji u svakodnevni život i rad.

Na kraju, predsjednik Hvidre Željko Klemencić govorio je o dosadašnjem radu i rezultatima organizacije koja je izrasla u moćnog predstavnika onih ljudi koji su izborili pobjedu u ovome ratu. Posebno je iskazao najdublje štovanje invalidima, kao i svim borcima Vukovara. U šest mjeseci rada Hvidre ustrojena je organizacija koja danas broji preko 6000 članova i pokriva gotovo čitavi hrvatski teritorij, čak i privremeno okupirane dijelove domovine. Stav Saveza je – Hrvatska iznad svega. Svaki invalid svoj drugi dom može naći u njenim prostorijama u bilo kojem dijelu Hrvatske.

Na skupu su bili nazočni i zamjenik načelnika Glavnog stožera Hrvatske vojske za domobranstvo, general bojnik Zvonimir Červenko, potpredsjednik Vlade RH gospodin Vladimir Šeks i drugi. ■

S osnivanja podružnice

SPLIT – SVOJ NA SVOME

Prije godinu dana Split je proživljavao svoje najteže dane

piše: VESNA BOŽANIĆ SERDAR

»Zahvaljujući pravodobnim pri-premama, hrabrosti i odlučnosti da ostanu svoji na svome obranjen je Split. Bili smo spremni i na nove napade, ali porazili smo neprijatelja u svakom pogledu. Pala je njihova bahatost i šepurenje našim morem«, rekao je admiral Sveti Letica, zapovjednik Hrvatske ratne mornarice na svečanom koncertu 17. studenog, koji je priređen u Lori u povodu prve godišnjice bitke i pobjede nad neprijateljskom ratnom mornaricom. Tom prilikom otvorena je i izložba splitskih umjetnika, a u Časnici-kom domu okupili su se predstavnici civilnih i vojnih vlasti grada, te uglednici iz javnog i kulturnog života Splita. Pred prepunom dvoranom nastupili su splitski glumci i pjevači, te orkestar HRM. Svi su se prisjetili dogadaja od prije godinu dana.

U to vrijeme Vukovar je proživljavao svoje najteže dane razaranja, pokušala se probiti pomorska blokada prema Dubrovniku noseći pitku vodu, Split je doživio treću blokadu, onesposobljena su mnoga uzletišta, sirene za zračnu i opću opasnost postale su dio svakodnevice... U čitavoj Hrvatskoj bila je izuzetno teška situacija. 15. studenoga, nakon pomorske blokade koja je trajala 21 dan, Split je doživio i prvo bombardiranje. Bilo je i posljednje, ali se tada mislilo da je to tek početak. No na sreću svih njegovih gradana, ispalo je druga-

Admiral Sveti Letica, zapovjednik Hrvatske ratne mornarice prigodom riječima obratio se nazočnima na svečanosti

Zapovjednici brodova Hrvatske ratne mornarice

čije. Jugomornarica je zahvaljujući braniteljima na Šolti i Braču, te prvoj obalskoj topničkoj bitnici na splitskom Marjanu doživjela poraz. Oštećeni brodovi otjerani su iz splitskog akvatorija i s dosta problema doplovili su do Visa.

je prema Korčuli, a sutradan i prema Visu. Od tog dana na ovom dijelu Dalmacije više se nije pojavio ni jedan jedini brod jugomornarice. I to je ta pobjeda.«

Stvoren je siguran oslonac ovog dijela Hrvatske. ■

UZBUNE SMANJILE BROJ ŽRTAVA

Sustav motrenja i obavješćivanja tijekom domovinskog rata osigurao je neprekidnu djelotvornu kontrolu u cijeloj Hrvatskoj

Sve zemlje svijeta suočene s opasnostima suvremene civilizacije i mogućim ratnim opasnostima organiziraju različite sustave koji imaju neposredne zadatke kontinuiranog praćenja, opće situacije, otkrivanja opasnosti i obavješćivanja pučanstva radi poduzimanja mjeru zaštite. U Republici Hrvatskoj Sustav motrenja i obavješćivanja (MiO) ustrojen je u okviru Uprave za obrambene pripreme zemlje Ministarstva obrane Republike Hrvatske.

Sustav je ustrojen radi praćenja svih vrsta opasnosti, od elementarnih nepogoda i sličnih nesreća do ratnih djelovanja koja mogu ugroziti građane i materijalna dobra, radi obavješćivanja i uzbunjivanja građana, tijela državne uprave, Civilne zaštite i drugih spasičkih službi, te oružanih snaga.

Djelovanjem i ustrojavanjem Sustava motrenja i obavješćivanja osigurava se niz vrlo bitnih funkcija, kao što su prenošenje odluka, otkrivanje i praćenje svih opasnosti, prikupljanje i obrada podataka o opasnostima te obavješćivanje građana i svih nadležnih o otkrivenim opasnostima.

Sustav motrenja i obavješćivanja ima organizirane svoje elemente na čitavom teritoriju Republike Hrvatske koji su povezani putem sustava veza u jednu integralnu cjelinu, te se na taj način osigurava neprekidna djelotvorna kontrola čitavog teritorija Republike. Elementi koji sačinjavaju Sustav motrenja i obavješćivanja su Služba motrenja i obavješćivanja te osnovna motrička mreža.

Službu MiO sačinjavaju centri za obavješćivanje, motričke postaje i jedinice za uzbunjivanje.

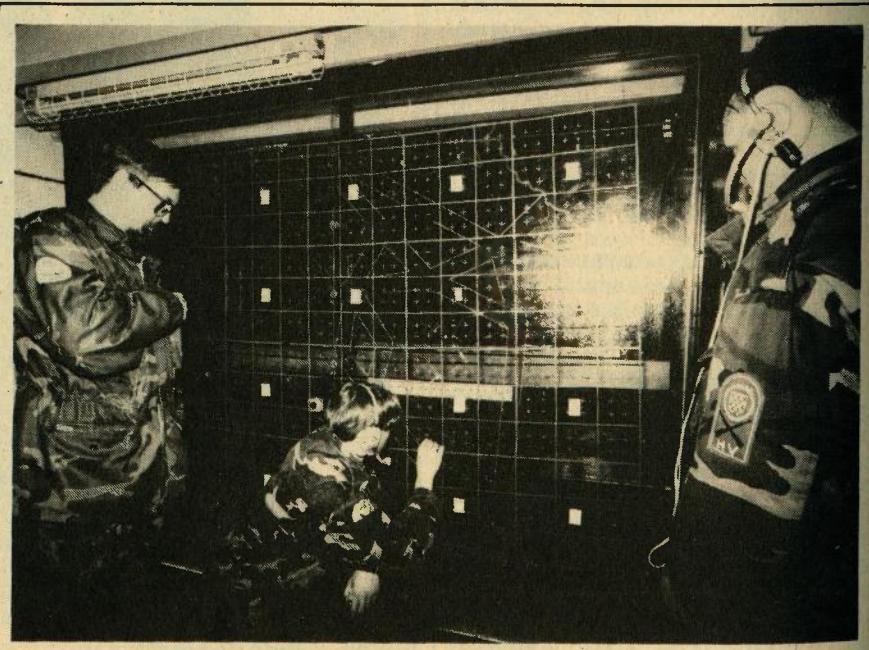
Osnovnu motričku mrežu čine svi važniji organi, tijela državne uprave kao i organizacije i poduzeća od posebnog interesa, koje se u okviru svoje djelatnosti bave osmatranjem i utvrđivanjem pojava od šireg značaja. To su: MUP, elektroprivreda, vodoprivreda, HPT, Radio i Televizija, prometna poduzeća, hidrometeorološke, vatrogasne, zdravstvene i veterinarske službe, šumarska i poljoprivredna, sezimološke i speleološke službe, službe radioološke zaštite i slično. Centralni dio cijelokupnog sustava MiO čine centri za obavješćivanje na svim razinama od republike do općine.

piše: Zvonko Sesar, načelnik Uprave za obrambene pripreme zemlje

Nakon uspostave demokratske vlasti u Republici Hrvatskoj, poduzete su potrebne mјere i radnje radi kadrovske i tehničke reorganizacije sustava staroga režima. No, koliko god je gruba agresija na našu republiku bila iznenadna i zatekla Sustav motrenja i obavješćivanja u reorganizaciji uspjelo se uz velika naprezanja i fleksibilnost ustrojavanja i rada izvršavati sve postavljene zadatke i u velikoj mjeri davati tehničku i stručnu pomoć postrojbama Hrvatske vojske koja se tek rađala.

U tim i takvim uvjetima rata i grube agresije trebalo je u kratkom vremenskom roku, s nedovoljnim brojem stručnih kadrova obaviti bitne organizacijske i kadrovske promjene Sustava da bi on u takvim uvjetima mogao efikasno funkcionirati. No na to-

me putu je bio veliki broj problema. Najveći problemi bili su tehničke prirode jer Sustav MiO nije mogao koristiti veći dio postojećih radio veza, koje je do nedavno koristio i agresor. Nadalje u kratkom roku je trebalo kadrovski popuniti službu a kadrove obučiti za efikasan rad. No zavidnom kvalitetom rukovodećeg i zapovjednog kadra Sustava MiO na svim razinama, te velikim naprezenjem kompletнog postojećeg djelatnog kada, problemi su se efikasno rješavali. Od početka izbijanja ratnih sukoba, a i za cijelo vrijeme rata, centri za obavješćivanje na svim razinama, bili su manje više sjedišta proširenih križnih štabova i drugih organiziranih obrambenih subjekata. Razlozi za to su telekomunikacijske i prostorne mogućnosti, ali i zbog blizine mjestu najbržih i najtočnijih informacija, koje su se u centre za obavješćivanje slijevalo zahvaljujući dobro organiziranoj motričkoj mreži; također i zbog toga što je u početnom razdoblju rata Sustav MiO imao organiziran određeni sustav ratnih veza, i bio je u tom razdoblju rata jedina točka preko koje se mogao najefi-

ustroj hrvatske vojske

kasnije koordinirati rad obrambenih struktura ZNG-a i HV.

No, iako su kasnije postrojbe HV i ZNG-a, organizirale određene sustave svojih veza, centri za obavješćivanje i dalje su ostali jedna od bitnih karika sustava veza za prijenos i razmjenu informacija bitnih za obranu zemlje (posebno kripto štičenih informacija) i organizaciju civilnog života pučanstva u takvim uvjetima.

Agresor je, želeći uništiti naš sustav ratnih veza, određeni dio centara za obavješćivanje uzeo kao cilj svoga topništva i zrakoplovstva. Mnogi centri bivaju raketirani, stradalo je ljudstvo a veliki dio objekata i sustava veza je uništen. I u takvim uvjetima sustav MiO nije poklepljuo, iznalaze se nove mogućnosti, premještaju se centri obnavljaju objekti a da se pri tome u svakom trenutku obavljaju svi zadaci službe MiO. Na neke centre za obavješćivanje ispaljeno je preko stotinu topničkih projektila, no ljudstvo, svjesno značaja i snage centara i njihove uloge u zaštiti pučanstva, nije napuštao objekte, već su s velikom odvraćaju i hrabrošću nastavili obavljati svoje zadatke.

Uz sve iskazane teškoće i probleme Sustav MiO je tijekom cijelog domovinskog rata izvršavao vrlo djelotvorno sve zadatke za koje je ustrojen. Jedan od najvažnijih je sva-kako uzbunjivanje pučanstva.

Tijekom agresije na Republiku Hrvatsku Sustav MiO je preko svojih centara za obavješćivanje ukupno oglasio 7114 uzbuna, od čega 3963 za zračnu i 3151 za opću opasnost.

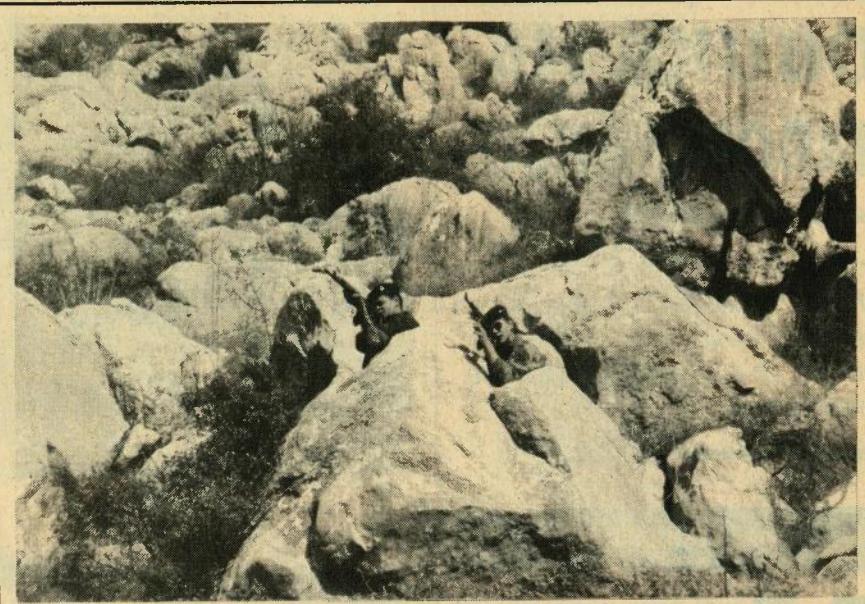
Ako uzmememo da je funkcija uzbunjivanja – finalna funkcija, te da je ona produkt djelotvornog obavljanja svih ostalih funkcija Sustava, tada je već iz ovih brojeva vidljivo koliki je posao obavilo ljudstvo Sustava MiO u suradnji sa HV u motrenju, prikupljanju i obradi podataka o svim opasnostima. Iz svega ovog vidljivo je da je odgovornost Sustava MiO tijekom domovinskog rata bila golema, jer bi pogrešne procjene i odluke odgovornih ljudi u okviru Sustava izazvale veliki broj civilnih žrtava.

Možda se tijekom rata kod civilnog pučanstva stvorio dojam da je ono ponekad nepotrebno bilo u sklonistima ili da su uzbune dane prekasno, no to je lažni dojam koji se stekao zbog karaktera same agresije.

Naime, često je bilo potrebno, prema pravilnim procjenama, izvršiti uzbunjivanje pučanstva na određenom mikrolokalitetu grada ili naselja, što nije bilo moguće zbog tehničkih mogućnosti postojećih sirena, pa se uzbuna morala oglašavati i za šire područje.

Pored toga, neprijatelj je vladao zračnim prostorom naše Republike i vrlo često je vršio lažne i nepredvidljive manevre. Pritom treba napomenuti da su u početku agresije jedini radari bile oči naših motrilaca.

Uzbunjivanje je jedan od važnijih zadatka Sustava MiO i držimo da je tijekom rata

djelotvorno obavljen. Ako uzmemo u obzir da svaka uzbuna praktički paralizira život u gradu u kojem je proglašena, a njen izostanak može značiti smrt mnogim civilima, onda je vidljivo da je ovo bio jedan od najtežih zadataka Sustava MiO u domovinskom ratu. A da je uzbunjivanje bilo zaista djelotvorno dokazuje podatak da je, u odnosu na snagu razaranja i broj bačenih projektila agresor na naše gradove i naselja, broj civilnih žrtava relativno mali.

Tijekom rata veliki dio ljudstva Sustava MiO angažiran je na obavješćivanju. Mnoštvo primljenih informacija od građana, naše motrilачke mreže i pripadnika HV trebalo je evidentirati, obraditi i proslijediti korisnicima. Stalno su obavješćivane sve obrambene strukture a i strukture zadužene za zbrinjavanje stanovništva (CZ i Crveni križ) o svim dogadjajima i pojavama koje je Sustav MiO evidentirao.

Također su i u okvirima rata i ratnih zbijanja, građanima pružane informacije iz područja komunalnih potreba (struja, voda, promet i slično) te opće upute putem lokalnih radio postaja o sigurnosti i načinu kretanja.

Jedna od važnih djelatnosti sustava bilo je i motrenje pojava i opasnosti. U tu svrhu Sustav MiO je ustrojio i stavio u funkciju potreban broj djelatnika koji su organizirano obavljali zadatke motrenja, počevši od prve linije fronte pa sve do duboke pozadine. Prikupljeni su svi podaci koji su bili važni glede sigurnosti pučanstva i sveukupne obrane.

Dio te motrilачke mreže i sada je aktivan, a posebno u kriznim područjima. Bez nje ne bi bilo moguće dati kvalitetnu obavijest ili oglasiti uzbunu.

Da bi se sve ove funkcije mogle neometano odvijati. Sustav MiO je morao organizirati kvalitetan sustav veza, što je zbog finansijskih i drugih problema bilo izuzetno teško. No velikim zalaganjem našeg ljudstva, a najviše uz pomoć donacija naših ljudi iz inozemstva postignuto je mnogo, iako ni danas taj sustav nije u potpunosti riješen. Ipak, sustav MiO Republike Hrvatske može s ponosom konstatirati da je postrojbama ZNG i HV stavljen na korištenje sve raspoložive tehničke i kadrovske kapacitete te da je svestranom suradnjom pomogao u uspostavi njihovog ratnog sustava veza.

U najkritičnijim trenucima za Republiku Hrvatsku, Sustav MiO je postrojbama naše vojske i svekolikom pučanstvu davao dragocjene informacije. Građani su putem telefona 985 mogli uvek dobiti pravu i objektivnu informaciju, a zahvaljujući dojavama postrojbe HV su mogle pravilnije procjenjivati i tako uspješno djelovati, posebno u prvim danima rata.

I u ovim uvjetima krhkog mira Sustav i dalje obavlja svoje zadatke, usavršava svoje elemente, bitno pridonosi sigurnosti cijele zemlje.

Bitno je napomenuti da značaj sustava sličnih Sustavu MiO u zapadnim zemljama u posljednje vrijeme raste, i to zbog vjerojatnih i često mogućih opasnosti od posljedica industrijskih akcidenta RKB zagadenja. Očekuje se da će daljnji industrijski razvoj dovesti do opasnosti od zagadenja.

Procjenjuje se da će se značaj sustava povećavati razmjerno industrijskom razvoju zemlje i njezinom tehnološkom napretku. Povećavat će se opasnosti od tehničkih i ekoloških katastrofa, elementarnih nepogoda i sličnih nesreća. Sustav MiO i dalje će se organizirati tako da osigura pravovremeno obavješćivanje, uzbunjivanje i zaštitu pučanstva u svim uvjetima ugrožavanja. ■

OBUKA NA TABOROVANJU

U specijalističkom Nastavnom centru Delnice provodi se obuka za pješaštvo, izvidnike i vojnu policiju

piše: VESNA PULJAK

Vesela grupa mladića okupljena oko logorske vatre, priroda gotovo netaknuta, ugodaj jesenski, idiličan. Slika je ovo poslijepodnevnog odmora dvaju vodova 3. satnije vojnica koji dio svoje specijalističke obuke provode na petodnevnom taborovanju tridesetak kilometara od delničke vojarne. Na ovaj će način dio obuke provesti sve satnije u delničkom nastavnom centru.

Formiranje ovog nastavnog centra za specijalističku obuku vojnika završeno je krajem ožujka ove godine, a osnovnicu Centra čini 138. brigada, koja je sve postavljene zadatce u domovinskom ratu obavljala vrlo uspješno. Centar je s radom počeo 1. svibnja 1992. a u njemu se provodi specijalistička obuka pješaštva, izvidnika i vojne policije. Iskustva koja je 138. brigada stekla u borbenima osnova su rada u Centru, a zapovjedni i nastavni kadar ustrojen je od pričuvnih časnika i dočasnika pripadnika 138. i 111. brigade. Predajom vojarne u ruke hrvatskih branitelja, prva velika zadaća, kako pred zapovjednim kadrom, tako i pred vojnicima, bila je uređenje vojarne jer su se pripadnici bivše jugo-armije potrudili uništiti sve što se moglo prije no što su je napustili. Ipak, uz puno truda i znatnih finansijskih ulaganja vojarna je pretvorena u moderan nastavni centar, ističe njen zapovjednik bojnik Balen Miljenko. Na obuci se ovih dana nalazi već treća generacija vojnika pristiglih iz drugih centara za odgoj i obuku. Nekim slučajem u ovoj je vojarni ostala velika količina nastavnih sredstava tako da je Centar kompletno opremljen svime što je potrebno za obuku. Budući da se u Centru provodi specijalistička obuka vojne policije posebna se pažnja poklanja borilačkim vještinama koje vode profesionalni instruktori.

Unutar vojarne, zalaganjem g. Dražena Crnkovića, pomoćnika zapovjednika za IPD, život vojnika obogaćen je raznim sportskim aktivnostima i susretima, organiziraju se

Zapovjednik Centra bojnik
Miljenko Balen

turniri u malom nogometu, a planira se i osposobljavanje bazena. Budući da je zima na pragu, predviđena je i skijaška obuka za sve vojnike, a posebno za specijalnost izvidnika. Vojnicima je na raspolaganju i jedna od najbolje opremljenih knjižnica u Hrvatskoj, te prostorije za društvene igre i gledanje filmova.

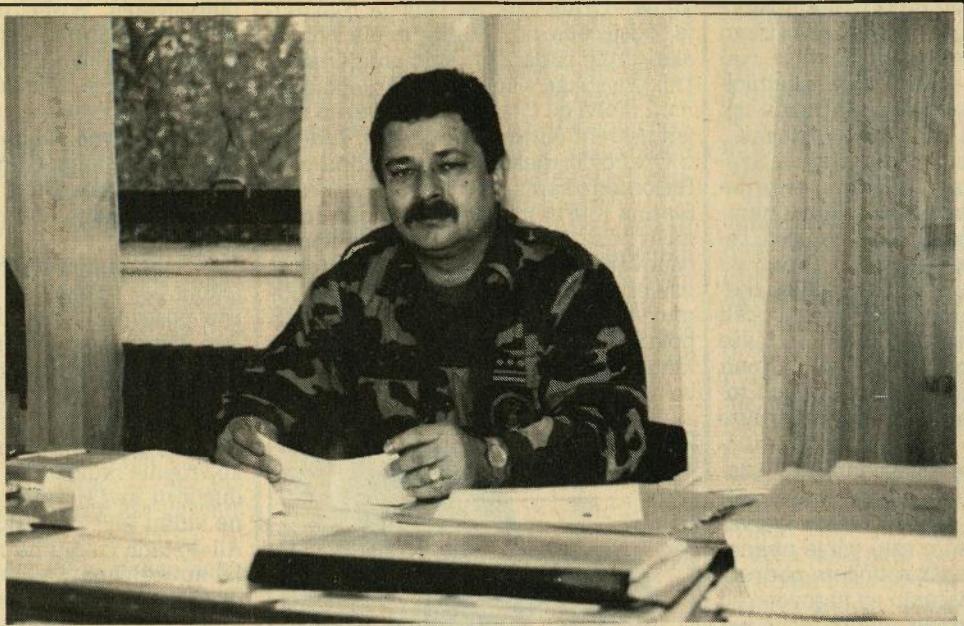
Kvalitetna obuka zahtijeva i boravak na

terenu, posebno za specijalnost izvidnika, te se provode taborovanja u trajanju od pet dana. Ovakvom načinu obuke u Centru privošto se stoga da se mladim vojnicima što vjernije predoče uvjeti koji bi ih mogli zateći na prvoj liniji bojišta. Za vrijeme naše posjeti, na taborovanju se nalazila 3. satnija 4. bojne. Obuka se izvodi po planu i programu specijalističke bojne i to na teme: napad, obrana, zasjeda i forsirano marširanje prilikom povratka s mesta taborovanja u krug vojarne. Do sada su taborovanje uspješno završile 1. satnija, koja je marširanje izbjegla zbog loših vremenskih uvjeta i 2. satnija, koja je na specijalističkoj obuci izvidnika, taborovanje uspješno završila maršem u dužini od trideset pet kilometara u roku od osam sati. Četvrta satnija, vojne policije zbog specifičnosti obuke taborovanje će izostaviti. Drugi vod 3. satnije, koju smo imali prilike i vidjeti, specijalistički se obučava na minobacačima 82 mm i 60 mm, 4. vod je protuoklopni i specijalistički se obučava za protuoklopnu borbu na ručnim raketnim bacacima, »osama i »zoljama«, dok se 3. vod za PZO obučava na jednocijevnim i trocijevnim protuzrakoplovnim topovima te bestraznjim topovima.

Iz razgovora s nekolicinom vojnika saznamo da su ovakvim načinom obuke vrlo zadovoljni, čak želete da taborovanje traje i duže. Zapovjednika se sluša bez pogovora, problemi se rješavaju razgovorom, slažu se odlično, a djevojaka se sjete tek u predvečerje uz gitaru i logorsku vatrnu. ■

Detalj s obuke na terenu

ČVRSTO VJERUJEMO U VLASTITU SNAGU

Nedavno je za zamjenika načelnika Glavnog stožera HV za kopnenu vojsku imenovan brigadir Đuro Dečak. To je samo najnovija u nizu njegovih dužnosti u posljednje vrijeme, od zapovjednika čuvene 127. virovitičke brigade do zastupnika u Saboru, a mnogi ga se još sjećaju i s montiranog procesa u režiji JNA protiv četvorice Virovitičana

HV: Široj javnosti postali ste poznati za vrijeme sudskog procesa vama i trojici Virovitičana, koji je režirala bivša JNA. Što ste radili prije toga i kako ste dospeli u Hrvatsku vojsku?

– Bio sam jedan od osnivača HDZ-a u virovitičkom kraju. Kako smo tada počeli naoružavati dio hrvatskog naroda upravo preko općinskih odbora HDZ-a, a ja sam imao neka predznanja iz bivše jugoslavenske vojske, spontano su me stavili na čelo tih jedinica. Ali ubrzo sam lišen slobode i s ostalim Virovitičanima završio u vojnom zatvoru u Gajevoj ulici. Tamo sam proveo četiri mjeseca a vjerojatno bi' i više da nije bilo hrvatskog naroda, kojem mo-

**razgovarao: ŽELJKO BUKŠA
snimio: ALOJZ BORŠIĆ**

ram zahvaliti što se odazvao na akciju koju je općinska organizacija HDZ-a pokrenula u Virovitici prisilivši tako jugovojsku da nas pusti iz zatvora.

Ali nakon toga se nisam dugo odmarao, jer sam već 28. lipnja 1991. godine dobio zapovijed da mobiliziram tada još nepostojeći bataljun Zbora narodne garde u Virovitici. Nismo gubili ni trenutka, a odaziv je bio izvrstan. Te večeri se pred zgradom Skupštine općine Virovitica skupilo više tisuća ljudi

i to mi je bio najbolji pokazatelj da će Hrvatski narod pobijediti u ovom ratu.

HV: Možete li nam opisati kako je kasnije osnovana 127. virovitička brigada, čiji ste bili prvi zapovjednik, i kako se kasnije razvijala situacija na tamošnjem bojištu?

– Već dvadesetak dana nakon osnivanja bataljuna izvršili smo prve borbe zadatke na Baniji po zapovijedi tadašnjeg ministra obrane generala zbora Martina Špegelja. Taj bataljun se nije borio samo na virovitičkom području, već i širom Hrvatske. Bili smo i u selu Jasenaš, jedinom selu na virovitičkom području u kojem su Srbi postavili barikade, a dijelovi bataljuna

sudjelovali su tada u borbama u istočnoj Slavoniji pod zapovjedništvom mog prijatelja Branimira Glavaša. Nakon brojnih žestokih okršaja s četnicima bataljun je prerastao u brigadu tek nakon osvajanja virovitičke vojarne.

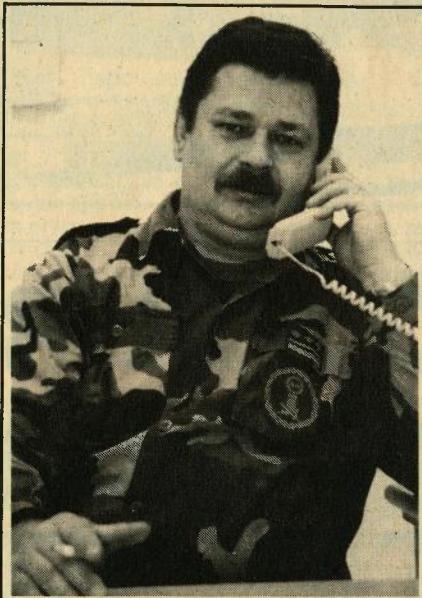
Sredinom rujna prošle godine svojim sustavom veze ušli smo u neprijateljski sustav i doznali za njihovu namjeru da dignu u zrak most na cesti Terzino Polje - Bać na rijeci Dravi, pa smo ih odlučili spriječiti po svaku cijenu. Tada smo jednu za drugom počeli zauzimati pogranične karaule bivše JNA, a zarobljeno oružje smo odmah dijelili dobrovoljcima. Zahvaljujući tome dva dana kasnije bili smo dovoljno jaki da krenemo u napad na virovitičku vojarnu; u toj akciji nam je, nažlost, poginuo jedan borac. Treba reći da je virovitička brigada dosta iskrvarila u domovinskom ratu, ali je najmanje žrtava bilo na virovitičkom području, u čijem smo čišćenju od jugovojske i četnika imali jednog poginulog i pet lakše ranjenih, a svi ostali su nastradali na ostalim bojištima širom Hrvatske.

Krajem listopada počeli smo čišćenje Bilogore, a pri kraju te akcije došli smo i do obronaka Papuka i sredinom prosinca zauzeli jako četničko uporište Đulovac, tadašnje Miokovićevo. Nakon toga smo se prebacili na slunjsko i pakračko ratište i u koordinaciji sa 123., 136. i 104. brigadom i ostalim bataljuna oslobodili komunikaciju Slavonska Požega - Pakrac i zloglasno četničko uporište Bučje. Ali tada je uslijedilo primirje potpisano u Sarajevu, pa smo po zapovijedi vrhovnog zapovjednika prekinuli daljnje akcije, što znači da Hrvatska vojska nije zaustavljena snagom neprijatelja nego politikom pregovaranja. Tada smo već bili dovoljno jaki da očistimo cijelu zapadnu Slavoniju, ali smo poslušali zapovijed Glavnog Stožera da bezrezervno poštujemo primirje.

HV: Mnogi smatraju da je najteža situacija na zapadnoslavonskom bojištu bila nakon što je jugoarmija krenula u pokušaj probroja do mađarske granice. Jesu li uopće imali šanse za uspjeh?

- Imali su šanse postići to što su umili, ali nisu imali dovoljno odvažnosti. Imali su ono što mi nismo imali, naročito do osvajanja njihovih vojarni, a to je teško i lako oružje i oruđe, dovoljne količine streljiva i zrakoplovstvo. Glavni cilj im je bio presjeći Podravsku magistralu i prugu kao glavne žile kucavice za snabdijevanje istočne Slavonije. Mi smo bili svjesni, ako njima uspije prodor bilo gdje na potezu Viro-

vitica - Orahovica da istočna Slavonija, odsječena od ostalog dijela Hrvatske, ubrzo pada. Zato smo tada angažirali sve snage s kojima smo raspolagali od Molvi do Orahovice i povezali ih u jedinstveni obrambeni bědem. Tada je u Orahovici djelovala samo jedna profesionalna satnija ZNG-a, a Podravska Slatina nije ni imala vojsku nego su uz našu pomoć uspjeli mobilizirati ljudi i osnovali 136. brigadu, koja je također uspješno ispunila svoj dug prema domovini. Tako smo zajednički zaustavili pokušaj agresorskog prodora prema mađarskoj granici i spasili istočnu Slavoniju.

HV: Da li je tragična pogibija Vinka Belobrka utjecala na usporavanje napredovanja HV na zapadnoslavonskom bojištu?

- 26. prosinca prošle godine, na Stjepanje, oslobođena je komunikacija Bučje - Pakrac. Time je zadaća koju smo dobili bila ispunjena. Ali trebalo je te prostore i držati. Budući da smo raspolagali saznanjima da je agresor u paničnom bijegu napuštao Brusnik, Lipovac, Japage i ostala uporišta na tom području poslali smo jednu grupu u izvidanje kako bi utvrdili što se događa ispred naših snaga i tom je prilikom poginuo gospodin Belobrk. Takva je akcija bila neophodna, jer za taj prostor nismo imali ni dobre karte (postojeće su bile stare više od deset godina), a na tom prostoru Hrvati nisu mogli živjeti ni nakon 1945. godine pa nismo mogli naći vodiče, tako da smo morali ispitati teren. I samo četiri dana prije

potpisivanja posljednjeg, petnaestog primirja u Sarajevu, znači 29. prosinca, poginuo je Vinko Belobrk. To znači da su naše akcije zaustavljene zbog primirja, a ne njegove pogibije.

HV: Nedavno ste imenovani za zamjenika načelnika Glavnog stožera za kopnenu vojsku. Da li Vas je to imenovanje iznenadilo ili ste tako nešto očekivali?

- Sada sam prvi put u životu zapovjednik bez vojske, jer sam ranije stvarao postrojbe i zapovijedao virovitičkim bataljunom i brigadom. Shvatio sam da u ovom trenutku mogu domovini najviše pridonijeti u Hrvatskoj vojsci pa sam u razgovoru s predsjednikom Tuđmanom izrazio želju da neko vrijeme radim u HV, iako sebe u budućnosti, kad Hrvatska bude slobodna, ne vidim kao profesionalnog vojnika. Ali do tada ću biti na raspolaganju, iako nova dužnost znači i odvojen život od obitelji koja mi je ostala u Virovitici. Predsjednik je na kraju odlučio da preuzmem ovu dužnost, pa je moje samo da to i izvršim.

HV: U Hrvatskoj vojsci se počinje provoditi novi ustroj. Kako će se te promjene odraziti na kopnenu dio vojske za koji ste vi zaduženi?

- U ovom trenutku mogu samo u grubim crtama govoriti kako će izgledati buduća Hrvatska vojska. U planove budućeg ustroja utkana su bogata iskustva iz domovinskog rata, ali i iskustva zapadnih vojski iz sustava NATO pakta. Da nema tog nesretnog embarga na uvoz oružja, vjerujem da bismo mi u vrlo kratkom vremenu bili najbolje opremljena, najobučenija i najhrabrija vojska u ovom dijelu svijeta. Jer, Hrvati su i u ovom ratu dokazali da su rođeni za borce, jer smo neuporedivo lošije naoružani i opremljeni do nogu potukli, prema nekim procjenama, po snazi drugu armiju u Europi. To je dokaz da vojska ne mora biti mnogobrojna, već nešto suprotno od onog što je bila bivša JNA. Mi smo je i pobijedili zato što nismo bili opterećeni nekom dogmom, već smo primjenjivali gerilski način ratovanja, budući da je to bila jedina mogućnost da se suprotstavimo, u početku znatno brojnjem i bolje naoružanom agresoru. Oni su imali sve potrebitno, dok smo mi u rat krenuli s lovačkim puškama, rukotvorima i »molotovljivim koktelima«. Unatoč tome uspjeli smo jer je naša bezgranična ljubav prema domovini pobijedila njihovo oružje.

Zasad je odlučeno da u budućem ustroju HV bude šest djelatnih briga-

da, ali se taj broj može promijeniti ovisno o političkoj i vojnoj situaciji, kako bi uvijek bili dovoljno jaki da obranimo cijelokupan prostor Republike Hrvatske.

HV: Vjerujete li da će UNPROFOR ispuniti svoju zadaću ili će HV ipak na kraju morati oslobođiti sve dijelove Hrvatske?

— Svi bismo mi, koji smo prošli ratisti i nagledali se smrti, voljeli da se krv više ne prolijeva. Zato će Hrvatska vojska poštovati sve što je naše vrhovništvo potpisalo, ali u slučaju da UNPROFOR ne uspije drugu stranu uvjeriti u to da Ustav i zakoni Republike Hrvatske vrijede na njenom cijelokupnom teritoriju, tada će to morati napraviti Hrvatska vojska. Nadam se da je to svima u Hrvatskoj jasno. Ako bude potrebno bit ćemo potpuno spremni ispuniti i taj zadatak.

HV: Koliko je trenutno, nakon nekoliko demobilizacija, jaka naša vojska? Da li je njena snaga tim demobilizacijama uopće oslabljena ili je i unatoč tome sve jača?

— Mislim da je Hrvatska vojska u ovom trenutku najsprijeđnija i najzrelijija od samog početka njenog osnivanja. Naime, u gardijskim brigadama okupili smo najbolje borce iz svih ostalih postrojbi pa nema zadatka koji oni ne mogu ispuniti. Osim toga, svo vrijeme je iskoristeno za poboljšanje fizičkih i inih sposobnosti boraca tako da smo demobilizacijama izgubili samo na kvantiteti, ali smo to nadoknadiili poboljšanom kvalitetom naših postrojbi, tako da smo ustvari jači nego ranije. A ni u siječnju naše borce nije zaustavila snaga neprijatelja nego zapovijed da moraju bezuvjetno poštovati potpisano primirje, koje druga strana krši neprestano. Zato ćemo, ako bude potrebno, još efikasnije nastaviti tamo gdje smo tada stali.

HV: Ima li izgleda, naročito nakon nedavne predsjedničke smjene u SAD, da se konačno ukine embargo na uvoz oružja u Hrvatsku i BiH, kako bi se nadnutim zemljama omogućilo da se ravnopravno odupru agresoru?

— Ja bih kao vojnik volio da tog embarga nikad nije ni bilo, jer bi tada uz znatno manje gubitke oslobođili cijelokupni teritorij Republike Hrvatske. Ovako smo nedostatak oružja moralni nadoknadivati hrabrošću i plaćati ljudskim životima, jer su se naši borce često morali neprijatelju, koji ih je napadao dalekomernim topništвom, u nedostatku adekvatnog oružja, privlačiti na puškomet riskirajući svoje živo-

te. Zbog svega toga svijet je odgovoran za tolike žrtve; no unatoč svemu i dalje vjerujem u pravdu, vjerujem da će prije ili kasnije biti povučeni energičniji potezi prema Srbiji. A u očekivanju ukidanja embarga iskoristili smo vrijeme i usavršili domaću proizvodnju oružja i streljiva, što će nam eventualno trebati ako se rat nastavi.

HV: Kakvo je oružje potrebno Hrvatskoj vojsci, posebice njenom kopnenom dijelu sada, i jednog dana, kad na ovim prostorima konačno zavlada mir?

— Ratna tehnika zemalja članica NATO sustava znatno je napredovala u odnosu na ovu koju smo zarobili u

vojarnama bivše JNA, ali će nam i ona korisno poslužiti dok ne nabavimo bojlu. A u budućnosti ćemo i mi, kad to bude moguće, nabaviti najsvremenije zapadno oružje, u mjeri u kojoj nam bude potrebno. Do tada ćemo dodatno razviti i vlastitu vojnu industriju, koja i danas već proizvodi skoro sve vrste naoružanja, i to bolje od onog kojima raspolaze jugovojska. U tome će nam pomoći i brojni stručnjaci koji su u Hrvatsku vojsku prešli iz bivše JNA. Inače, prioritetno bi, zbog zaštite civila od agresorskih napada, trebalo nabaviti dodatna protuzračna oruđa i proturaketne sustave.

HV: Nedavno se u srpskim medijima spominjala mogućnost ponovnog napada na Hrvatsku, pa čak i bombardiranja Zagreba. Je li to vjerojatno, ili se radi samo o praznim agresorskim prijetnjama?

— Ja njihove prijetnje ipak ne shva-

cam kao prazne. Ali u ovom slučaju smatram da se ipak radi o nerealnim planovima da se raketa ili zrakoplovima napadne civilno stanovništvo. S druge strane, treba imati u vidu da se utopljenik i za slamku lovi. Ali ni mi ne sjedimo skrštenih ruku pa bismo im odmah parirali.

HV: Časnički kadar HV izrastao je iz domovinskog rata, a jedan dio, uglavnom Hrvata ali i ostalih nacionalnosti, prešao je iz bivše JNA. Kako će se ubuduće školovati časnici i dočasnici HV?

— Zasad primjenjujemo izmjene programe dopunjene bogatim iskustvima iz domovinskog rata, a na školovanje na kraće tečajeve odlaze najbolji borci iz postrojbi, koji su se dokazali na prvim linijama fronte. U svakom slučaju, u školovanju naših časnika koristit ćemo iskustva najsvremenijih armija svijeta, kao i iskustva iz domovinskog rata, a obučavat će ih najkvalitetniji stručnjaci. Sigurno je i da se nikad više neće ponoviti situacija da hrvatski mladići nerado idu u vojni poziv, kao što je to bilo nekada. Naprotiv, javlaju nam se mnogi stručnjaci koji bi pristali i na niže plaće i lošije uvjete rada samo da budu časnici HV.

Što se tiče sadašnjih časnika, vrlo je važno da više nema u početku zamjetnog antagonizma i nepovjerenja između časnika koji su »izrasli« iz domovinskog rata i onih koji su došli iz bivše JNA, jer više nitko ne gleda tko je, kada i otkud došao. Jedini kriterij koji nas zanima jest sposobnost i uspješnost u radu.

HV: Na novu dužnost došli ste prije mjesec dana, otprilike u isto vrijeme kad i novi načelnik Glavnog stožera general zbora Janko Bobetko. Poznato je da svaki čovjek donosi nešto novo. Zato nas zanima osjećaju li se već neke promjene u Glavnom stožeru?

— Izuzetno cijenim generala Bobetku. Još ne znam koncepciju koju će primijeniti, jer i on tek prikuplja informacije i sagledava stanje. U svakom slučaju, očekujem puno od njega jer je on čovjek koji nije pokušao teoretičirati, već se dokazao tamo gdje je to najvažnije za časnika — na fronti. Nije mu čak bilo teško ni puzati s mladim borcima, kad je to bilo potrebno, pa nije ni čudo da su ga odmah svi zavoljeli. Poznajem ga i iz Sabora, gdje smo obojica članovi Odbora za unutarnju politiku i oduševljen sam njegovim prosuđivanjem i neiscrpnom energijom, jer radi kao da je dvostruko mladi. Zato s razlogom svi očekujemo da će još mnogo pridonijeti razvoju Hrvatske vojske. ■

KAKO JE BRANJEN VUKOVAR

piše: SINIŠA HALUŽAN

Nakon završetka ratnih operacija na području Slovenije i nakon iskazanih svih slabosti kojima je obilovala tada još uvijek »Jugoslovenska narodna armija«, ubrazno je njeno pretvaranje u eksponenta velikosrpske politike. Pročišćenja od nepodobnih nesrpskih elemenata, bila je spremna svim sredstvima »braniti« državni integritet tada već umiruće »socijalističke, samoupravne Jugoslavije«. Već odavno planirano strategija jugo-vojske, prema kojoj je Hrvatska trebala biti na koljenima za nekoliko dana, počela se i praktično provoditi u srpnju 1991. godine. Naravno, krenulo se odande gdje se vjerovalo da će okupacija Hrvatske ići najjednostavnije, od istočne Slavonije. Teren je isprobao još u

sivnju kada je u Borovu Selu izvršen masakr hrvatskih redarstvenika. Četnički je potkret bio u naglom usponu i u glavama jugo-generalata vladalo je mišljenje kako je praktično već sve gotovo i prije samog početka.

Svakodnevne provokacije jugo-vojske u istočno-slavonskim gradovima, kao i terorističke akcije domaćih četnika bile su uvertira u otvorenu agresiju na Republiku Hrvatsku.

Jedna od prvih žrtava bilo je i selo Čelije, koje je nakon dvomjesečnog četničkog okruženja i čestih napada 7. srpnja iseljeno a koji dan kasnije i potpuno spaljeno i uništeno. Kao što to »dolikuje« svakoj državi na svijetu

*Prošla je godina dana
otkako je u Vukovaru
obranjena Hrvatska*

Pokraj uništenog neprijateljskog tenka

A black and white portrait of Branko Borković, a man with short dark hair and a mustache, wearing a dark zip-up jacket over a light-colored shirt. He is standing in front of a wall with a sign that partially reads 'SIJEK' and 'KADA'. In the top right corner of the image, there is a small inset showing a television screen displaying the word 'Bavotjak'.

Zapovjednik obrane Vukovara brigadir
Branko Borković

i »SAO Krajina« je trebala imati svoj glavni grad. Odabran je, ne slučajno, Vukovar. Unaprijed smišljen scenario trebao se i praktično provesti, a prva etapa je bila osvajanje Vukovara.

Kakva je bila zamisao jugo-generalata najbolje ilustriraju riječi brigadira Branka Borkovića, zapovjednika obrane grada Vukovara. Zauzimanje grada sprovodilo se u tri faze; prva je započela već u lipnju prošle godine kada je u njemu boravilo oko dvije tisuće četničkih terorista koji su za cilj imali unošenje panike i nesigurnosti u redove pučanstva. Odlučnom akcijom Tomislava Mercep-a, prvog i najuspješnijeg organizatora otpora u gradu, koji uz pomoć stotinjak dobrovoljaca izvodi protuudar, ta zamisao propada.

Drugu fazu oblikuje demonstracija sile od strane JNA. Brujanje tenkova ulicama slavonskih gradova, kao i česti minobacački napadi trebali su kod ljudi stvoriti predodžbu o njenoj moći. Pravi napad na grad izведен je 24. kolovoza, iako se taj dan ne uzima kao početak operacije »Vukovar«, odnosno treće faze. Ona slijedi 14. rujna, kada je pretpostavljala se, i službeno donijeta odluka o napadu na Republiku Hrvatsku. Pod zapovjedništvom generala Živote Panića, zapovjednika 1. vojne oblasti, i nadzorom generalštaba JNA započinje operacija »Vukovar«. Taktika napada bila je sljedeća: snaga napada bile su podijeljene u dvije grupe, sjever i jug, jačine dvaju korpusa, koje su nakon osvajanja Vukovara trebale zaobići Vinkovce i Osijek, uz desant kod Valpova i kod Slatine, i spojiti je s Banjalučkim korpusom.

postrojbe hrvatske vojske

Za ostvarivanje tog plana osvajanje Vukovara bilo je od prioritetnog značenja. Dobrovoljci iz svih dijelova Hrvatske pridružili su se u tom trenutku braniocima grada. Borci organizirani po mjesnim zajednicama, nakon početnih problema u organizaciji, počinju se organizirati u satnije, da bi krajem rujna već bili organizirani u bojne. Sve jače snage obrane objedinjuju se 4. listopada u 204. vukovarsku brigadu. Preuzimanjem zapovjedništva obrane grada Branko Borković osniva Sekretarijat narodne obrane i uspješno radi na konsolidiranju snaga obrane. Kako sâm rado ističe, grad su branili obični ljudi. I baš su oni bili prvi kamen na koji se počela spoticati moćna mašinerija jugo-armije.

Oko 20. rujna mobilizirano je ljudstvo po mjesnim zajednicama kako bi se legalizirao njihov status.

Brigada se sastojala od četiri bojne pješaštva, a tokom borbi stvoreni su i Mješoviti artiljerijsko raketni divizion s tri baterije i tehničkom satnjom, PZO koji je uspješno djelovao na nivou bojna, satnija i vodova, sanitet i logistika.

Svaki od ovih dijelova brigade zaslužuje posebnu pažnju jer se njihovo stvaranje i djelovanje odvijalo u izuzetno teškim uvjetima.

Pripadnici 1. bojne držali su položaje na potezu Sajmište-obala Dunava-pruga prema Bogdanovcima. Na tim su položajima vodene izuzetno teške pješačke borbe, uz učestale pokušaje tenkovskih probroja. Prema kazivanju Nikice Burica-Samoborca, jednog od zapovjednika na Sajmištu, pješačke su borbe vodene svakodnevno, ali samo po danu jer se po noći četnici nisu usudili prila-

ziti. Druga je bojna branila Mitnicu, dok su treća i četvrta branile Borovo Naselje odnosno Bogdanovce. Zapovjednik 3. bojne bio je legendarni Blago Žadro koji je i poginut braneci Borovo Naselje. Teške su bitke vodene i za Bogdanovce. Damir Radnić, jedan od prvih zapovjednika obrane Bogdanovaca, prisjeća se prvih ratnih dana i dolaska u Vukovar i Bogdanovce. Još 26. rujna on je s grupom od 59 dobro naoružanih dobrovolj-

ca krenuo iz Zagreba put Vukovara, gdje su raspoređeni duž linija na Sajmištu gdje je najveći dio njih dočekao završetak borbi. U noći 1. na 2. listopada njih osmorica ulaze u Bogdanovce. Zbog velike strateške važnosti na tom se mjestu očekivao jak tenkovski napad, koji je ubrzo i uslijedio. U tom trenutku mjesto su branili pripadnici MUP-a Županja, dio 109. vinkovačke brigade, dio 3. A brigade ZNG-a i sedamdeset naoružanih civila. Prvi

Uništeno neprijateljsko vozilo na Sajmištu

PRIČA IZ VUKOVARA

Koliko je značajna bila uloga koju su odigrali ljudi na sistemima za vezu, prisluškajući razgovore na neprijateljskoj strani, ometajući ih, unoseći zbrku i razdor, dovoljno govoraju brojne propale akcije neprijateljske vojske. A bilo je za to dovoljno samo malo maštete, snalažljivosti i nešto sredstava bivše JA. Jedne se takve akcije sjeća i zapovjednik obrane Vukovara, brigadir Branko Borković, a glavni krivac što su se planovali JA prilikom napada izjavovili bio je Julije Novak, zapovjednik veze u Vukovaru.

U napadu koji je uslijedio 14. rujna 91., na vukovarske se branitelje sručila snaga veličine dviju oklopno mehaniziranih brigada, ne očekujući otpor koji ih je doček-

kao. Prisluškajući neprijateljske radio-telefone uhvaćen je između 20. i 21. rujna razgovor između Beograda i Vukovara. Uzbuden ženski glas ponavljaо je: »Dolaze, dolaze vam u pomoć, pet sati su danas prolazili kroz Beograd. Strpite se idu, idu...» Nastavljajući dalje s prisluškivanjem g. Novak hvata razgovor i u samoj koloni koja je stizala u pomoć. Isti je razgovor slušao i jedan Vinkovčanin te je u dogовору s g. Novakom započeo igru glumeci da su sastavni dio kolone. Pričajući ekavicom, oponašajući pijane rezerviste, nazdravljajući jedni drugima, satima su pričali što se zbivaju i oko Vukovara. Citav je razgovor tekući postupno; priča je bivala sve okrutnija, no dovoljno uvjerljiva za sve koji su je slušali. Svodi se u glavnom na srpsku propagandu o ustaštvu, te su riječi g. Novaka: »Ne

idem ja bre tam, ustaše kolju, ubijaju, sve je minirano, sve su naše pobili i u hladnjacima ih vraćaju natrag», samo povećavale strah i želju za bijegom. »Pajdo, prvi kukuruz kad stanemo, ja begam», čuli su svi u koloni, a čuo je to i zapovjednik kolone. Da je mamač progutan potvrdio je ljutit glas zapovjednika: »Znam ja iz kojeg ste tenka. Kad stanemo strelićat će vas!«

Kolona dolazi pred sam Tovarnik rano ujutro. Vatreni doček kakav im je spremljen nišu očekivali. U panici su napuštali kolonu, okretali se i bježali u pravcu Šida. Jedan je transporter iz te kolone stigao čak do beogradskih Skupština. Da ih ponovno okupe bilo je potrebno dva dana. Zaista »zavidan« borbeni moral!

VESNA PULJAK

postrojbe hrvatske vojske

je napad uspješno odbijen pri čemu su uništena četiri tenka i dva transporterja. Tokom borbi za Bogdanovce odbijeno je desetak tenkovskih napada i uništeno oko pedesetak oklopnih sredstava a iz stroja izbačeno oko tisuću neprijateljskih vojnika. Poslije teških bitki u noći 10. studenog Bogdanovci su pali.

O prvim danima i organiziranju otpora govorio i Josip Horvat-Madar, jedan od onih ljudi koji su se od samog početka aktivno uključili u obranu Vukovara. Prisluškivanjem i snimanjem neprijateljskih razgovora, dolazio je do obilja podataka, prema kojima su se mogli predvidjeti i naslutiti dogadaji koji će uslijediti. Prve obuke dobrotoljaca izvodile su se na Opatovcu, a vodili su ih ljudi kao što je Ante Roso, danas general Hrvatske vojske. Prisjeća se i teških oklopnih napada na Trpinjskoj cesti kao i triju zarobljenih T-55 tenkova kod Lušca. Njihovim zarobljavanjem stvoreni su uvjeti za uspješniju obranu, a u jednoj pravoj tenkovskoj bici uništeno je 28 srpskih tenkova. Među najznačajnije uspjehe ubraja i pogibiju srpskog generala Mladen Bratića, koja je za branioce predstavljala veliki moralni poticaj. Ne zaboravlja spomenuti neprijatelj protiv koga se borio. Vojska koja je u nekim trenucima brojila i 35 do 40 000 vojnika nije imala moral koji je krasio 1300 vukovarskih boraca. Rezervisti iz Srbije vrlo su često dovoženi u zaključanim autobusima uz objašnjenje da odlaze u Šid, Dubrovnik ili negdje drugdje. Kod zarobljenih rezervista pronadeni su tragovi narkotika, što objašnjava i njihovo suludo ponašanje u borbi. Bio je i veliki broj desertera, mlađih vojnika koji su nakon prihvata poslani kućama.

Zapovjednik Borković naglašava visoku razinu organiziranosti logistike, koja se, naravito od pada Marinaca i potpunog okruže-

Okupatorska vojska na ulicama Vukovara

nja Vukovara 1. listopada, morala oslanjati na postojeće kapacitete kojima je grad raspolagao. Organizirana je Civilna zaštita kao i grupe čiji je zadatak bio prikupljanje hrane i spašavanje opreme u gradu. U obranu Vukovara uključene su na najadekvatniji način sve gradske službe. Uredena su skloništa za mnogobrojne civile koji su ostali u gradu, zidane su krušne peći za kruh i sposobljena centralna kuhinja. Voda je dovozena cister-

nama pa je i na taj način olakšan život. Zbog što bolje i brže evakuacije ranjenika s prve linije, sanitetska vozila su bila smještena u neposrednoj blizini bojišnice. Na taj se način uveliko skraćivalo vrijeme dopreme ranjenika do vukovarske bolnice. S obzirom na uvjete vukovarskog bojišta može se slobodno reći da je za cijelog trajanja borbi sanitet bio vrhunski organiziran. Najveće zasluge za to svakako ima dr. Juraj Njavro. Među mnogobrojnim braniocima Vukovara neizostavno je i ime Julija Novaka, zapovjednika veze. Pod njegovim zapovjedništvom sve komunikacije sa Zagrebom, Vinkovicima i Đakovom funkcionirale su besprijekorno. Vukovarska bolnica, humanitarni konvoji kao i uloga Radio Vukovara teme su koje se zbog svog značaja moraju zasebno obraditi.

Na kraju, uz svu zahvalnost svima onima koji su u Vukovaru polomili zube famoznoj JNA i time obranili Hrvatsku, potrebno je naglasiti sljedeće: u Vukovaru je jugo-vojska izgubila svoju moć. Nastupivši kao pioni u jednoj suludoj i krvavoj igri, jugo-generali su previdjeli jednu odavno znanu činjenicu: Hrvati su izuzetno dobitni ratnici i oni su branili svoje. Hrvatski časnici nisu svoje vojnike dovozili u zaključanim autobusima govoreći im da idu na izlet. Neadekvatno opremljena protuzračna obrana oborila je 29 zrakoplova, uništen je veliki broj tenkova i oklopnih vozila a iz stroja izbačeno, prema procjenama, između sedam i petnaest tisuća neprijateljskih vojnika. Među vojnicima hrvatska je strana izgubila u samim borbama oko 350 ljudi, a još je oko 250 njih stradalno tokom proboga i kasnije u srpskim logorima. To su podaci koji više nego dovoljno govore u prilog tome tko je zapravo pobijedio u Vukovaru. ■

Razoreni Bogdanovci

ZAGREBAČKI VEZISTI

Piše: GORDAN LAUŠIĆ

Veza zasigurno spada među one rodove vojske koji su u manjoj mjeri zamijećeni u svom radu, a puno pridonose uspjehu nekih akcija. Upravo zbog toga bili smo u posjeti Samostalnoj satniji veze OZ Zagreb, momčinu koji su od privih dana na bojišnicama širom Banije, pomazući da svi zadaci Hrvatske vojske gledaju ometanja i otkrivanja planova četničkih formacija, protekavši sa što manje problema. Neizbjegljivo pitanje pripadnicima ove satnije, gospodi Stjepanu Tkalecu i Nikoli Karađiću, te zapovjedniku poručniku »Vještici«, bilo je kako je počeo rad ove postrojbe, u kojim uvjetima i kojim sredstvima? »Nije naša postrojba izuzetak od drugih. Naime, 11. listopada prošle godine, još u sklopu Zbora narodne garde kao prvi pripadnici roda veze krenuli smo na bojišnicu da bi uspostavili koordinaciju između naših linija i omogućili nesmetani tijek akcija zajedno s prvim zapovjednikom satnikom Zvonimirovom Popovićem.

ćem. To je bilo područje Kupe, Letovanića i cijele Banije. Bili smo bez značajnijih sredstava za veze, bez dovoljne opreme, no zahvaljujući radu i zalaganju svih nas sve je funkcionalno i uspješno smo u kratkom roku obaviti ono što je zahtijevano od nas. To je bilo vrijeme kada su još sve vojarne u Zagrebu bile pod okupacijom JNA, tako da nismo imali opreme iz tog izvora, no putem donacija i preko teritorijalne obrane, pribavili smo neophodna sredstva. Svakodnevna grmljavina haubica, topova, VBR-a, minobacača, ometanje veza sve to nije nas omelo u radu. Nije ni smjelo jer kada dode do nekoordiniranosti u akcijama naših postrojbi, tada su to trenuci gubljenja dotadašnjih položaja, nastaje kaos i pometnja. To se nije moglo dopustiti. Mi smo, mogu to slobodno reći, omogućavali svakom vojniku da se ne osjeća usamljenim, jer samoča i panika ubijaju gore od granata. Da bi sve tako proteklo uveliko su nam pomogli i radio-amateri, koji su upravo u tim najtežim trenucima priskočili sa svojom opremom i znanjem. To su bili presudni trenuci u domovinskom ratu, kada je trebalo konsolidirati vlastite redove i obraniti se od tih prvih i svakako najtežih napada. Osnivanjem OZ Zagreb postali smo

i formacijski Samostalna satnija veze OZ ZAGREB i preuzeeli niz poslova, od uspostavljanja veza između svih postrojba koje djeluju na području OZ do prikupljanja i servisiranja sredstava veze koji su zaplijenjeni od bivše JNA. Zapravo, postali smo centar za prikupljanje i raspodjelu novopristiglije opreme drugim postrojbama, obučavanje kadra za rukovanje svim sredstvima veze, od motorola do klasičnih radio stanica, završava Stjepan, pokazujući nam principe rukovanja za neka od tih sredstava. ■

OZNAKE KAO SIMBOLI

Piše: GORDAN LAUŠIĆ

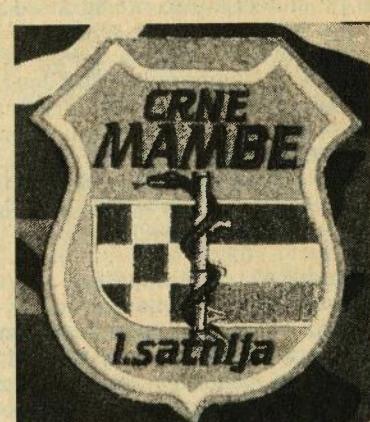
Oduvijek su vojske širom svijeta, ratnici svih boja kože i vjera obilježavali svoju pripadnost nekoj postrojbi određenim simbolom, grbom, bojama, noseći ih kao sastavni dio svoje vojne opreme. Tako je i danas, no za razliku od tih prohujalih vremena izrada obilježja, postala je gotovo prava umjetnost, umjetnost vezana za tamniju stranu ljudskog života – sukobe ali i težnje za nekim idealima koje te označake i simboli predstavljaju.

Dizajner Mladen Kakša, autor je mnogih oznaka postrojbi Hrvatske vojske. Njegove oznake spadaju među najoriginalnije, najbolje izvedene, od kvalitetnog materijala. »Sove« iz Velike Gorice, »Crne Mambe«, II A brigada, »Brinjski vukovi«, »Andeli cuvarci« iz Samobora, »Sisački bojovnici« i još mnogi drugi rado će potvrditi. Kako to rado napominje gospodin Kakša: »Označke i simboli nisu samo nužna potreba, već i u ovom, a i u prijašnjim ratovima ljudi su ginuli imajući pred očima ideje i želje predstavljene i pretočene u izgled označke ili ratne zastave. U tom malom znaku mora biti sve sadržano: od povijesti, prvih početaka postrojbe, najznačajnijih akcija i bojeva, do označavanja želja i nade za budućnost, puta kojim će ići ti momci tokom svog vojevanja. S ponosom će naši vojnici pokazivati svoje označke unučima, sjećajući se svih onih tužnih i veselih trenutaka ovog krvavog rata. Stvaranje označke nije kićenje, već nužnost i označavanje idealja i ideja za koje se bore na bojišnici sriom domovine.«

Naša znatiželja odvela nas je iiza pulta, u radionicu, gdje gospodin Kakša stvara te prekrasne simbole. Objašnjavajući nam tehnički postupak, od ideje, koja počiva na komadu papira koji mu borci iz postrojbe donesu, g. Kakša kaže: »To nije prava ideja, već je predstavljeno što označka mora u sebi sadržavati. Onda je na meni red da to osmislim, nacrtam i izradim.« Cijeli taj nimalo lagani posao ovaj vršni majstor uspije obaviti za svega petnaestak dana. Prvo sve te podatke i želje uklapa u jednu cjelinu, postavlja kompoziciju tako da odgovara namjeni označke. Dijelove slaze tako da se odmah vidi što treba biti primarno u cijeloj slici tj. skica za budući rad. Potenciranje određenog dijela, broja koji označava postrojbu, predmeta ili maskote je presudno za prihvatanje označke od strane boraca koji će je nositi. Takav posao da bi bio uspješan zahtjeva sublimaciju svakodnevnog života tih ljudi, budućih nositelja, njihovih nuda i želja i predočavanje svega toga na tom komadiću platna. Problemi se javljaju i zbog nemogućnosti stroja. Linija povučena na papiru olovkom i ona izvezena koncem nemaju istu debljinu. Treba uskladiti zahtjeve s mogućnostima, a kada je konačno i to uradeno, onda dolazi završni čin: ukomponiranje slike, izrada predloška, a zatim tehnički dio – izrada programa za stroj na osnovi predloška i izvedba.

»Najljepši trenuci su kada ugledam svoju označku negdje u gradu ili na bojišnici. Tada sam siguran da moj trud nije bio uzaludan. Uvijek ću rado izradavati označke, jer one su konačno samo naše hrvatske.«

Napuštajući gospodina Kakšu, sjetili smo se izgovorenih riječi i pomislili na sav rad koji tek predstoji. I to je jedan dio borbe za opstojnost Lijepe naše. ■

NE DIRAJTE NAM RAVNICU

U vrijeme najžešćih napada neprijatelja iz okupirane Baranje 107. valpovačka brigada čeličnom obranom i odlučnošću spriječila je prođor u samo srce Slavonije

Zivjeti s ratom vrlo je teško, ali kada pjesma odzvanja slavonskom ravnicom, ratna se zbilja u napačenoj duši svakog pravog Slavonca lakše sviadava. Kako krenuh jutarnjim putničkim sporovožnim vlakom, podravskom željezničkom prugom prema Bizovcu, mjestu nadomak Osijeka, sjetih se »Dukata« i Šovagovića, i predivne pjesme »Ne dirajte mi ravnicu«, ni sam ne sluteći koliko me se može potko zna koji put dojmiti pitomost slavonskih ravnica i ljepota njenih sela. Vidjet tako i Ladimirevce, i Šag, Josipovac, Samatovce, Petrijavce, Bistrinice, Belišće, dok se konačno nisam zaustavio u Valpovu, sjedištu 107. brigade, gdje me dočekao Miroslav Štargl, njen zapovjednik, zajedno s nekolicinom svojih suboraca i sudjelatnika.

Brigadu su činili mještani općina Valpovo i Donji Miholjac, a nastala je 28. lipnja 1991. godine, naredbom generala Martina Špegelja, tadašnjeg ministra obrane. Kako nam je kazivao pukovnik Štargl, brigadu su u njezinom začetku sačinjavala četiri bataljuna, iz Valpova, Donjeg Miholjca, Našica i Đakovice. Kako je rasla obrambena sposobnost Republike Hrvatske, pojedini bataljuni su se odvojili i od njih su nastale nove brigade. 107. je imala tri bataljuna, dva iz Valpova i jedan iz D. Miholjca. Isto tako, u njenu sastavu nalazile su se i potrebne topničke i oklopno-mehanizirane postrojbe, da bi se uspješno mogla voditi borba u zahvatu rijeke Drave, od ušća rijeke Karašice kod sela Petrijevaca, pa sve do granice Republike Hrvatske prema Madarskoj. Ta je fronta bila duga 34 km, teren doista težak za kretanje, neprohodan, močvaran, pun različitih opasnosti, teren, koji je u mirnim danima prije rata

piše: NEVEN VALENT HRIBAR

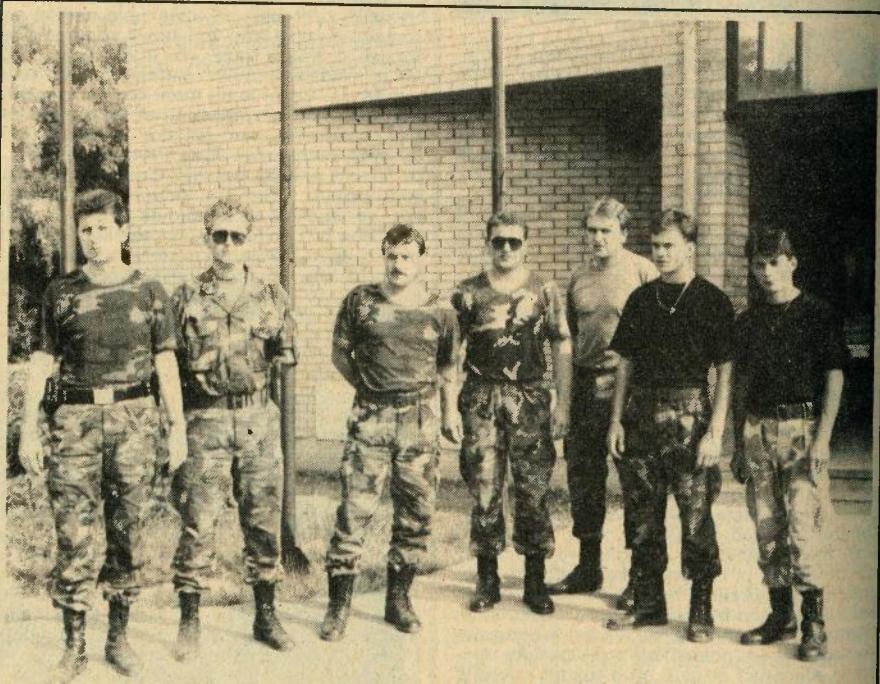
pučanima ovog kraja služio kao zaštita od Drave; na tom području izведен je niz bunkera, utvrda, minskih polja, jer se tako za vrijeme najžešćih ratnih operacija sprečavao prođor neprijatelja iz okupirane Baranje u Slavoniju.

Brigada je ratovala u raznim područjima Hrvatske, vodila borbe sa četnicima na Papuku, držala obrambene linije Osijeka zajedno s drugim brigadama,

Zemunica — siguran zaklon u trenucima borbe i odmora

ma, sprečavala prođor preko zadnje obrambene linije na tzv. Donjem Kanalu, koji je povezivao Josipovac s Čepinom, vodila borbe kod Paulindvora,

Dio boraca 107. brigade

postrojbe hrvatske vojske

izvršavala odredene bojišne zadatke sa svojim postrojbama i kod Vinkovaca, i sve to je pridonijelo da se u brigadama stvori duh pripadnosti cijeloj Republici Hrvatskoj. Brigada je tijekom rata imala važan zadatak da sprečava prodor srpskog neprijatelja iz okupirane Baranje u ovaj dio Slavonije. Teren koji je iznimno težak za ratovanje, zahtijevao je izvrsno izučene diverzantsko-izvidačke postrojbe, borce koji odlično poznaju Dravu, umiju koristiti čamce pri prelasku rijeke, znaju se snalaziti u šumi i izvršavati bojne zadatke. U tijeku ovog krvavog rata, brigada je sudjelovala u mnogim bitkama.

Najznačajnije su bile prve bitke za oslobođanje karaula u općini Donji Miholjac. U tom boju zaplijenjena je velika količina naoružanja, čime se omogućilo daljnje opremanje brigade.

Sljedeća značajna bitka bila je za oslobođanje vojarne u Našicama i tada počinje stvaranje prvih mehanizirano-eklopnih postrojbi. Upad Srba u Baranju znači i značajnije aktiviranje 107. na području same Baranje. Bitka za Torjance, usprkos velikom porazu neprijateljskih vojnika i tehnike, donosi i prve gubitke brigadi. Nakon te, slijedi bitka za Paulin-dvor, zatim svakodnevne izvidačko-diverzantske akcije, dvo-

boji naših topnika s neprijateljskim, djelovanje po neprijateljskoj »jugoavijaciji«. Ukupno, za vrijeme ovog rata za Hrvatsku, brigada je imala 34 poginula borca te oko 240 ranjenih, ali je značajno da je svojim djelovanjem uspjela sačuvati prve borbene linije na dijelu bojišnice prema Baranji. Za vrijeme rata na područje Valpovštine i dravskog priobalja palo je oko 30.000 granata. Ni je bilo pojave iseljevanja iz naselja Valpovo, Belišće, Petrijevc, Nard, jer su vojnici 107. brigade bili iz toga kraja.

Ljudi su to koji su odrasli na Dravi, koji Dravu poznaju kao svoj vlastiti džep, imaju golem motiv za obranu svoga kraja, što su u ovom ratu i dokazali. Taj motiv im je omogućio da izdrže sve napore, od iznimno niskih temperatura pa do ljetosnjih paklenih vrućina. U razgovoru s ratnicima, zamjećivalo se da dosta lako i strpljivo podnose sve napore i da mnogi izražavaju želju za ostankom u redovima Hrvatske vojske, sve dotle dok u potpunosti ne bude oslobođen sav hrvatski teritorij.

Upoznah ovdje mnogo dobrih ljudi, sada ratnika. Sreo sam i bojnika Ivu Orlića, pomoćnika zapovjednika 107. za IPD, profesora filozofije, koji je možda najzaslužniji što brigada ima spremu sa svojim pučanstvom, i što su pro-

pagandna, kulturne i športske aktivnosti i za vrijeme najžešćih okršaja i topničkih napada bili na najvišoj razini. Na Bentu se Radio-postaja Valpovo sluša svakodnevno, održavani su koncerti, kazališne predstave, književne večeri. To je sve bio predah i melem na ratne rane pučana Valpovštine. Moral je bio iznimno visok, nikad ga nije nedostajalo – svaki ratnik je ponikao na ovom tlu i otud je crpio svoju antejsku snagu. Naravno, na Dravi, koja tako šutljivo teče, su i čamci kojima su naši ljudi katkada prelazili preko rijeke, a na otoku preko Drave se nalaze i najsturenija stražarska mjesta, s ukopanim bunkerima i rovovima koje su hrabri momci 107. držali i u najtežim danima ratnih događanja. Uglavnom, pojas šume između Drave i nasipa cijelo je vrijeme bio pod našom kontrolom, šumom su naše hrabre izvidačke postrojbe svakodnevno krstarile i nanosile neprijatelju na Bentu gubitke u živoj sili. 107. drži obrambenu liniju dugu 34 km, od Đurda pa sve do Petrijevaca.

Samo jedno kratko vrijeme je 136. brigada držala položaje u Petrijevcima, i tada je bojišnica bila kraća za 12 km.

Na rampi kod silosovih vikendica, tlo je izrovano kraterima od granata. Tu su naši momci obavljali kontrolu Drave.

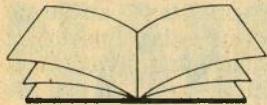
Na ovom dijelu bojišnice odvijala se bitka za Bent, danima su četnici ovdje napadali, pokušavajući probiti našu obranu. Nijednom im nije uspjelo. Naši su izviđači znali ići preko i s motornim pilama, pa su četnici, misleći da prave nove položaje, vrlo često tukli po tim položajima. Napokon, evo i sela Nard, jednog od najnapadanijih slavonskih mjesta, smještenog uz rijeku Dravu. Na Nard je palo 3000 projektila, no i ovo je mjesto opstalo zahvaljujući inatu i hrabrosti slavonskog čovjeka, slavonskog ratnika. Nard se obnavlja uvelike, kao što i život teče dalje, jer »Vukovi« s Drave su ovdje, vole ovaj dio Slavonije, obožavaju Dravu, gledaju svakodnevno i Baranju u koju se nadaju brzo ući, jer sve je to pred njima i u njima, njihova prošlost, sadašnjost i budućnost.

Kao i većina brigada iz pričuvnog sastava Hrvatske vojske i 107. je krajem ove godine završila, za sada, svoj ratni put. No, njen borbeni učinak uspomena na nju i sve hrabre ljude koji su na bilo koji način dali svoj doprinos sudjelovanjem u njenim redovima ostat će trajno u sjećanju žitelja ovog kraja. ■

Uvijek budni...

HRVATSKO VOJNO NAZIVLJE

piše: VEDRAN KUKAVICA

Unaravi jezika je jedna temeljna dvojnost. Ponajprije, u skladu sa svojom osnovnom zadacom, on služi sporazumijevanju. Tu se ono jezično (apstraktno, sustavno i nematerijalno) preinacuje u govorno kako bi poslužilo razgovoru. Da bi se u razgovoru sporazumjeli nužno je da oni koji u njemu sudjeluju pod istim govornim elementom mniju istu 'stvar'. Ovaj je zahtjev (iako možda nezgrapno izrečen, a ipak u stvarnosti potpuno jasan i banalan) osnovni poticaj onoj težnji da se jezici ujednače i približe. Rubni slučaj ove zakonomjernosti jezičnog razvitka su umjetni jezici (primjerice esperanto).

No, kolikogod jezik približuje u priopćajnom činu, toliko on ipak na neki način razdvaja čuvajući **razliku**. Znademo za jezične izričaje koje rade manje ili veće skupine ljudi a koji su nerazumljivi svima doljima samima. Tako se unatoč matici ujednačavanja koju potiče spomenuti komunikacijski zahtjev zbiva i ovo ostvarivanje prava na razliku.

U nacionalnih je jezika ovo pravo na razliku osobito poduprto. Naime, jedva da ima

ikoji atribut nacije koji je obilježava i ističe više od jezika samog. Odavno se kazuje kako nacijama bez jezika prijeti iščeznuće, samozaborav i zaborav. Jezikoslovna znanost bilježi također i primjere jezika koji su po radi gubitka izvornih govornika (tj. naroda kojemu bi taj jezik bio materiniji) i sami postali nepoznanica običnoma puku te su svedeni tek na predmet proučavanja stručnika. Zbog toga bi se moglo reći kako je i jezik bez nacije također osuđen na propast.

Hrvatski je jezik u jugoslovenskom okružju bivao sustavno zatiran i ponižavan. Bio nam je nametnut srpski jezik prikriven, ublaženim nazivkom. Onaj tko ne poznaje potankosti jugoslovenskog ugodaja mogao bi se začuditi što je taj nazivak (hrvatski ili srpski jezik) koji razdvojnim veznikom spašava bio objeručke prihvaci od ljudi koji su sebe nazivali lingvistima. Oslanjajući se na sličnost hrvatskoga jezika sa srpskim htjelo ga se potpuno posrbjanizirati te tako iskorijeniti.

Pritom je sustavno prešućivana čijenica da su mnogi jezici svjetskih (pa i europskih) naroda izgrađeni na razlikama koje su manje od ovih.

Snastankom suverene hrvatske države zbijanja su poprimila željeni tijek. Dugo zatomiljivan hrvatski jezični izričaj ima prigodu ostvariti se. U ushićenju jezikoslovaca i svih onih čija se skrb nad hrvatskim jezikom odvijala izvan željezne zavjese jugoslovenskog javnog mnenja dogodi se i pokoji promašaj i premašaj. No, čini se da ništa više ne može omesti sustavnu izgradnju hrvatskoga jezika, privlačenje njegovih priručnika i rječnika.

Vojno je nazivlje jedno od područja koje ima biti predmetom jezikoslovnog bavljenja. Nitko nije ni očekivao da će se u jugoslovenskoj vojsci govoriti ikoji jezik osim srpskoga. Ipak, pomisli li tkogod da se s razvitkom hrvatskoga vojnog nazivlja krenulo od početka, grđno će se prevariti. Na našim je jezikoslovци nadomjestiti i nadopuniti bogat vojni jezični sklop koji je razvijan u djelima Bogoslava Šuleka, u domobranskim rječnicima, jeziku hrvatskih vojnika za drugog svjetskog rata i drugdje. Narod koji je tijekom svoje svekolike povijesti počesto ratovao stvarao je i svoje vojno nazivlje.

Tako ovdje nema ni potrebe izmišljati i kovati isuviše novoga, valja samo pomno nastaviti nasilno prekinuti slijed bogate hrvatske vojne jezične tradicije.

TOPNICI PROTIV ARTILJERACA

O nekim (ne)spornim vojnim nazivima

piše: STJEPAN BABIĆ

zgradnja suvremenoga hrvatskog vojnoga nazivlja ne ide bez teškoća, što je samo posebi razumljivo, ali nailazimo i na teškoće i tamo gdje čovjek i ne bi očekivao da je što sporno. No prije nego počнем raspravljati o konkretnim pitanjima, potrebno je reći nekoliko općih riječi kako bi bilo jasnije konkretno objašnjavanje nekih pojava i naziva.

Neke pojave u vojnome nazivlju nisu samo osobine toga nazivlja nego hrvatskoga jezika u cijelini. On se u ovom stoljeću nije razvijao i izgradivao normalno, nego je bio stalno pod pritiskom srpskoga jezika, a najveća mu je nevolja dolazi odatle što mu je dvaput nasilno prekidan razvojni tok, 1918. i

1945., gotovo na svim područjima jezične djelatnosti, a najviše i najdrastičnije upravo na vojnom. Hrvatski su vojnici morali učiti ne samo srpske nazive nego upotrebljavati i srpski književni jezik, a kako je on – unatoč svojoj zajedničkoj osnovi s hrvatskim književnim jezikom – svojim nazivljem i svojim duhom dalek hrvatskomu nazivlju i hrvatskому jezičnom duhu, to su mnogi hrvatski vojnici usvojili srpski jezični osjećaj i on im sada smeta da prime hrvatske izraze i koje bi normalno primili da su ih od početka primali u hrvatskome duhu i hrvatskoj jezičnoj tradiciji.

Valja naglasiti da ni sve što se danas upotrebljava u hrvatskome jeziku bez srpskoga utjecaja nije korektno s či-

stoga jezičnoga gledišta, ali je u jeziku posvećeno dugom i neprekinutom tradicijom, takozvanom upotrebnom normom, pa je sada dobro, i ne treba to mijenjati, po onoj poznatoj latinskoj uzrijetici: *quieta non movere* – što je ustaljeno, ne treba mijenjati. Međutim kako kod nas nije sve ustaljeno naravnim razvojem, nego često srpskom prisilom, mi u mnogome trebamo odstraniti ono što nam je tom prisilom načinuto ili što zbog nje nije izradeno u hrvatskome jezičnom duhu. Sada je hrvatski književni jezik na značajnoj prekretnici jer je postao potpuno slobodan pa se u slobodi može vraćati svomu duhu i izgradivati u njemu.

Normalni razvoj hrvatskoga vojnog nazivlja bio je nasilno prekinut 1918. godine i odonda smo sedamdeset godina upotrebljavali srpsko vojno nazivlje, uz neznatan prekid 1941. – 1945., tako da možemo reći da danas u jednom smislu počinjemo iz početka jer se odonda vojno nazivlje znatno razvilo. Kako je mnogima vojnim osobama jezični osjećaj tako zasićen srpskim jezičnim sustavom i kako prekid znači da razvojni tok nije sačuvao svoje normalne tekovine ni spontano stvarao nove vrijednosti i svoje jezične navike, sada moramo svjesnije stvarati i ono što bi se normalnim razvojem bilo prihvaćeno bez razmišljanja. Mnogi to ne razumiju pa prigovaraju nekim nazivima koji bi u drugim prilikama bili sasvim normalni.

Tako neki prigovaraju riječi *zrakoplov* jer da on ne znači *avion*, nego svačko zračno vozilo, svaku letjelicu. Isto se prigovor stavlja i riječi *topništvo* jer da ono obuhvaća samo topove, a *artiljerija* topove raznih veličina i druge vrste sličnoga oružja kao što su haubice, minobacači, višecijevni raketni bačaci i sl.

ZRAKOPLOV

Prvo zračno sredstvo kojim se čovjek digao u zračni prostor bio je balon. On je kasnije po njemačkom konstruktoru F. von Zeppelinu dobio naziv *cepelin* (zepelin). Kad su izumljeni avioni, dobili su naziv *aeroplán*, od grčke ili latinske riječi *aer* 'zrak' i francuske

planer 'lebdjeti' (B. Klaić kaže od grč. *planámai* 'lutam, kružim'), a avion od latinske riječi *avis* 'ptica'. U nas se najprije upotrebljava riječ aeroplán, a onda ju je potisnula riječ avion. No Hrvati nisu bili zadovoljni tuidicom pa su tražili načina da se izraze svojim jezičnim sredstvima. Bogoslav Šulek za svoj **Njemačko-hrvatski rječnik 1860.** napravio je riječ zrakoplov kao istovrijednicu za njemačku riječ *Luftschiff*, ali za *Luftschiffer* ima zrakoplovac, za *Luftschiffkunst* zrakoplovstvo, za *Luftschiffahrt* plovitba po zraku, povjetna plovitba. Poslije je prema drugima srodnim riječima *-plov* u zrakoplov promjenjeno u *-plav*. **Parčić u Rječniku hrvatsko-talijanskome** iz 1901. ima još zrakoplov, ali u **Rječniku talijansko-slovenskom** iz 1908. ima već zrakoplov. Tako smo riječ zrakoplov dobili otrprilike u isto vrijeme kad se javljaju i prvi zrakoplovi iako je zrakoplov u ljudskoj misli živio i prije tehničkoga ostvarenja te letjelice.

Da bi zrakoplov značio nešto drugo nego avion, jedva da ima potvrda. Jedino sam u **Klaičevu Rječniku stranih riječi** s. v. *aerodrom* našao »grč. *uzletište* (za avione i zrakoplove), zračna luka, zračna baza«. Nije jasno u čemu je razlika, najvjerojatnije se tu misli na cepeline jer je to Klaić preuzeo iz predratnih izdanja **Rječnika stranih riječi Dragutina Kovčića** (pseudonim Ognjena Price).

Zrakom se leti, *Prosto zrakom ptica leti...*, ali eto Šulek nije napravio zrakoklet, nego zrakoplov. Pošao od pojma brod, jer su baloni zaista plovili zrakom, ta se naprava kreće zrakom kao brod i kao što lada plovi vodom, tako zrakoplov plovi zrakom, dakle prenijeto je značenje imenice brod i glagola ploviti na kretanje zrakom. Zanimljivo je izvorno značenje riječi pilot. To je francuska riječ pilote i znači kormilar, peljar, onaj koji upravlja brodom, koji brod vodi u luku, pa je poslije prenesena iz pomorskoga nazivlja u zrakoplovno. A zanimljivo je da je u Parčićevu rječniku zabilježena i riječ *loptina* jer lopta leti zrakom, ali taj prijenos značenja nije uspio.

Srbi imaju svoju riječ *vazduhoplov*, zabilježenu prvi put 1928., ali oni su skloniji tuidicama i u početku su upotrebjavali *aeroplán*, a onda avion, očito pod francuskim utjecajem jer su se oni okrenuli francuskom jezičnom utjecaju, pogotovo nakon 1. svjetskoga rata. Kako je njihovo nazivlje prevladavalo, to je i u hrvatskoj jezičnoj praksi prevladao naziv avion, a naš se zrakoplov nije mogao ni smio upotrebjavati. Jasno je da smo sa slobodom prešli na svoje riječi. To je dobro označio Rudolf Perešin u izjavi: *Kako i zašto sam preletio iz vazduhoplovstva u zrakoplovstvo.*

Kako su se druge letjelice razvijale poslije, značenje bi se riječi zrakoplov učvrstilo samo u značenju avion, postalo bi automatsko i nikomu ne bi padalo na um da bi zrakoplov mogao imati šire značenje. Uostalom, to i ne treba jer za taj pojam imamo upravo spomenuto riječ letjelica.

UZLETIŠTE

Slično je i s našim riječima za aerodrom. Budući da je to tudića, od grč. *aer'zrak* i *dromos* trkalište, Hrvati su napravili riječ uzletište jer tu zrakoplovi uzlijeću. No kako jednako i slijedu, s jednakim bi se pravom moglo zvati i sletište. Pista se zato i zove *poletno-sletna staza*. No kad je riječ o nazivu, ne mora naziv pokrivati cijelo područje pojma nego samo njegov dio. Tako se dizalom i uspinjačom i spuštamo pa nikomu ne pada ozbiljno napomeni da bi se te naprave zvali spuštači (netko je za uspinjaču rekao i spuštača, ali jasno, samo u šaljivom smislu); krojač nam i kroji i šije odijelo, i u tom dvojstvu prevladava glagol šiti jer se kaže *idem krojaču da mi sašije odijela*, a ipak majstora ne zovemo šivačem nego krojačem; kod brijača se danas više šišamo nego što se brijemo, a ipak ga i dalje zovemo brijačem; bravar se danas najmanje bavi bravama, a ipak ga, po tradiciji nazivamo bravaram. Tako bi bilo i s nazivom uzletište da je od početka ta riječ imala čvrstu tradiciju. Ali kako nije, danas smeta tvorbeno značenje uzletište – mjesto gdje se uzlijeće. Zato neki to mjesto nazivaju zračna luka, prema njemačkom *Flughafen* ili engleskom *airport*.

Što se lingvističkoga gledišta tiče, svejedno je što prevlada, *uzletište*, *zračna luka* ili *aerodrom*, iako prednostima naša riječ pred tudićom kada možemo birati između više jednakovrijednica. Što se mene tiče, ja ne bih bio ni protiv riječi aerodrom kad ionako imamo više riječi i s aero – i s – drom, ali sam protiv toga da se riječ uzletište izbacuje zato što pokriva samo dio pojma aerodroma. Ako bismo upotrebjavali samo uzletište, ubrzo nam ona ne bi značila mjesto gdje zrakoplovi uzlijeću, nego i slijedu, upravo isto što i aerodrom. Da nije tako, s jednakim bismu razlogom mogli prigovorati i riječi aerodrom jer da doživljavamo njezinu izvorno značenje, ona bi nam smetala jer bi značilo zračno trkalište, zračno vježbalište, zračni tok, zračni put, zračna staza, usp. autodrom 'automobilsko trkalište', hipodrom 'konjsko trkalište, pasodrom i kinodrom – pasje trkalište i sl.

TOPNIŠTVO

Znam da odnos riječi *topništvo* i *artiljerija* nije jednostavan jer sam pro-

čitao ovakvu rečenicu: »... te da će se topnička i raketna artiljerija povuci izvan dometa napada« (Miro Maričić dopisnik iz Nove Gradiške u Vjesniku od 24. 10. 1991.) ili »11. mješoviti haubičko artiljerijski divizion u godinu dana uspješno djelova...« (Hrvatski vojnik, 6. 11. 1992. 16.)

Unatoč tomu ja bih rekao da ono isto što je rečeno za zrakoplov vrijedi i za topništvo.

Top je podrijetlom turska riječ, ali smo je mi preuzeли i potpuno usvojili i tako je to postala riječ, preciznije: usvojenica. Od nje je normalna načijena riječ topnik, a od nje *topništvo*. Poslije su se razvila slična oružja i da je riječ topništvo imala tradiciju, ona bi proširivala svoje značenje i nitko ne bi pomišljao da nije dobra zato što taj pojam obuhvaća i haubice (haubica i nije ništa drugo nego jedna vrsta topa), (mino)bacače i višecijevne raketne bačace.

Nevolja je u tome što je umjesto naše riječi topništvo uveden srpski naziv *artiljerija*, od francuske riječi *artillerie*, a to od latinske riječi *ars*, *artis* umjetnost, znanost, vještina, obrta, majstorijska, a kako artiljerija u našoj svijesti ne znači ništa određeno, nego samo ono što je naučeno, to oni koji su naučili u srpskoj jugoslavenskoj vojsci samo artiljeriju, njima je danas teško prihvati da topništvo primi svu širinu značenja riječi artiljerija. Ako bacaci mogu pripadati artiljeriji, onda mogu i topništvo. Ako već topništvo treba dijeliti prema vrstama oružja, ja bih rekao da ga možemo podijeliti na *klasično* (topovi i haubice), *bacačko* i *raketno topništvo*. Dakako, ovdje je potrebno čuti i riječ vojnih stručnjaka, ali mislim da će im sada biti lakše rješavati taj problem.

Koliko dakle širenje značenja riječi topništvo nije išlo spontano, to danas treba učiniti s više svijesti pa da naknadimo, koliko se može, štetu koju nam je u razvoju vojnoga nazivlja, način srpski prekid hrvatske jezične tradicije.

Navedenu rečenicu na početku ja bih rekao ovako: *te da će klasično i raketno topništvo*, ili: *te da će se raketno i ostalo topništvo povuci...*, a naziv spomenutog diviziona bit će da je danas već napušten jer je to bilo u početku stvaranja hrvatske vojske.

Na kraju valja napomenuti da top nije oruđe, kako se često zbog srpskoga utjecaja govori, nego oružje.

TOPNIČKI I TOPOVSKI

Kad je već riječ o topovima da odgovorim na prigovor koji je izrekao jedan naš lingvist. On kaže:

»No mogu se pojaviti i neki problemi, koji nastaju i naprsto iz neznanja. Recimo topnička paljba je protiv duha jezika jer se topnički odnosi na topni-

ka, ne na top. Topovska paljba je paljba iz topova.» (Danas, 10, 12. 1991. 52.) Tu imamo nekoliko netočnosti.

Prvo, topnički se ne odnosi na topnike, nego na topnike. Na topnike se odnosi pridjev topnikov.

Druge, jest da se topovski odnosi na top i topove, a topnički na topnike, ali su te dvije imenice tako usko povezane da često ono što se odnosi na topove ujedno se odnosi i na topnike, i obratno i zato se ta dva pridjeva mogu često zamjenjivati jer se sadržajno odnose na isto. Zato se može reći i topovska i topnička paljba. Ne znači to baš isto jer topovska paljba znači: paljba iz to-

pova, a topnička paljba: topnici pucaju, ali je u sadržaju isto.

Dok ovo pišem, slušam na radiju vijet: *vode se žestoke pješačke i topničke borbe*. To znači da borbe vode pješaci i topnici, a to ipak nisu iste borbe pa bi se moglo reći: vode se pješačke i topovske borbe i sadržajno bi bilo isto isto. Zato neće biti pogrešno ni kad u Novom Vjesniku pročitamo Topničke cijevi uperene prema gradu (12. 1. 92. 3.) *Jako bi svatko očekivao topovske cijevi*. Naime to znači da su topnici uperili svoje cijevi prema gradu, a kakve one cijevi imaju, to se zna. To je opreka potencijalnoj rečenici: Pješačke cijevi uperene prema gradu.

Slično je kad u istim novinama od 9. listopada o. g. na str. 8 A pročitamo u podnaslovu Topovski napad na Klakar, a članku: ...u Klakaru je zbog topničkog napada prekosavskih četnika oglašena opća opasnost. Prvi put je rečeno da je napad izvršen topovima, a drugi da su ga izveli topnici. Izrazom je različito, a sadržajem isto.

Dakako, u tome ne valja pretjerivati jer neće u svim vezama pridjevi topovski i topnički biti tako lako zamjenjivi. Iduća rečenica u istom članku glasi: Srpski je agresor na ta sela ispalio desetak topovskih granata. *Iako bismo i tu mogli reći topničke granate*, što bi značilo da su topnici ispalili svoje granate, ipak to ne bi bilo najbolje. Tako nije najbolje kad u navedenom broju Hrvatskoga vojnika na str. 16. čitamo o topničkome streljivu jer bi bilo bolje da je naziv topovsko streljivo.

Ako topnici osnuju neko društvo, ne može se reći *topovsko društvo*, a ako topnici slave, onda je to *topničko slavlje*, ali se u prenesenom smislu može reći i *topovsko slavlje* kad se želi reći da su topovi odnijeli pobedu, da topovi slave.

VIŠECIJEVNI RAKETNI BACAČ

To oružje ima dva naziva: višecijevni raketni bacač, kraticom VRB, koja bi se trebala izgovarati veerbe, i višecijevni bacač raketa, kraticom VBR, koja se izgovara vebeer i onda kad se govori prvi naziv. Kad je već tako, odmah se postavlja pitanje koji je naziv bolji. Ja bih bez razmišljanja rekao prvi. Naime kad smo pred izborom između posvojnoga genitiva i posvojnoga pridjeva u istom značenju, a to u načelu znači kad je posvojni genitiv sam, bez atributa, onda biramo posvojni pridjev. Inače uzet svaki od tih naziva za sebe bio bi pravilan. Naime bacača ima više: (1) bacač mina, (2) bacač plamena, (3) bacač raketa, (4) bacač dubinskih bomba, (5) bacač protupodmorničkih projektila..., i oni koji imaju posvojni genitiv s atributom (4,5), dobri su jer nemaju drugih mogućnosti. Oni koji imaju sam genitiv (1, 2, 3), mogu ga i zadržati jer je taj genitiv zapravo objektivni genitiv, a to je onaj genitiv koji se može zamjeniti objektom ako se osnovna riječ pretvori u glagol: bacati minu, bacati plamen. Međutim i tu je bolje upotrijebiti koju drugu mogućnost ako se može. Tako je bacač mina preokrenut u minobacač, a bacač raket u raketni bacač. To znači bacač koji se odnosi na raketu. A kad je već tako i kad je to u upotrebi, tada je bolje to i ustaliti. Time ćemo dobiti još jednu razliku prema srpskome jeziku, a kad to ne ide na štetu hrvatskoga jezičnoga sustava, tada je dobro primijeniti i taj kriterij. Samo sada valja paziti da mu je kratica VRB (veerbe).

Hrvatsko štivo u rukama naših boraca

BOGOSLAV ŠULEK

Pored rada na zasnivanju hrvatskoga pravnog i biologiskog rječnika ovaj je znameniti jezikoslovac udario temelje i hrvatskom vojnom nazivlju

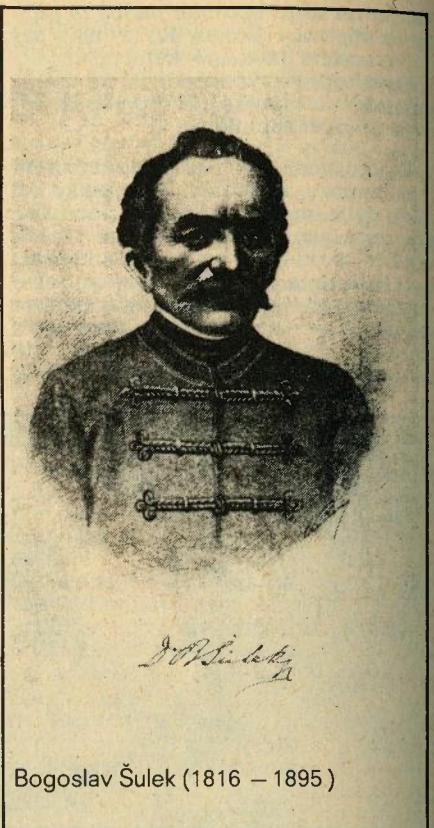
piše: NEVEN KEPESKI

Sasvim je jasno da ne može biti vojske na svijetu koja nema svoga vojnog nazivlja. Baš kao što je jasno da za Hrvatsku vojku, nakon što je tijekom domovinskog rata u najtežim mogućim uvjetima izrasla u respektabilnu oružanu silu, izgradnja suvremene vojne terminologije predstavlja jedan od najprečih zadataka. Hrvatska i njezina vojska imaju tu sreću da temelje vojnog nazivlja ne treba izmišljati, oni već odavno postoje, samo ih treba aktualizirati. No, nakon sedamdesetgodišnjeg sustavnog zatiranja čak i pomicanja hrvatske vojne nazivke (s izuzetkom razdoblja između 1941. i 1945.), taj posao nije nimalo lak. Uporaba hrvatskih vojnih nazivaka namjesto onih koji su nametani i koji su u mnogim pogledima izvan duha hrvatskoga jezika ponegdje se još uvijek doživljava kao pretjerivanje, arhaiziranje, riječju, kao nepotreban posao. No to nije nešto što bi nas trebalo posebno čuditi. Kao prvo, u izgradnji suvremenog hrvatskog vojnog nazivlja treba svakako biti oprezan i imati izuzetno razvijeni jezični osjećaj za sadašnji trenutak, a kao drugo, i važnije, nakon toliko godina izbjegavanja hrvatskih riječi sasvim je normalno da se one mogu primati s odredenom vrstom zadrške, naprosto kao nepoznate riječi. Ne samo da je vojna hrvatska terminologija bila tako dugo van uporabe, nego je čak i u stručnim publikacijama njezino istraživanje i problematiziranje bilo posve zatomljeno.

U tom kontekstu tragicno je rječit primjer Krležina brilljantnoga novelističkoga ciklusa »Hrvatski bog Mars« u kojem su domobranci riječi sastavnim dijelom rječnika stranih i nepoznatih riječi! Zbog toga je sasvim jasno da najšira javnost ne zna (niti je mogla znati) da hrvatsko vojno nazivlje ima i svoga temeljitelja, čovjeka koji je to nazivlje usustavio, organizirao i koji je jedan od najzaslužnijih što je ono, u svom pozamaznom dijelu, i zaživjelo među hrvatskim vojnicima. To je Bogoslav Šulek (1816 – 1895.).

zasigurno jedan od najvećih hrvatskih jezikoslovnaca 18. stoljeća. Taj rođeni Slovak koji je sredinom tridesetih godina prošloga stoljeća došao u Hrvatsku, zadužio je hrvatski jezik svojim doista neumornim leksikografskim radom. Nakon što je 1848. hrvatski jezik postao službeni u školstvu i upravi, pojavila se potreba za cjelokupnim hrvatskim nazivljem koje će zamjeniti stoljećima prisutan latinski. Toj potrebi je na najbolji mogući način odgovorio upravo Bogoslav Šulek. Njegova opsežna djela, rječnici »Njemačko-hrvatski rječnik« (1860.), »Rječnik znanstvenog nazivlja« (1874 – 1875.) i »Jugoslavenski imenik bilja« (1879.), te mnogobrojni radovi na izgradnji kemijskog i pravnog nazivlja, uza znacajne napore i drugih istaknutih jezikoslovnaca, razmjerno su brzo sposobnili naš jezik za funkcije koje su mu, slijedom nesretnih povijesnih okolnosti, dugi bile uskraćivane. Šulek se, iako stranac, u svom leksikografskom radu zalagao za čistoću hrvatskog jezika. Gdje je god to mogao, strane je riječi zamjenjivao hrvatskim, a kad nije uspio pronaci odgovarajućih zamjena, posudivao ih je iz slavenskih jezika ili pak kovao sam. Tako danas upotrebljavamo mnoštvo riječi za koje nikada ne bismo da su u hrvatski jezik ušle upravo Šulekovom zaslugom ili su plod Šulekova »stvaralaštva«. Navedimo samo neke: *prirodoslovni, brojka, pogon, kisik, dušik, vodik, pomak, tlak, glazba, skladba, predodžba, pretpplatnik, skladište*...

No, mora se pripomenuti da su stotine riječi koje danas doživljavamo kao uobičajene tek dio tisuća Šulekovi posudenica i neologizama koje je on nastojao učiniti dijelom naše svakodnevne i znanstvene komunikacije. Kada je nakon 1867., tj. nakon hrvatsko-ugarske nagodbe u Hrvatskoj uvedeno domobranstvo s hrvatskim kao službenim jezikom, dašnji je zapovjednik domobranstva Miroslav Kulmer ponudio upravo Bogoslavu Šuleku bri-

Bogoslav Šulek (1816 – 1895)

gu oko vojnog, dakle domobranskog nazivlja. Trebalo je raditi brzo s obzirom na to da su Madari, logično, željni madarski jezik kao zapovjedni, argumentirajući to nemogućnošću zapovijedanja na hrvatskom buduci da Hrvati nemaju vojničke literature. Šulek je dakle dobio zadatku da s madarskog prevede vojnički pravilnik i sve zapovijedi. Mora se svakako priopomenuti da to nije bio prvi pokušaj sustavne izgradnje hrvatskoga vojnog nazivlja. Naime, Fran Kurelac, izuzetan jezikoslovac i središnja osoba preporoda u Hrvatskom primorju, nešto je ranije nagovarao svoga učenika Budu Budislavljevića (koji je učio za časnika) da s njemačkog prevede »Pravilnik službi vojnikovo« (Budislavljevićev prijevod), no pokazalo da se da Budislavljević ipak nije bio dorastao tom zadatku. Bilo kako bilo, od 1870. Šulek je neumorno prevodio vojne knjižice koje su bile objavljivane pod naslovom »Naredbenik za kraljevsko hrvatsko-ugarsko domobranstvo«. Zlatko Vince, jedan od rijetkih autora unatrag podosta desetljeća koji je spomenuo Šulekove zasluge na polju domobranskoga nazivlja, u svojoj izvrsnoj knjizi »Putovima hrvatskoga književnog jezika« (Zagreb, 1987.) smatra da su se i na ovom području Šulekova rada iskazale njegove uobičajene mane. Naime, Šulek je bio isuviše nekonzistentan u tvorbi novih riječi. Vince je time potvrdio mišljenje Ljudevitona Jonke, jednog od zasigurno najvećih hrvatskih jezikoslovnaca 20. stoljeća, koji je Šuleku globalno zamjerao određenu pretjeranost, nesmiljenošć prema nekim sasvim uobičajenim riječima, nesustavan izbor tvorbenih načina, mjestimičan šablonski i aprioristički stav. No, to svakako ne umanjuje Šulekove izuzet-

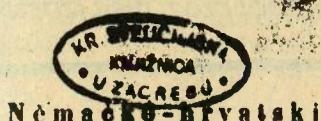
Deutsch-kroatisches

Wörterbuch

Bogoslaw Šulek.

I. Band.

M. br. 2. — Pag. 1 M. 172.

Nemacko-Hrvatski

Sigmar, 1880.

Verlag der Georgi Gräfe Verlagsgesellschaft.

Ova dva rječnika jesu samo djelić Šulekovog plodonosnog jezikoslovnog rada

ne zasluge. U Šulekovu prijevodu kasnije su pretiskivane i sljedeće knjižice: *Službovnik za kr. ugarsko domobranstvo*. Dio drugi. Drugo izdanje Službovnika od god. 1875. Budimpešta, 1888. *Službovnik za kraljevsko ugarsko domobranstvo*. Dio treći. Pješačtv. (Drugo izdanje Službovnika od g. 1876.). Bu-

dimpešta 1890. *Službovnik za kraljevsko ugarsko domobranstvo*. Dio drugi... Zlatko Vince napominje da se ne može sa sigurnošću utvrditi da li je sve to preveo Šulek, no sudeći po nekrologu njegovu suvremenika Josipa Torbara, najveći dio svakako je plod njegova rada. Sastavni je jasno da je Šulek,

HRVATSKO-NJEMAČKO-TALIJANSKI

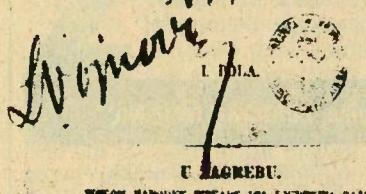
RJEČNIK ZNANSTVENOGA NAZIVLJA,

SREDNJA UČILIŠTA.

B. BOGOBLAV ŠULEK.

Deutsch-kroatische Wissenschaftliche Terminologie

Terminologija anglicisata italianskog.

TERCIONI NACIONALNE PIZBANE ZA LITOGRAFIJA OGRAD

1894

baš kao i pri izradbi svojih rječnika, okupio oko sebe određenu skupinu suradnika, ali da je njegova riječ bila posljednja, u to ne bi trebalo biti sumnje.

Nakon Šulekove smrti, nastavljen je i rad na hrvatskom vojnom nazivlju, no Šulek je rad bio temelj na koji su se novi jezikoslovci mogli pozvati. Tako Zlatko Vince spominje poseban madarsko-hrvatski *Vojnički rječnik* iz 1900. što su ga sastavili T. Toth, D. Schweitzer i S. Padić, te *Vojnički rječnik* iz 1903. što su ga sastavili T. Toth, D. Schweizer i M. Spicer, u kojima se mogu pronaći mnoge riječi koje je zacijelo Šulek uveo svojim prijevodima u hrvatski jezik, tj. u hrvatsko vojno nazivlje. Neke od njih mogu nam danas zvučati i više nego zanimljivo: *bojnik*, *bojni postroj*, *bojoliublje*, *bojovnik*, *branik*, *branište*, *brodovni stieg*, *brzinomjer*, *brzopalna puška*, *cestovno-redarstveni propis*, *ciljiste*, *čarka*, *častničko obrazovalište*, *častocut*, *celna četa*, *dalokazni nišan*, *desetnik*, *dimna kruglja*, *dogled*, *dogodičnost rata*, *doknadna pričuva*...

ma u tim rječnicima dakako mnogo riječi koje više zasigurno nećeemo koristiti, no mora se priznati da je Bogoslav Šulek, radeći neverovatno brzo, time i površno, uspio u onom najbitnijem — postaviti temelje hrvatskom vojnom nazivlju. Da je postojao dulji kontinuitet hrvatske vojne terminologije, svakako bi se to i takvo vojno nazivlje pročistilo, odbacile bi se nakaradne riječi. To bi bilo nešto sasvim prirodno, nešto što se dogada u svakom jeziku. No, nasilnim prekidom kontinuiteta i njegovom ponovnom uspostavom tek danas, mnogo od toga što se trebalo dogoditi, tek nam predstoji. No, bez obzira što od njegovih rješenja suvremeno hrvatsko vojno nazivlje zadrži, zasluge Bogoslava Šuleka ne smiju se zaboraviti. Jer i na to područje njegova rada može se primijeniti ocjena što ju je prije gotovo sto godina izrekao Josip Torbar: „Doćim se u književnim radnjama domaćih pisaca mogao opaziti upliv latinskog ili njemačkog jezika, zrcalo se u Šulekovu pisanju duh hrvatskog jezika, hrvatski način mišljenja, izražavan cistim hrvatskim rječicima.“

Evo nekoliko izvadaka iz Šulekovog NAREDBENIKA ZA KRALJEVSKO HRVATSKO-UGARSKO DOMOBRANSTVO (Zagreb, 1871.):

Zapovjedni jezik domobranci je magjarski, na zastavi ima, uz obličeje imena Njegova Veličanstva, zemaljskih bojnih i grba ugarske države.

U kraljevini hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoj hrvatski jezik je zapovjedni jezik domobranci, a na zastavi ima, uz isti znak imena Njegova Veličanstva, sjedinjenih bojnih kraljevine: hrvatsko-slavonsko-dalmatinske i grba ugarske države, u ostalom će biti vojnička obilježja, znakovni časti, oprava i oružje, kao što i propisi o službi i vježbi jednaki kod domobrani i linije.

- 1. vod,
- 2. desetnika,
- 1. trubač,
- 28. okonjenih husarah ili ulanah,
- 3. pješačka husara ili ulana staleža zanatničkoga,
- 2. časnika služaka,
- 34. odnosno 35 stalno hranjenih konjah.

Kod jesenskoga vježbanja neka dotični liečnik obrazuje kod svakog bataljuna po 1 podčasnika i 4 prostaka za -nostoce ranjenika i za lječenje.

Podčasnici pridržavaju i u ratno doba svoju pušku, a 4 prostaka predaju puške kod opreme u oružište.

Nosaci dobivaju još i drugu torbu, u kojoj čuvaju zavoje, udilage (Bruchschienen) i drugu vıldarsku spravu; lječenje pakob dobjivaju torbe za lječarije.

Faktičan stalež osnutka

Evo faktična staleža konjanički-satninskoga osnutka:
1 satnik ili nadporučnik kao zapovjednik satnine,
1 poručnik kao zapovjednik voda,
1 stražmeštaj.

KRLEŽINI DOMOBRANI

Dijelovi hrvatskoga vojnog nazivlja su se donedavno pojavljivali jedino u povjesnoj književnosti. I u Krležinoj ratnoj prozi nisu izostali

Uvođenje starog hrvatskog nazivlja u ZNG i u hrvatske oružane snage uopće podsjetilo je ljudi koji druguju s književnošću na ratne novele M. Krleže u kojima se, kako je poznato, dosta susreću te riječi. Tako one koji poznaju pobliže tu novelistiku ti izrazi nisu nimalo iznenadili...

Riječ je, dakako, o novelama iz knjige »Hrvatski bog Mars«, pojmenice o novelama »Bitka kod Bistrice Lesne«, »Baraka Pet Be«, »Domobran Jamrek«, ali i o manje popularnim novelama »Tri domobrana«, »Smrt frane Kadavera«; »Kraljevska ugarska domobranska novela« i »Hrvatska rapsodija«. Te novele zauzimaju, kako je poznato, počasno mjesto u opusu tog značajnog piscisa, a i u cijeloj hrvatskoj književnosti. Veći broj tih noveli pojavio se poslije završetka prvog rata kad je Krleža pod Skerlićevom idejom o unifikaciji hrvatskog i srpskog književnog jezika pisao ekavski, dosta i srpskim uopće, upotrebljavao srpske riječi, oblike, sintaksu...

U tim novelama upotrebljava Krleža staro hrvatsko vojno nazivlje. Iako ne baš sasvim... Treba odmah reći da se u tom smislu on prilično koleba, i u jezičnom i u vojno-jezičnom smislu. Tu prozu karakterizira dvojnost, kolebljivost...

Ova historija jednoga detalja bitke kod Bistrice Lesne napisana je u počast pokojnoga gospodina desetnika Peseka Mate i šestorice mrtvih domobrana drugoga bataljona druge satni-

piše: ZDRAVKO MUŽNIĆ

je, i to: Trdaka Vida, Blažeka Franje, Loberca Štefa, Pecaka Imbre i Križa Matije, koji su svi pali kod junačke navele na kotu broj tristatrinaest, prolivši tako svoju kraljevsku ugarsku domobransku krv u slavu hiljadugodišnjeg kraljevstva Szent Ivana, u smislu Mađarsko-hrvatske nagodbe od godine 1868. Počivali u miru!

Tako počinje jedna od najboljih novela te knjige »Bitka kod Bistrice Lesne«.

Riječ domobran (vojnik hrvatskog domobranstva u sklopu austro-ugarske vojske), koju susrećemo u tom odlomku najčešće je, štoviše u nekom smislu i osnovna riječ u toj prozi, vidjeli smo je i u naslovima nekih od tih novela.

Uz tu se riječ za taj pojam u pojedinici, iako nešto rijede, javlja i riječ soldat, pridjev: soldački. Zanimljivo je da riječ soldateska ima kod Krleže drugo značenje: *On je bio iščuškan: ne na rajonu, gdje to ne vidi nitko (jer što je to soldatski čuška?)... katkada i riječ frontaš za vojnika koji ide na frontu ili se pak već nalazi na fronti. U toj se prozi ta imenica javlja kao imenica ženskog roda, dakle »fronta«, a ne »front!«. Za mladog tek uzetog vojnika Krležu, međutim, ne upotrebljava lijepu hrvatsku riječ novak, nego riječ (slušali smo je proteklih pola stoljeća) regрут: Jamrek je došao k bataljonu pijan sa cijelom ruljom regruta... No gledje uzima-*

nja mladih ljudi na služenje u vojništvo tu ipak nalazimo hrvatsku riječ stavnja: Jambrek se je rodio na samo Silvestrovo, a da je još samo nekoliko sati zakasnio, on ne bi bio pozvan na stavnju sa svojim turnusom.

U tim je prozama aktivna vojska aktivna, a rezervna rezerva ali i pričuva (lijepa riječ koja se sačuvala, čini se, još samo u botanicu). G lede redova vojske tu je više nego pješaštvo – pješadija, katkada i infanterija, dakle artiljerija, rijetko topništvo (topnik – kanonir), pa sanitet (onaj koji radi u sanitetu – sanitetac), provijant...

Evo i nekih Krležinih izraza s vojnim formacijama u svezi: vod, satnija, rijedčeta, bataljon (ne bataljun), divizija... U nekim Krležinim ratnim novelama nalazimo i riječ regmenta i regimenta. S jedinicama u svezi evo još dva izraza iz njegove proze: »hodna« satnija, bataljon itd., tj. jedinica koja je spremna za odlazak na frontu odn. »doknadna« satnija itd., tj. rezervna satnija...

Izrazi za vojne zgrade i ostale takve prostore: kasarna (rijec »vojarna«, samo u složenici niže) rajon (dvorište kasarne), magazin (magacin), nožarna, kantina...

Cjelimo i izraze za činove: razvodnik, desetnik, vodnik, narednik, kadetaspitant, zastavnik, poručnik, oberlojtnant, rijede nadporučnik, satnik, ali i kapetan, major, rijede bojnik, podpukovnik, pukovnik, general... Ima i izraz »čašće« za podčasnike, a također i naziv »sarža« (»šarža«) za sve one koji imaju neke činove. Nisu mimođeni, dakako,

ni izrazi ordonac odnosno adutant pa i adlatus (pomoćnik, pobočnik najviših časnika). Iznenaduje svakako da u toj prozi rijetko susrećemo časnike i podčasnike (odn. dočasnike), a mnogo više oficire i podoficire, katkada i unterofigure kao i izraze zapovjednik, zapovijed, zapovijedati, a više izraze komandanat, komanda, komandirati...

Evo i dviju riječi za dežurne službe u vojarni: desetnik od dana (vojnik koji dežura u vojarni) i vojarnonadzorni (oficir)...

Evo i naziva za oružje: revolver (nema riječi samokres), puška, karabinka, manliherica, mašinigever (puškomitrailjer), top (rijetko mužar), kundak, bajoneta, municija (ne streljivo), granata...

Navest ćemo najzad još nekoliko riječi vojne provenijencije iz te proze (medu kojima ima i nekih iz srpskog vojnog rječnika): zbor, pozor (»mirno!«), odmor (»na mestu voljno!«), »na rame!« (zapovijed za dizanje puške na rame), »na prevjes!« (zapovijed za skidanje pu-

ške s ramena), »sprem« (»gotov's«), povrat (kad zapovijed nije dobro ostvarena i kad radnju treba ponoviti); glavokret, dvored, četvorored, dvočlanci, marš, mimohod (ali defilirati), salutirati (pozdraviti rubnim pozdravom), bojni zov (lozinka), prijavak, ali i raport, udjelba (vojni raspored, zaduženje), stožer (štak), odstup, disciplina (nema riječi stegal), straža, rojne pruge (streljački lanci), alarm, postav, priprava (odjeljenje naoružanih vojnika spremnih za slučaj nekog hitnog vojnog djelovanja), izobrazba (često i riječ »dril«) patrola, mazda (mjesečni džeparac koji dobiva vojnik za sitne potrebe)...

Završit ćemo izlaganje s odlomkom iz zaključnog dijela novele s potresnom pojedinosti gdje vojnik zadužen za evidenciju o poginulim domobranima sređuje podatke o mrtvima ljudima, prikuplja ono što je zaostalo iza mrtvih ljudi da bi se moglo poslati njihovoj rodbini (strana je vlast imala, dakle, pomalo

dušu i, eto, iskazivala neki osnovni ljudski pijetet i sućut s ljudima koji su poginuli za nju).

Padaju smrtovnica na stol divizijskog mrtvozornika kao kiša, a sa smrtovnicama pisma i molbenice pokojnih domobrana, i sve to dak Palčić čita, registrira, i sve je to svršeno i svemu tome nema više ni medicinskog ni pravnog lijeka, ni utoka ni priziva...

U odlomku koji smo citirali susrećemo dvije lijepe (a zaboravljene) hrvatske riječi na koje bismo htjeli ovdje posebno upozoriti – *mrtvozornik*: domobran koji je zadužen da prikupi ono što je ostalo iza mrtvih ljudi i uopće evidentira svakog takvog poginulog i *smrtovnica*: formular gdje se upisuju podaci o poginulom sa svim onim što je pronadeno kod mrtvog tijela...

Tako je, eto, Krleža u tim svojim snažnim novelama, upotrijebivši više riječi staroga hrvatskog vojnog (i ratnog) nazivlja, sačuvao živo, književno sjećanje na njih. ■

U našem glasili smo već objavili (brojevi 7.-14.) RAZLIKOVNI POPIS VOJNIH NAZIVAKA. Ovaj put objavljujemo i njegovu dopunu

analiza – raščlamba, razgloba, analiza
baraža – zapreka, brana, prepreka
baražna vatra – zapr[]ječna paljba
baterija – bitnica
čekrk – vitlo, kolotur
dežurni – službujući
dispečer – otpovirk
doktrina – nauk
dobuka – dopunska izobrazba, dopum-
bena izobrazba
držać smjera – usmjeritelj
elevacija – uzdignuće
eleron – krilce
isturen – istaknut, izdvojen
isturenko komandno mjesto – istaknuto
zapovjedno mjesto, zapovjedište
lafet – postolje
maršruta – kretni smjer, kretnica
mitraljez – strojnica
mitraljezac – strojnjak
navoditi – usmjeriti
navođenje (raket) – usmjerivanje, usmje-
renje, usmjeridba
objediniti – združiti, udržuti, sjediniti,
ujediniti
objedinjen – združen, sjedjen
objekat – predmet, zgrada, objekt
objekat dejstva – predmet [zgrada] djelo-
vanja

ometački – ometni
ometačka stanica – ometna postaja
opasač – remen
operativan – djeladben
operator – djelovatelj, opslužnik
otkačiti – otkučiti, otpustiti, odvojiti
otkučivanje – otkučivanje, otkučadžba
otpozdraviti – odzdraviti
otpozdravljati – odzdravljati
podesiti – namjestiti, prilagoditi, ugoditi
podesavati – namještati, prilagoditi, ugoditi
podesavanje – namještanje, prilagodba,
ugodba
podvozak – podvoznica
posjedovanje i posjedba
posluživanje: poslužba, opslužba
prostorija (voj) – prostor
prostorija dejstva – prostor djelovanja
prostorija minskih polja – miniran[i] pro-
stor
prouzrokovati – izazvati, prouzročiti
prouzrokovac – uzročnik
puškomitrailjer – strojopuška
puškomitrailjezar – strojopuškar
računar – računalno
računarski – računalni
rajon – okrug
remen (na pušci) – remenik, remnik
reper – usmjernik

reperaža – usmjeri[aj]vanje, usmjerba
rezervni dijelovi – doknadni dijelovi
rezervni alat i pribor (RAP) – dodatni pri-
bor ili dijelovi (DPD)
samonavoditi – samousmjeriti
samonavodenje – samousmjeridba, sa-
mousmjeri[aj]vanje
stajni trap – podstoј [pokretan, nepokre-
tan]
šlijemofon – slušalica
teglač – vučnik, teglač
terensko vozilo – poljsko vozilo
teritorija – područje, teritorij
točak – kotač
transporter – prevožnjak
transportno sredstvo – prijevozno sred-
stvo
trupa – četa
trupni – četni
ujedinjenje vatre – zdrženost, sjedje-
nje, ujednidba paljbe,
uklinjavanje i uklinba
uzbunjivanje i uzbunba
vojnoevidencijska struktura (VES) – voj-
nopisna djelatnost (VPD)
zaposjedanje i zaposjedba
zaprečavanje i zaprečba
zona – pojas
zona dejstva – pojas djelovanja

F-15A s dopunskim spremnikom

OČI ORLA

Kompanija »McDonnell Douglas« je za svoj F-15 Eagle odabrala, po konstrukciji i performansama revolucionaran Hughesov radar AN/APG-63

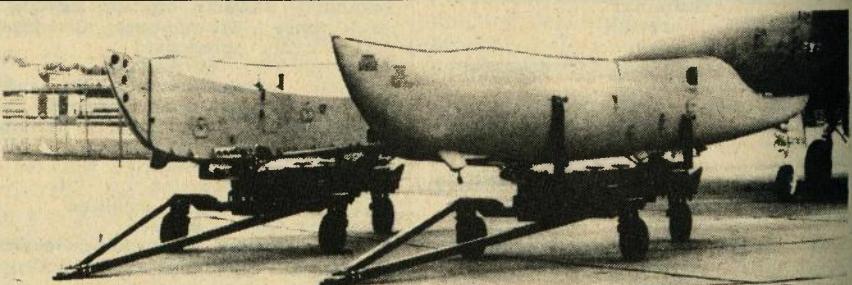
Od 1991. godine u jurišni model F-15 E Strike Eagle ugraduju se turboventilatorski pogonski motori F100-PW-229 potisna 13.150 kp, koji svojom potisnom snagom omogućavaju znatno veću korisnu nosivost ubojitog tereta (11.113 kg), zahvaljujući kvalitetnim, racionalnim konstrukcijskim rješenjima kod lovca F-15 moguća je medusobna zamjena lijevog i desnog motora, jer se svи važni agregati nalaze na samom tijelu motora. Dobar pristup pogonskim motorima omogućavaju brojni pristupni otvori, te nije potrebno motore demontirati radi manjih popravaka i kontrola, a po potrebi dobro uigrana ekipa aviomehaničara može izvršiti demontažu neispravnog i montažu novog motora za manje od dvadeset minuta (prema traženoj specifikaciji najduže dopušteno vrijeme je 30 minuta).

Početkom travnja 1974. godine USAF je dodijelila kompaniji »McDonnell Douglas« 2,1 milijun dolara, da bi se pokrenuo program »Streak Eagle« (Munjeviti orao), čiji je cilj bio obaranje aktuelnih svjetskih rekorda u uspinjanju za klasu zrakoplova s mlažnim pogonom. Za »glavnog junaka« je odabran F-15A (72-119) koji je u tu svrhu bio posebno modificiran. Uklonjeni su svi sustavi

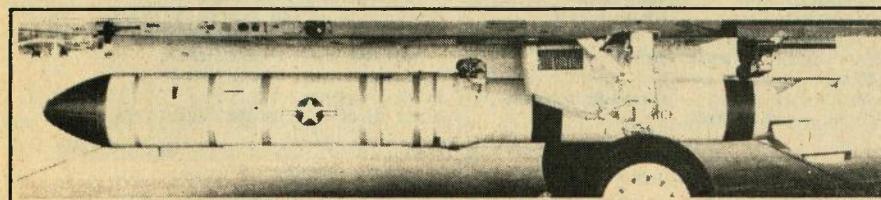
piše: ŽELJKO HANICH

nepotrebni za izvršenje misije obaranja rekorda: naoružanje, aktuatori zračne kočnice i flapsova, radar i sustav upravljanja paljicom, neki displeji u kokpitu, radio uređaji, pomoćni hidraulički sustav a skinuta je i sva boja, oko, 23 kg, da bi F-15 bio što lakši, pa je ukupno Eagle olakšan za 816 kg. U raz-

doblju od 16. siječnja do 1. veljače četiri pilota su uspjeli oboriti osam rekorda koje su do tada držali F-4 Phantom II i MiG-25 Foxbat. Tim je uspjehom podignut moral i kredibilitet američkog ratnog zrakoplovstva, a skupljena su i bogata, vrijedna iskustva koja su kasnije korištena pri ostvarenju programa ASAT (uništenje satelita u orbiti oko Zemlje raketnim projektilom lansiranim sa zrakoplovom F-15 Eagle na visini od 24.400 metara).

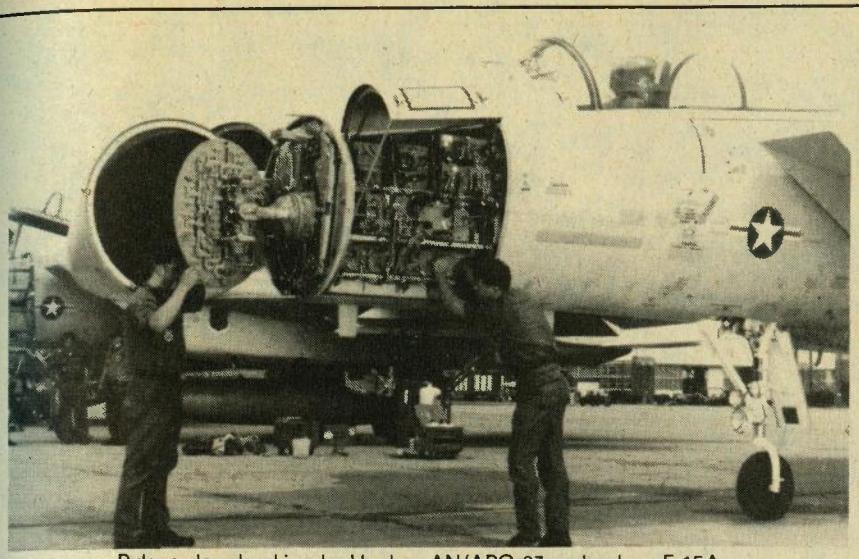

CFT dodatni spremnici goriva znatno su povećali borbeni dolet Eaglea

ASAT raketni projektil za uništenje satelita u Zemljinoj orbiti

Lovački zrakoplov F-15 Eagle koristi dva potpuno neovisna letna kontrolno-upravljačka sustava. Jedan je tradicionalni mehanički sustav hidrauličkih aktuatora vezanih uz svaku kontrolno-upravljačku letnu površinu, i služi kao sustav za podršku u slučaju potrebe. Glavni upravljački sustav je trostrukni FBW (fly-by-wire) elektronski sustav, prvi koji je ikad ugrađen u neki američki lovački zrakoplov. Oba sustava, mehanički FBW, koriste se simultano, no svaki je za sebe potpuno sposoban da osigura potpunu

Pulsno-dopplerski radar Hughes AN/APG-63 zrakoplova F-15A

kontrolu nad zrakoplovom tokom leta.

U svojoj početnoj konfiguraciji (jednosjed F-15A, dvosjed F-15B) Eagle je uveden u operativnu upotrebu i proizведен u 443 primjerka [383 F-15A, 60 F-15B], uključujući i zrakoplove izvezene u Izrael. Ugradnja drugog sjedišta i popratnih sustava učinila je F-15B 362 kg težim, no inače je potpuno operativno sposoban za izvršenje borbenih zadataka. Nedostaje jedino Northrop AN/ALQ-135 ECM sustav, uklonjen zbog smještaja stražnjeg sjedišta. McDonnell Douglas F-15A Eagle je odlično opremljen za izvršenje namijenjene mu misije uspostavljanja i održavanja potpune kontrole zračnog prostora nad svojim ili neprijateljskim teritorijem. Naoružan s četiri rakete zrak-zrak kratkog dometa AIM-9 Sidewinder i četiri srednjeg dometa AIM-7 Sparrow F-15 Eagle s napola ispunjenim spremnicima goriva, posjeduje vrlo dobar odnos težina/potisak od 1,45. Jedinu nedostatak predstavlja premašena ukupna zapremina interna ugradenih spremnika goriva, što mu donekle ograničava radijus borbenog djelovanja. Kasnije razvijeni model F-15C Eagle posjeduje spremnike goriva veće zapremine, ukupno 6103 kg, a konstruirani su i posebno oblikovani dodatni spremnici ukupne zapremine 2268 kg goriva koji se učvršćuju uz bokove uvodnika zraka, te minimalno narušavaju aerodin-

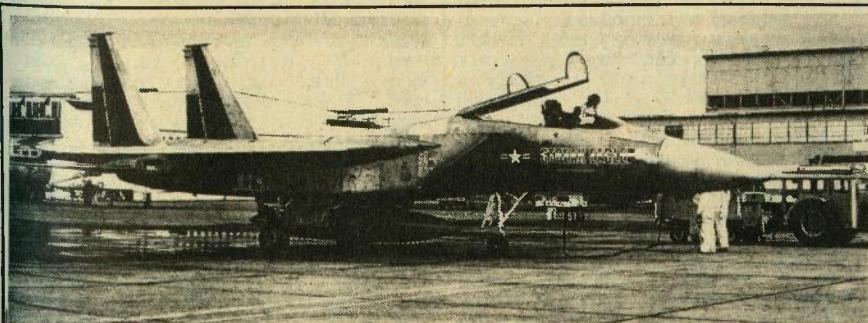

Pulsno-dopplerski radar Hughes AN/APG-70 zrakoplova F-15E

mičnu liniju Eaglea i njegove performanse, znatno mu povećavajući borbeni dolet. U početku nazvani FAST (Fuel and Sensor Tacti- cal) spremnici za smještaj goriva i dodatne senzorske opreme, kasnije su preimenovani u CFT (Conformal Fuel Tanks) oblikom prilagodene spremnike goriva. Njihovo učvršćenje na trup zrakoplova vrlo je jednostav-

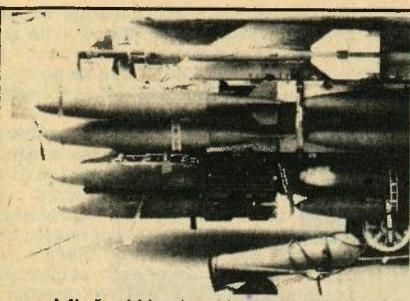
no, pomoću posebno modificiranog vozila s dizalicom za ovješanje bombi pod krila zrakoplova. CFT spremnici posjeduju samo po jedan električki priključak i dva za gorivo, a koriste se na modelima Eagle F-15 C (jednosjed) te F-15 D i E (dvosjed).

Zrakoplov F-15 Eagle izuzetno je bogato opremljen kako s taktičkim i komunikacijskim tako i s navigacionim sustavima. Jezgru sustava za upravljanje paljbenim sustavom Eaglea čini radar Hughes AN/APG-63 (kod inačica F-15 A i B, te prvotno proizvedenih primjeraka F-15 C i D), odnosno AN/APG-70 ugraden u modificirane (u sklopu MSIP-Multi Stage Improvement programa postupnog usavršavanja) modele F-15C i D, kao i višenamjenski, jurišno-bombarderski F-15 E Strike Ea-

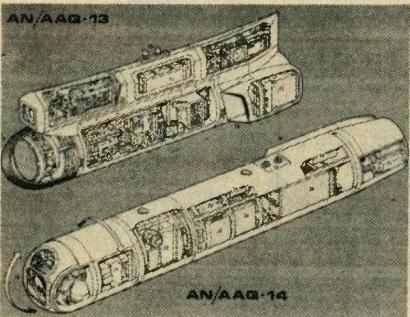

F-15A Streak Eagle je početkom 1975. godine oborio osam svjetskih rekorda u uspinjanju za klasu zrakoplova s mlaznim pogonom

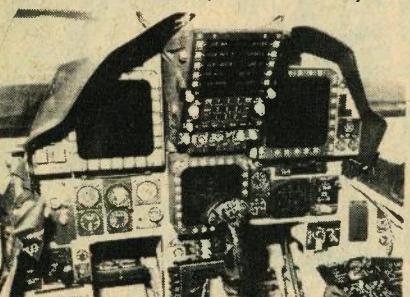
gle. U kolovozu 1968. godine USAF (Američko ratno zrakoplovstvo) je sklopilo s kompanijama »Westinghouse« i »Hughes« ugovor o razvoju i vrednovanju novog, po konstrukciji i performansama revolucionarnog pulsno-dopplerskog radara, u svakom pogledu superiornog radarama koji su ugradivani u Eagleove prethodnike F-4 Phantom II. Nakon što je »McDonnell Douglas«-projekt novog taktičkog lovačkog zrakoplova proglašen pobedničkim, toj je kompaniji dan zadatak da za svoj F-15 Eagle odabere primjeren radarski sustav koji će se kvalitetno ukloniti s ostalim sustavima u jedinstvenu cjelinu, čineći F-15 Eagle u potpunosti sposobnim da obavi lovačko-presretački borbeni zadatak i uništiti neprijatelja van dometa vizuelnog opažanja, otkriviš ga prethodno svojim radarskim »senzorima«. Krajem 1970. godine je »Hughesov« radarski sustav proglašen je pobedničkim, te se pristupilo daljnjem razvoju i integraciji sa zrakoplovnom konstrukcijom. Hughes AN/APG-63 (AN/APG-70) predstavlja visokofrekventni pulsno-dopplerski radar (I/J valno područje) namijenjen prije svega zračnoj borbi, a omogućava otkrivanje i praćenje relativno malih, brzih ciljeva na svim visinama, pa i pri letu tik iznad zemlje.

Mješoviti borbeni komplet bombi i raketa AIM-9 Sidewinda zrakoplova F-15C

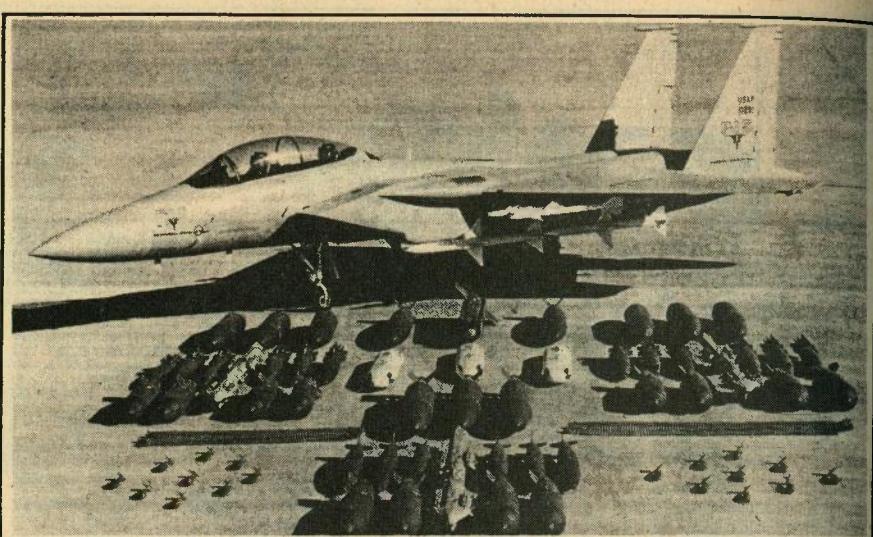
LANTIRN gondole AN/AQG-13 i AN/AQG-14 (Martin Marietta)

Prednji dio kokpita zrakoplova F-15E

Radar snabdijeva centralno računalo sa svim relevantnim podacima o cilju, na osnovu kojih se iznalazi najoptimalniji način napada na cilj, kako u taktičkom pogledu, tako i u pogledu izbora oružja i trenutka paljbe-nog djelovanja.

Radarom ustanovljena situacija u zračnom prostoru prikazuje se na VSD displeju (Vertical Situation Display) u vidu simbola, čime se dobiva računalom »pročišćena« i pilotu lako razumljiva slika. Radarski sustav se sastoji od više lako i brzo zamjenjivih komponenata smještenih u prostoru rada- ma (od izolatorskog materijala izrađenom aerodinamično oblikovanom nosnom poklopcu radarske antene) i spremišnom prostoru ispred kokpita. Od kraja 1979. godine F-15 Eagle je opremljen sa PSP reprogramabilnim signalprocesorom koji omogućava brzo i učinkovito osposobljavanje zrakoplova za nove taktičke zadatke izmjenom softwarea. Radar AN/APG-63/70 posjeduje bogat arsenal ECCM (Electronic Counter Countermeasures) elektronskih protu-protumjera koje mu omogućavaju otkrivanje prisutnosti i lociranje protivničkih ECM uređaja i njihovog djelovanja. Posebni elektronski skloovi automatski vrše rekonfigu-

Raznovrsnost borbenog arsenala zrakoplova F-15E

raciju rada da bi se postigle optimalne performanse pri pretraživanju, akviziciji i praćenju cilja unatoč elektronskom ometanju.

Hughes AN/APG-63 radar stavlja pilotu na izbor veliki broj modova (načina rada), te je moguće prema predviđenoj taktičkoj situaciji i načinu izvođenja napada na cilj odabrati optimalnu učestalost ponavljanja impulsa radarskog zračenja (PRF – Pulse Repetition Frequencies), širinu impulsa i obradu tako dobijenih podataka. Antena radara je ravne plohe, planarnog tipa, pokretna oko sve tri osi što omogućava nepresno praćenje cilja pri manevriranju tokom zračnog okružja. Radar AN/APG-63 nudi, s obzirom na izbor PRF sedam modova. U LRS (Long Range Search) pulsno-dopplerskom modu pretraživanja na velikim udaljenostima (birani domet 18 do 296 km) koristi se srednji i visoki PRF za otkrivanje ciljeva velike brzine, u dolasku ili odlasku. Pri upotretbi VS (Velocity Search) pulsno-dopplerskog modusa koristi se visoki PRF za otkrivanje ciljeva velike brzine približavanja. Pri napadu na malim udaljenostima (uz korištenje raketne AIM-9 Sidewinder ili topa M61A1 Vulcan) koristi se SRS (Short Range Search) modus koji uključuje srednji PRF; pilot može birati domet u rasponu od 16 do 64 km, a korištenje ovog pulsno-dopplerskog načina rada omogućava dobru diskriminaciju više ciljeva u »skućenom« prostoru, zahvaljujući boljoj rezoluciji. Kao dopuna navedenim modusima koristi se još pulsnji (ne-dopplerski) način rada bez mogućnosti opažanja ciljeva u donjoj polusferi, zatim modus koji omogućava IFF provjeru opaženog letećeg objekta, manuelni modus praćenja (u slučaju kvara sustava za automatsko praćenje ciljeva), i na kraju pasivno-aktivni »sniff« (njuškajući) način rada tokom kojeg se tek povremeno odašilje u prostor radarski snop; najviše se vremena provodi »osluškujući« okolinu kako bi se otkrili neprijateljski sustavi za elektronsko ometanje, te ujedno na minimum smanjila mogućnost otkrivanja neprijatelju vlastite prisutnosti. Radar ugraden na F-15 E, Hughes AN/APG-70 predstavlja pak znatno modificirani AN/APG-63, sa preajnikom povećane snage, stabilnosti i dinamičkog opsega, te prijemnikom veće osjetljivosti, bolje mogućnosti praćenja signala u području jakog elektronskog ometanja, te povećanog dometa otkrivanja.

Korištenje SAR (Synthetic Aperture Radar) modusa omogućava otkrivanje, bez obzira na loše vremenske uvjete, maglu, dim ili smog, otkrivanje cesta, mostova, zrakoplovnih baza i drugih većih objekata na udaljenostima do 160 km. Približivši se, pak, bliže cilju, na 50 do 80 km posada ovog višenamjenskog Eaglea može raspoznati pojedinačne ciljeve manjih dimenzija: tenkove, zrakoplove na stajanci, kamione, utvrđena skloništa itd. Hughes AN/APG-70 omogućava i da se tokom brzog preleta cilja, u svega par sekundi, memorira njegova vodoravna projekcija i na displeju prezentira posadi u vidu digitalizirane zemljovidne mape visoke rezolucije. Sposobnost da sigurno leti i borbeno djeluje kako danju tako i noću, te u uvjetima slabe vidljivosti F-15 E Strike Eagle duguje LANTIRN (Low Altitude Navigation Targeting Infra-Red for Night) sustavu koji se sastoji od dvije gondole, »Martim – Marietta«, američka kompanija, razvila je LANTIRN sustav, i to AN/AQ-13 gondolu sa navigacijskim uredajima, te AN/AQ-14 s uredajima za lasersko markiranje ciljeva. Sa uvođenjem LANTIRN sustava u operativnu upotrebu započelo se 1991. godine u toku zračnog rata te je, integriran sa zrakoplovom F-15E, pokazao izvanrednu pouzdanošć i opravdavočekivanja, kako konstruktora, tako i USAF. AN/AQ-13 je opremljen FLIR termovizijskim sustavom i TFR radarem za praćenje nadljetanog terena. Slika dobivena FLIR sustavom u holografskoj tehnici se projicira na širokokutni HUD (Head-up Display), a TFR je direktno povezan s digitalnim automatskim sustavom za upravljanje tokom leta. Koristeći ovaj sustav pilot zrakoplova F-15E sposoban je u svim vremenskim uvjetima, danju i noću, letjeti na visini od 60 m brzinom od 820 km/h. AN/AQ-14 posjeduje stabilizirani FLIR visoke rezolucije, spregnut osno sa sustavom za lasersko označavanje cilja. FLIR se koristi za akviziciju i praćenje cilja, domet je 18 km, a može se koristiti i za navođenje na cilj raketnih projektila sa IC senzorskim sklopopom za navođenje (poput AGM-65 Maverick).

Eagle F-15 je bogato opremljen najsloženijim sustavima za navigaciju, komunikaciju, samozaštitu i kontrolu paljbenog djelovanja, koji uključuju: inercijalni navigacijski

ZRAKOPLOVI

sustav Litton AN/ASN - 109 RWR prijemnik AN/ALR - 56 za otkrivanje prisutnosti neprijateljskog radarskog snopa. AN/ALQ - 128 sustav za otkrivanje neprijateljskog elektronskog ometanja, sustave za aktiviranje elektronskih protumjera i ometanje AN/ALQ - 135 i AN/ALE - 45, gondolu s ugradenim sustavom za elektronsko ometanje AN/ALQ - 119, UHF primopredajnike AN/ARC - 184 skrembliranjem zasticene od prisluškivanja i ometanja. Hazeltine AN/APX - 76 IFF sustav »svoj - tuđ«, a neki inozemni kupci zrakoplova F - 15 Eagle su ugradili ECM i ICS sustave vlastite konstrukcije (AL/L - 8202 Izrael, J/ALQ - 8 i J/APR - 4 Japan).

Lovačko-presretački F - 15 C/D Eagle naoružan je topom General Electric M61A1 Vulcan i IC navodenim raketama AIM - 9 J/L/P/M Sidewinder za borbu na bliskim udaljenostima, a za BVR napade na ciljeve van dometa vizuelnog osmatranja koristi radarski poluaktivno navodene rakete srednjeg dometa AIM - 7 F/M Sparrow, a u posljednje vrijeme i radarski aktivno navodene rakete AIM - 120 AMRAAM. Po svojim se dimenzijama (dužina 10,43 m, raspon krila 13,05 m, visina 5,63 m) višenamjenska inačica F - 15E ne razlikuje od lovačke F - 15 C/D; sposobna je ponijeti više (11113 kg) ubojitog

tereta, a u njezin borbeni arsenal spadaju: Mk 20 Rockeye (nosivost 26 komada), Mk 82 (26), Mk 84 (7), BSU - 49 (26), BSU - 50 (7), GBU - 8 (5), GBU - 10 (7), GBU - 12 (15), GBU - 15 (2), CBU - 52 (25), CBU - 58 (25), CBU - 71 (25), CBU - 87 (25), CBU - 89 (25), CBU - 90 (25), CBU - 92 (25) i CBU - 93 (25), AGM - 65 (6), AGM - 130 (2), te nuklearno oružje B61 (5). Očekuje se da uskoro bude odobrena upotreba i proturadarских raket AGM - 45 Shrike i AGM - 88 HARM, kao i protubrodske rakete AGM - 84 Harpoon.

Van okvira ovog napisa odvelo bi nas opisivanje zračnih pobeda koje su nad neprijateljskim zrakoplovima postigli izraelski, američki i piloti Saudijske Arapije, leteci na lovačko-presretačkim zrakoplovima F - 15 C/D Eagle. •Hrvatski zrakoplovac• će u jednom od idućih brojeva objaviti zanimljiv napis o toj temi, no jedan zaista bizarn podatak ipak treba spomenuti. Tokom »Pustinjske oluje« piloti F - 15 Eaglea su obarali iračke letjelice, ukupno 38 komada, raketama zrak-zrak AIM - 9 i AIM - 7, ne upotrijevivi top M61A1. Jedan Iračanin se u panici nom bijegu sam zabilo svojim zrakoplovom MiG-29 Fulcrum u irački pijesak. No najmanje se mučio pilot iračkog helikoptera kojeg je, vjerovatno iz čiste obiljeti, američki pilot doslovno pretvorio u prašinu, pogodivši njegov helikopter u niskom sporom letu, gotovo lebdjenju, laserski navodenom bombom od »samo« 447 kg eksploziva visoke razorne moci. Vjerujatno se radilo o okladi. ■

COMMANDO

Red. Broj	Kalibr Oznaka Proizvođač	Masa (kg)					Duzina sklopa cijevi (mm)	Max. početna brzina mine (m/s)	Max. pritisak barutnih plinova (bar)	Brzina gadjanja (mina/min) normal/max	Domet (m) min/max	Polje djelovanja (°)		Broj poslužilaca	Bojni komplet mina po vrstama
		Cijev	Podloga	Lafet	Ciljnička naprava	MB na vatrenom položaju						Pravac	Nagib		
1.	60 mm VEW Austrija	3,2	0,8	-	-	5,1	650	-	-	25/30	100/1.600	360	-	1	-
2.	60 mm tip "V" THOMSON-BRANDT Francuska	-	-	-	-	6,0	680	-	-	12/20	100/1.050	360	-	1	-razorna M61-HE (1,72 kg) -razorna M72-HE (1,73 kg) -dimna M61 i M72 -osvjetljavajuća M61 i M72
3.	60 mm tip "A" THOMSON-BRANDT Francuska	-	-	-	-	10,0	861	-	-	12/20	100/1.050	360	-	1	-
4.	52 mm IMI Izrael	6,6	1,3	-	-	7,9	673	-	-	20/35	130/420	360	20-85	1	-razorna IMI (1,02 kg) -dimna IMI (0,94 kg) -osvjetljavajuća (0,8 kg)
5.	60 mm C - 03 C - 576 SOLTAM Izrael, Finska	6,0 4,6	1,1 1,7	-	0,5 0,5	6,7 6,3	725 675	-	-	/25	100/1.000 100/1.600	360	-	1	-
6.	60 mm M 4 M 4 Mk 1	(sklop) 4,7 4,1	1,8	-	1,1	7,6 7,0	650	173	-	/25	100/1.100	360	-	1	-razorna M61 HE (1,8 kg) -osvjetljavajuća (1,6 kg) -dimna M61
7.	60 mm ESPERANZA Španjolska	3,1	2,8	-	0,52	6,42	650	-	-	/25	100/1.290	360	0-85	1	-razorna model AE 1
8.	51 mm M 8 Rarde-Royal V. Britanija	2,4	0,65	-	-	3,05	669	106	-	/25	150/800	360	-	1	-razorna L1A1 (1,02 kg) -dimna L2A1 (0,965 kg) -osvjetljavajuća L3A1 (0,825 kg)

MINOBACAČI

Tipična sredstva za neposrednu podršku, manevarsko oružje u sastavu nižih postrojba kojima se utječe na tijek borbenog djelovanja markirajući paljbeno težiste

PERO MATKOVIĆ

Razvoj minobacačkih sustava u posljednjih godina dobiva značajni zamah zbog novih iskustava iz lokalnih ratova. U tim ratovima minobacački sustavi imaju značajnu ulogu u sustavu opće paljbene podrške. Značajke sredstava naoružanja i vojne opreme, a prema tome i sustava opće paljbene podrške, zavise prvenstveno od mesta i uloge tih sustava u bojnom rasporedu postrojbi.

MJESTO I ULOGA SUSTAVA OPĆE PALJBENE PODRŠKE

Analize suvremenih armija pokazuju da se njihov bojni raspored, u odnosu na II. svjetski rat, znatno izmjenio. Radi smanjenja osjetljivosti na oružja masovnog uništenja, sve armije primjenjuju: rastresiti bojni raspored, pokret i manevar, zaštitu oklopom i utvrđivanjem. Suvremena divizija ima četiri puta manju gustinu koncentracije snaga i sredstava i oko dva puta veći razmak elemenata bojnog rasporeda u odnosu na diviziju u II. svjetskom ratu. To znači da je došlo do promjene osobine budućih ciljeva, čime su uvjetovane i značajke sustava opće paljbene podrške.

Tendencije u razvoju sustava podrške, uvjetovane su razvojem ciljeva, tako da je nužno imati u vidu slijedeće:

– suvremeni ciljevi su sve više oklopljeni (tenkovske postrojbe, pješaštvo u

oklopnim transporterima, samovozno topništvo, inženjerija i veza u oklopnim vozilima, i dr.);

– ciljevi zauzimaju sve veću dubinu u bojnom rasporedu. Ilustrativan je bojni raspored armije SAD, koja u svom sastavu ima tri armijska korpusa i posjeda zonu širine i dubine 100 do 150 km; i ima oko 1200 postrojbi veličine satnije (bitnice) uključujući i zapovednička mjesta svih razina zapovijedanja. Raspored ovih postrojbi (potencijalnih ciljeva za odgovarajućeg protivnika), po dubini je takav da se 51 posto ciljeva nalazi na dubini do 20 km od prednjeg kraja, 25 posto na dubini od 20 do 50 km i 24 posto na dubini više od 50 km;

– ciljevi su sve više površinski.

Značajem, veličinom, pokretljivošću i rasporedom ciljeva po dubini uvjetovana je i struktura topničke paljbe.

Minobacački sustavi (kalibra 50 – 120 mm), kao tipična sredstva za neposrednu podršku, predstavljaju manevarsko oružje u sastavu nižih postrojbi (vod, satnija, bataljun, itd.), kojima se utječe na tijek djelovanja ispoljavajući paljbeno težiste, a time i težiste djelovanja u cjelini. Kako prvenstveno treba djelovati po ciljevima manjih dimenzija, rasporedenim u neposrednoj blizini vlastitih postrojbi, kao i da paljbeni udari trebaju biti kontinuirani ili se ponavljati u kratkim vremenskim razmacima, te da vrijeme od zahtjeva za otvaranje paljbe do njenog izvršenja mora biti kratko (manje od 300 s), očito je da neka od oružja neposredne podrške (raketna ili topnička), ne mogu ispuniti ove zahtjeve, posebno po pitanju cijene sredstva i streljiva. Zbog naprijed izni-

jetih razloga, kao i zbog relativno visoke cijene ostalih sustava naoružanja i streljiva, pred minobacačima, kao oružjima neposredne podrške otvorene su značajne perspektive.

MINOBACAČKI SUSTAVI TIPOA »COMMANDO«

Za podršku pješačkih postrojbi i grupa pri izvođenju operacija specijalne namjene, većina proizvodača u svijetu je razvila COMMANDO (DIVERZANTSKE) varijantu minobacača sa snimanjem podlogom i bez lafeta, što uvjetuje korištenje manjeg broja barutnih punjenja, pa se samim tim i dobiva manji domet (tablica 1).

Minobacači ovog tipa su kalibra 50, 51, 52 i 60 mm, težine od 3,6 do 10 kilograma i dometa od 50 do 1900 m. Zbog male težine ovi minobacači su lako prenosivi i njima najčešće rukuje jedan poslužilac (sl. 1).

Tehnički opis i značajke minobacača tipa »commando« dat će se kroz opis nekoliko značajnih tipova, različitih svjetskih proizvodača:

– Minobacač 60 mm M6 VEW sastoji se od okrugle podloge promjera 150 mm, sklopa zadnjaka u čiji je centralni dio postavljena udarna igla u fiksnom položaju, tako da do aktiviranja mine dode čim mina udari u udarnu iglu. Cijev na donjem dijelu ima rebra koja

povećavaju površinu hladjenja i omogućuju povećanje režima paljbe. Na cijevi je postavljen rukohvat od specijalnog platna, koji omogućuje držanje cijevi pri paljbi. Usta cijevi su zatvorena poklopcom, koji je učvršćen za remen a služi za nošenje i zauzimanje kuteva nagiba cijevi. Usmjeravanje cijevi po pravcu obavlja se pomoću bijele linije nacrtane uzduž cijevi.

kuta nagiba obavlja se zakretanjem bubnja za određeni kut, a zatim se cijev rukom podiže ili spušta, dok libela ne vrhuni. Usmjeravanje cijevi po pravcu obavlja se također pomoću bijele linije na cijevi. Sklop cijevi kod ovog minobacača čvrsto je vezan za podlogu i jedino je moguće pomjeranje cijelog minobacača.

Tip A je dužine 861 mm i posjeduje zadnjak u kome je smješten mehanizam za opaljivanje. Sklop zadnjaka je pomoću osovine učvršćen za pravokutnu podlogu. Mehanizam za opaljivanje ima mogućnosti postavljanja u tri položaja: ukočeno (kad je udarna igla uvučena i ne može doći do aktiviranja mine), pojedinačno (udarna igla je također uvučena ali zakretanjem ruke ista aktivira minu) i rafalno (kad udarna igla stalno vri iz tijela zadnjaka, tako da se mina odmah aktivira).

– Minobacač 52 mm IMI je vrlo jednostavne konstrukcije i sastoji se od glatke cijevi, sklopa zadnjaka s mehanizmom za opaljivanje i pravokutne podloge dimenzija 150x85x35 mm. Poslužilac upravlja mehanizmom za opaljivanje okretanjem kotača s desne strane zadnjaka. Minobacač ne posjeduje ciljničku napravu, tako da pri gađanju naročito dolazi do izražaja uvježbanost poslužioca.

Red. Broj	Kaliber Oznaka Proizvođač	Masa (kg)					Duzina sklopa cijevi (mm)	Max. početna brzina mine (m/s)	Max. pritisak barutnih plinova (bar)	Brzina gadjanja (minuta/min) normal/max	Polje djelovanja (°)		Broj poslužilaca	Broj komplet mina po vratama	
		Cijev	Podloga	Lafet	Ciljnička naprava	MB na vatrerenom polozaju					Domet (m) min/max	Pravac	Nagib		
1.	60 mm M6 VEW standard i duga cijev Austrija	3,5 4,6	4 4	7,2 7,2	-	15,2 16,1	740 1.000	- 275	- 500	-/30 -/25	150/3.400 150/4.300	±7	39-85	2	-razorna HE 80 (2,5 kg)
2.	60 mm NR 493 PRB Belgijska	6	5,1	10,4	-	22,1	780	-	-	-	-/1.800	±7	39-85	1-3	-razorna NR 431 PRB HE (1,37 kg) -dorma NR 161 PRBWP (1,93 kg) -osvjetljavajuća NR 162 PRB (1,68 kg)
3.	60 mm C-06 SALGAD Danska	7	5,5	5,0	0,5	18	1.940	258	-	-/20	200/4.000	±25	40-79	3	-razorna M 36 (1,84 kg)
4.	60 mm Tip A Tip B TAMPELA SOLTAM Finska Izrael	7,2 6,4	4,5 4,7	5,5 4,5	0,85	18 16,3	940 740	- 222	-	-/80 -/20	250/4.000 150/2.555	±7,7	40-79	2	-razorna (1,54 kg) -dorma (1,54 kg) -razorna (1,72 kg)
5.	60 mm MO-60-63 MO-60-LP THOMSON-BRANDT Francuska	3,8 7,7	6,0 8,0	5,0 7,3	0,49 0,80	14,8 23,8	724 1.390	- 287	340 635	-/20 -/20	50/2.000 -/5.100 ML 72	±8,5	40-85	2	-razorna M61 (1,73 kg) -dorma M61 -osvjetlj. (1,55 kg) -razorna ML72 (2,2 kg)
6.	60 mm M 1 APMSKOR Južna Afrika	3,8	6,0	5,0	-	14,8	725	173	-	20/25	100/2.000	±8	40/85	2	-razorna M61 (1,8 kg) -osvjetlj. (1,65 kg)
7.	60 mm L-L ECIA Španjolska	4,2	2,8	3,9	1,1	12	650	-	-	25/30	-/1975	-	40-85	2	-razorna HE 84 (1,43 kg) -osvjetlj. (1,37 kg)
8.	60 mm M 84 BNT bivša Jugoslavija	-	-	-	1	32	1.330	276	635	15/20	100/5.100	±3,5	42-85	3	-razorna M67 (2,2 kg)

– Minobacač 60 mm Thomson-Brandt proizvode se u dvije varijante tip V (sl. 2a) i tip A (sl. 2b). Tip V ima kraću cijev (680 mm) i fiksni položaj udarne igle, tako da je paljba rafalna. Ciljnička naprava je jednostavni buben s libelom i skalom. Zauzimanje

– Minobacač 60 mm M4 je južnoafričke proizvodnje s mehanizmom za opaljivanje smještenim u zadnjaku. Mehanizam ima tri položaja: ukočeno, pojedinačno i rafalno za borbu u neposrednom kontaktu s neprijateljskim postrojbama. Podloga omogućuje po-

kretanje sklopa cijevi samo u jednoj ravnini, a ciljanje se obavlja pomoću ciljničke naprave sa skalom i dvije libele, uzdužna za zauzimanje kuteva nagiba, a poprečna za otklanjanje utjecaja kosine tla (horizontiranje minobacača), jer se na taj način povećava točnost pogadanja ciljeva.

Glede uvida u značajke i taktičko-tehničke osobine nekih od »commando« tipova minobacača može se zaključiti da svi imaju slične značajke: vrlo su jednostavni; laki za uporabu i transport; jednostavni za proizvodnju i održavanje. Mnogi nemaju ciljničku napravu, tako da vjerljivost pogadanja ciljeva značajno ovisi od uvježbanosti vojnika. Iz same konstrukcije proizlazi i njihova djelotvorna uporaba, koja osobito dolazi do izražaja kod diverzantskih akcija, borbi u neposrednom kontaktu s neprijateljskim postrojbama, kao i uličnim borbama.

Tendencije u njihovom razvoju kreću se prema još većem smanjenju težine, mogućnosti kružnog djelovanja, bez premještanja podloge, primjeni jednostavnih ciljničkih naprava i mogućnostima povećanja rezima palje.

SUVREMENI MINOBACAČI S LAFETOM KALIBRA 60 mm

Konstrukcijska rješenja minobacača ovog kalibra različitih proizvođača uglavnom su dosta slična, ali primjena posebnih materijala, tehnologija i nekih konstrukcijskih rješenja daje određenim tipovima minobacača neke prednosti (tablica 2). Svi minobacači imaju slijedeće osnovne sklopove:

- sklop cijevi sastoji se od cijevi i zadnjaka u koji je navojem vezan za cijev. U tijelu zadnjaka može biti smješten mehanizam za okidanje i opaljivanje, ili samo udarna igla u fiksnom položaju,

- sklop dvonožnog ili tronožnog lafeta na kome su postavljeni mehanizmi za zauzimanje pravca, nagiba i otklanjanje utjecaja kosine tla, nosač ciljničke naprave s ciljničkom napravom, ogrlica i amortizer, i

- podloga.

Glede uvida u specifičnosti nekih konstrukcijskih rješenja može se anali-

Bojna uporaba »commando« minobacača 51 mm (Rarde)

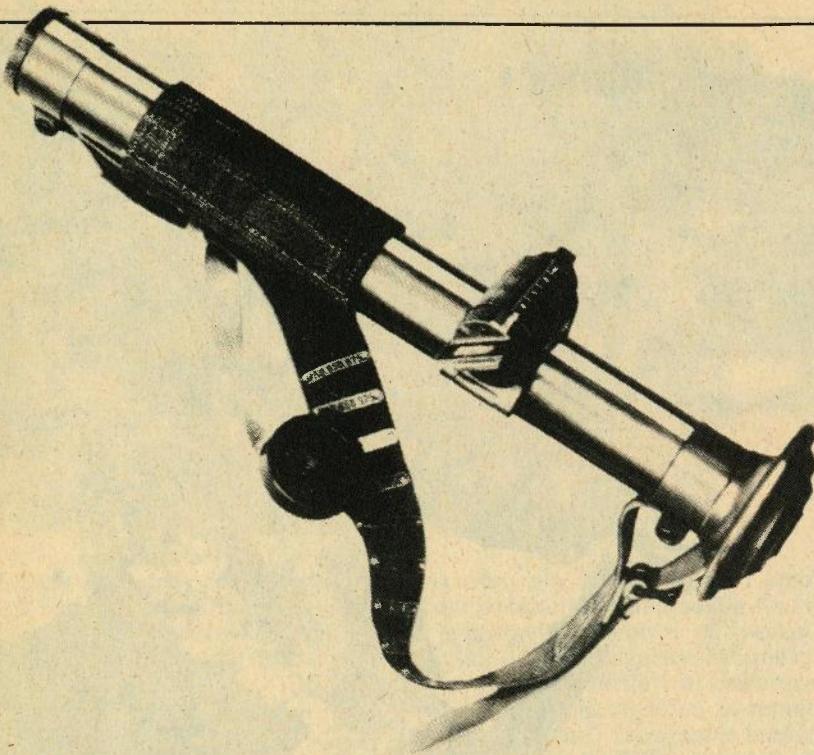
zirati nekoliko tipova minobacača i sagledati njihove prednosti:

- MB 60 mm M6 VEW izvodi se u dvije varijante, s cijevi normalne dužine (740 mm) i cijevi produžene dužine (1000 mm), koja omogućuje ostvarenje većeg dometa mine. Specifičnost ovih minobacača je i okrugla podloga izrađena kovanjem od legura aluminija i magnezija. Lafet minobacača je dvonožni klasične izvedbe i druga vrsta lafeta je u obliku slova »K« vrlo ergono-

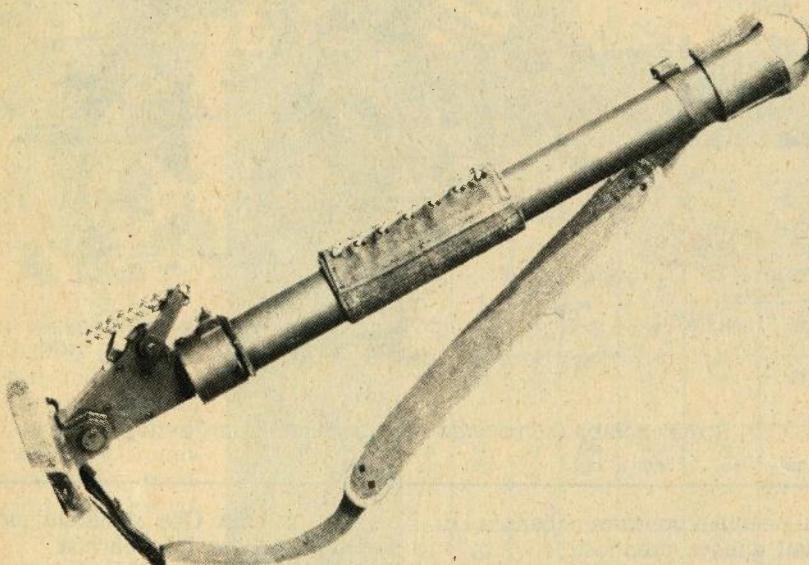
mičnih osobina. Oba se lafeta mogu koristiti kod oba minobacača.

- MB 60 mm C-06 SALGAD, ima specifičnu izvedbu cijevi s tri dijela različite debljine, tako da se debljina cijevi povećava od usta prema zadnjaku, gdje su i tlakovi najveći. Ciljnička naprava je također posebno izvedena sa skalom nagiba označenom u metrima, tako da je moguće gadanje bez korištenja tablica gadanja. Skala pravca je označena u tisućitim ($360^\circ = 6400$ tisućitih).

Pješačko oružje

Minobacač 60 mm Thomson-Brandt
a) Tip »V« – bez mehanizma za opaljenje

b) Tip »A« – s mehanizmom za opaljenje i podlogom koja omogućava zakretanje u jednoj ravni

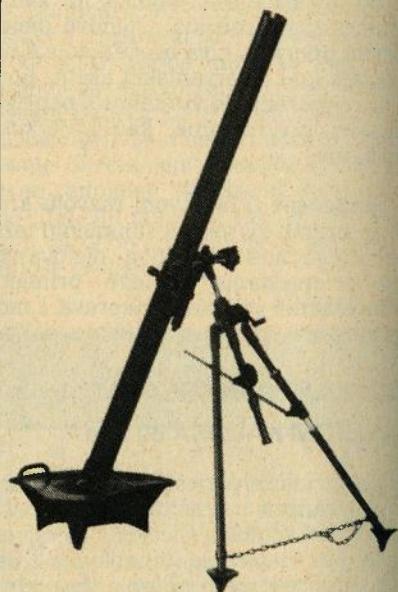
– MB 60 mm THOMSON – BRANDT (sl. 3) predstavlja dalekometrični minobacač (5000 m), dužine sklopa cijevi 1350 mm. Minobacač koristi sve vrste mina francuske proizvodnje, a učinkovitost mine 60 mm ML72 mase 2,2 kg je na razini francuskih mina kalibra 81 mm.

– MB 60 mm Model L ECIA predstavlja vrlo uspješno rješenje i nalazi se u naoružanju više od 40 armija svijeta.

Kod ovog minobacača koristi se tročinični lafet bez mehanizma za otklanjanje utjecaja kosine tla. Dvije noge

lafeta postavljene su prema nazad, a jedna prema naprijed. Između ogrlice i cijevi ostvaren je zazor, tako da je izbjegnuta uporaba amortizera. Postavljanje minobacača u položaj za transport je vrlo jednostavno tako da ga nosi samo jedan poslužilac.

Pri izboru i projektiranju minobacača postavljaju se uglavnom slijedeći zahtjevi: namjena, kalibr, bojni komplet, masa i pokretnost oružja, način transporta, režim paljbe, domet, materijalno djelovanje mine na cilju i sl.

Minobacač 60 mm LP Thomson-Brandt

Pregledom podataka iz tablice 2 i uvida u prednosti nekih od svjetski poznatih tipova minobacača, očito je da se kod ovog kalibra teži povećanju dometa, uz neznatno povećanje težine, te dostizanju učinka mine na cilju adekvatnom djelovanju mina kalibra 81/82 mm. Na ovaj način omogućilo bi se da jedna vrst minobacača bude sredstvo neposredne paljbene podrške u više vrsta nižih postrojbi. Također bi se izborom jednog sredstva pridonijelo standardizaciji i unifikaciji dijelova i streljiva, kao i pojednostavljeno opskrbu postrojbi. ■

ŽENE - RATNICI

Uloga žene u izraelskoj vojsci u uskoj je svezi s izraelskim potrebama za vojnicima, ali i tradicionalnom ravnopravnosti žena i muškaraca

Pozitivna i negativna iskustva dosadašnjeg angažiranja žena u oružanim snagama utjecala su na različite pristupe ovom pitanju u pojedinim zemljama. Angažiranje žena u oružanim snagama pojedinih zemalja vezano je s brojnim problemima; iako su oni slični, svaka ih zemlja pokušava rješavati na specifičan način.

Izrael spada u rijetke države koje imaju vojnu obvezu žena, koja se pored služenja u pričuvu sastoji i od novačke i obvezne služenja vojnog roka. Izrael je jedina zemlja na svijetu u kojoj se mlade žene novače u oružane snage. Vojna situacija u zemlji i demografska ravnoteža – u usporedbi s arapskim zemljama – oduvijek su nametale maksimalno iskorištavanje čitavog ljudskog potencijala zemlje. Tako je ljudski potencijal Izraela, koji se mogao mobilizirati, predstavljao 53% muškaraca dobne starosti od 18 do 45 godina 1968. i 63% 1975. godine (najveće učešće u oružanim snagama zabilježeno u svijetu), dok su, naprimjer, borbeno spremne postrojbe Egipta imale samo 5% muškaraca od 18 do 45 godina starosti 1968. i svega 4% 1975. godine.

Izraelske žene su se borile za svoju domovinu od najstarijih vremena. U drugom svjetskom ratu istakle su se kao izvrsne bolničarke, radio-telegrafistice, snajperisti i piloti, što su ponovile i u borbi za stvaranje izraelske države, a i kasnije. Žene gerilci odigrale su značajnu ulogu u napornom ilegalnom pokretu koji je počeo formiranjem tzv. »Haganah« (obrana) od veterana iz evropske legije. »Haganah« – preteća današnjih oružanih snaga Izraela formirana je 1909. godine za zaštitu naselja Židova u Palestini, kao odgovor na krvave arapske nerede 1920-1921. godine. U »Haganahu« je bilo na desetine tisuća žena, a one su predstavljale jednu trećinu njenih tajnih elitnih snaga »Palmač« (židovska skraćenica za udarne snage).

Kazu da su žene sačinjavale polovinu članstva dviju drugih ilegalnih organizacija koje su djelovale protiv Britanaca kada su oni okupirali Palestinu. To su bile »Stern Gang« i »Irgum«, na čijem se čelu jedno vrijeme nalazio bivši predsjednik izraelske vlade Menachen Begin.

U arapsko-izraelskom ratu 1948. godine u bojeve aktivnosti bili su uključeni svi muškarci, žene i djeca iz novostvorene židovske

piše: SINIŠA TATALOVIĆ

države. U izraelskim oružanim snagama nije bilo podvajanja dužnosti na one koje moraju izvršavati muškarci i one koje mogu vršiti žene, već se prije svega gledalo na sposobnosti pojedinaca. Žene su, bez diskriminacije, bile postavljane na vodeća mjesta, podjednako kao i muškarci. Nije se uopće postavljalo pitanje da li muškarac treba biti i izvršavati zapovijedi žena. Međutim,

žena, sve se mijenja. »Žene se više neće boriti kao do sada«, reklo je novo državno vodstvo, jer »borba nije ona prava uloga koja pripada izraelskoj ženi«.

Više je čimbenika koji su utjecali na ovu promjenu stava prema angažiranju žena u oružanim snagama. Izraelsko državno vodstvo je vjerovalo da će Arapi, poraženi u ratu Izraela za neovisnost, shvatiti potrebu priznavanja Izraela, pa u budućnosti neće biti više ratova, dok će za malu stajajuću vojsku biti dovoljno muškaraca. Drugi čimbenik sastojao se u tome što se učestalom dosegavanjem novog pučanstva promijenilo tradicionalno poimanje ravnopravnosti spolova. Kada su 1948. godine otvorena vrata nove izraelske države, novoprdoših Židova je bivalo sve više. Osim svojih stvari (namještaja), oni su donosili tradicije, predrasude i običaje (navike), koje nisu uključivale jednakost žena. Ranije spomenuta jednakost žena počela se gubiti i postajati nejasna.

S gomilanjem povratnika – emigranata u lukama Izraela, vojna služba u toj zemlji dobiva novu dimenziju u kojoj žene pronalaze svoju novu ulogu. Novoprstigli Židovi iz svih krajeva svijeta, koji su govorili različitim jezicima, morali su učiti hebrejski jezik,

Mobilizirani stanovnici kibuca kreću prema liniji fronte u blizini Jeruzalema

pri kraju 1948. godine uslijedile su odredene promjene. U zemlju je počelo pristizati na tisuće povratnika. Većina od njih su bili ljudi koji su preživjeli pogrom (holocaust) Židova ili su to bile izbjeglice iz arapskih zemalja. Svi ovi ljudi nisu bili spremni dijeliti liberalna shvaćanja Židova. »starosjedilaca«.

Nakon završetka rata iz 1948. godine u kojem je (i sa puškom u ruci) sudjelovalo 12.000

kao i vještina prilagodavanja novoj naciji. Pošto su se odlikovali samo jednom zajednickom crtom – da su svi Židovi, ova konglomerat ljudi trebalo je integrirati u jedan jedinstveni narod. Trebalo je graditi infrastrukturu zemlje, naseljavati pustinju i granična područja, i opremiti zemlju. Unutarne problemi zemlje nametali su hitna i originalna rješenja.

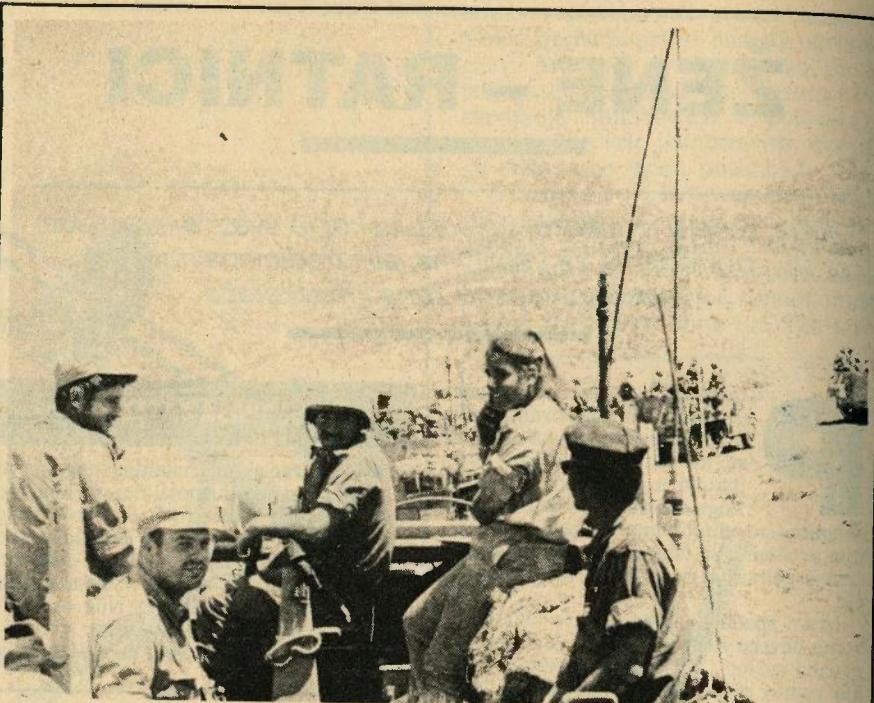
Bilo je odlučeno da se vojska pretvoriti u instrument društvenog razvoja, u narodnu vojsku koja će služiti naciji. Svaka sposobna osoba morala je ići u vojsku ubrzo poslije dolaska u zemlju. Vojska ih je učila hebrejski, raznim vještinama i društvenim obvezama. Vojska je morala graditi naselja duž granica za naseljavanje novoprdošlih osoba. U tu svrhu korištene su i specijalne postrojbe nazvane »Nahal«, koje su imale dvostruku namjeru: obrana zemlje i naseljavanje pograničnih područja.

Potrebe za živom silom (radnom snagom) u tim aktivnostima ukazivale su na to da oružane snage Izraela ne mogu bez žena. Žene nisu više bile obvezne obavljati borbene dužnosti, ali ih je vlast koristila za ulogu vojnika-graditelja zemlje. Žene u oružanim snagama Izraela zapošljavane su u prihvatnim lukama, one su obavljale prihvat, obradivanje i daljnji postupak s novoprdošlim osobama, kojih je (u kritičnim godinama) stizalo i po 1.000 dnevno.

Žene su pomagale novoprdošlim Židovima da se razmjestite na područjima predviđenim za razvoj, realizirale su program obrazovanja odraslih, upravljale su djecišnjim odgojnim ustanovama, medicinskim ustanovama i drugim društvenim organizacijama – službama. U sklopu kopnene vojske, žene su poučavale svoje kolege i činile su polovinu snaga »Nahal«.

Izgradnja zemlje sve do šestodnevnog rata 1967. godine bila je primarna funkcija žena u oružanim snagama Izraela. Međutim, taj rat je donio znatno proširenje državnih granica unutar kojih se našlo i brojno, neprijateljski raspoloženo pučanstvo. Broj muškaraca kojima se raspolažalo bio je potpuno iscrpljen, pa su oružane snage Izraela morale za popunjavanje svojih redova potražiti rješenje u povećanom vojnom angažiranju žena.

Veliki postotak gubitaka i iscrpljivanje resursa u listopadskom ratu 1973. godine primorali su oružane snage Izraela da se još više otvore za prijem žena u svoje redove. Žene su i ovom prilikom bile te koje su mogle popuniti praznine. Složenost vojne tehnologije povećavala se sve više i ona je postajala sve sofisticiranija. Zato su vojni planeri došli do saznanja da ne samo da ne postoje razlozi da žene ne obavljaju većinu poslova u vojski, već i da ne postoji drugi izlaz. Tako su se žene sve češće angažirale i kao nastavnici u oklopnim postrojbama, kao stručnjaci za tešku ratnu opremu, aviomehaničari, letači i vozači.

Kolona vozila s gusjenicama na stražnjim kotačima na putu prema prvim linijama bojišnice. U sastavu postrojbe nalaze se i žene, koje zajedno s muškarima sudjeluju u borbenim operacijama

Formalno, od 700 raznih djelatnosti u izraelskoj vojsci, samo 210 je pristupačno ženama. Međutim, i pri sadašnjim ograničenjima žene u oružanim snagama Izraela mogu postati načelnici značajnih odjeljenja u Glavnom stožeru, a područje nastave im je potpuno otvoreno.

U Izraelu svih muškarci sposobni za vojsku podliježu novačenju, dok novačenju podliježe samo 50% žena. Postoje četiri čimbenika koji mogu sprječiti prijem djevojaka u vojsku: stupanj obrazovanja, vjerska shvaćanja, udaju-materinstvo i zdravstveni razlozi. Tri posto žena otpada iz zdravstvenih razloga, a 8% zbog udaje ili materinstva. Neke sekte pravoslavnih Židova ne dozvoljavaju svojoj ženskoj djeci da služe u oružanim snagama Izraela. One koje traže izuzeće iz vjerskih razloga mogu izabrati jednogodišnju dobровoljačku službu. Ova kategorija predstavlja drugih 18,5% djevojaka koje ne odlaze u vojsku. Zbog izrazito niske obrazovne razine, vojska odbija 10% sposobnih žena.

Obvezan vojni rok za žene u Izraelu iznosi od 20 do 24 mjeseca. Nakon odsluženja vojnog roka žene ostaju služiti u pričuvnoj vojski i mogu se pozivati na obavljanje dužnosti u pričuvu do 34. godine starosti – ukoliko nemaju djece. One se, međutim, rijetko pozivaju u vojsku za vrijeme služenja u pričuvu. Danas se u izraelskoj vojski djelatno angažira oko 8.000 žena, što je oko 5,76% ukupne veličine oružanih snaga.

Osnovna obuka žena-vojnika traje četiri tjedna (osim za pripadnike Nahala kod kojih obuka traje osam tjedana), poslije čega žene

odlaze na više tečajeve ili se direktno upućuju u postrojbe gdje se obučavaju uz obavljanje potrebnih poslova. Osim predmeta uobičajenih za svaku vojsku, one se podvrgavaju rigoroznoj borbenoj obuci, obuci preživljavanja, samoobrani (samozaštiti) i osnovnoj obuci iz naoružanja – upoznavanje s puškama Uzi i M-16, kao i bacaćem raketom. Ustvari, prije dolaska u oružane snage Izraela, sve žene-novaci su već od svoje 14. godine služile u jednoj od poluvojnih organizacija poznatih kao »Gadna« (omladinski bataljoni). »Gadna« je organizacija u kojoj se zajednički obučavaju djevojke i mladići i koja pruža mladeži mogućnost da stekne osnovna vojna znanja, naprimjer, osnovne pojmove iz čitanja karata, naoružanja i drugog.

U oružanim snagama Izraela ne postoji posebna služba (tijelo) žena – vojnika, iako se (zbog nepostojanja adekvatnog termina) ona tako zove: »služba« (Corps). Njen pretpostavljeni ne zapovijeda ničim, već je »direktor« (načelnik). Žene su potpuno integrirane u oružane snage Izraela. Po završetku osnovne obuke većina njih prekida svaku vezu sa službom (»granom«) žena. Služba žena – vojnika danas ima dvije glavne funkcije: odgovorna je za osnovnu obuku svih žena i služi kao neka vrsta kompletнnog predstavnika sa svojim vlastitim liječnicima i disciplinskim, odnosno konzultativnim funkcijama. Načelnica službe, koju u Glavnom stožeru izraelske vojske zastupa načelnik Personalnog odjeljenja, daje savjete načelniku Glavnoga stožera o načinu angažiranja žen

sve vojske svijeta

na, a nadgleda i njihovu »uporabu«, moralno stanje, uvjete života i napredovanja u karijeri.

Postrojbe oružanih snaga Izraela: »Chiba« i »Yachas«, sastavljene su isključivo od žena. »Chiba« predstavlja postrojbu pomoćne policije namijenjenu za kontraterorističke akcije koju ne treba brkati s vojnom policijom u kojoj se nalaze, kako muškarci tako i žene policijci, niti sa civilnom policijom u kojoj se nalazi veliki postotak žena. »Chiba« postrojbe su djelatne postrojbe kopnene vojske, koje u operativne svrhe pripadaju civilnoj policiji Jeruzalema, Tel Aviva i Haife, a služe i za obranu mostova na rijeci Jordan.

One pojačavaju lokalnu policiju u obavljanju dužnosti javne sigurnosti. U Jeruzalemu se svakog tjedna registrira najmanje jedan pokušaj terorističke akcije i to većinom u vidu postavljanja bombi na javnim mjestima. Zahvaljujući budnosti građana i cijelodnevnom patroliranju pripadnika »Chiba« ulicama, tržnicama i po javnim zgradama svaki pokušaji bivaju otkriveni prije njihove realizacije. Pripadnice »Chiba« nalaze se na dužnosti zajedno sa svojim kolegama muškarcima na ulazima javnih zgrada, kao što su kazališta, banke i druge. Prije i poslije svake javne priredbe djevojke iz »Chiba« pročekuju sva sumnjava mesta kako bi otkrile eventualno podmetnute bombe. U slučaju nailaska na bombu ili na opasnost od terorista to područje raščišćavaju, održavaju red, usmjeravaju promet ili poduzimaju sve mjere koje nameće situaciju.

»Yachas« je postrojba namijenjena za rješavanje socijalnih problema. Djevojke iz ove postrojbe rade u civilnim bolnicama kako bi ublažile nestaćicu potrebne radne snage. Zadovoljavaju potrebe civilnog sektora u naporima koji se čine na razvoju graničnih

područja, gdje se osjeća velika nestaćica civilnih nastavnika. Postrojba funkcioniра u koordinaciji s ministarstvom prosvjeti i rada, odnosno s Ministarstvom za prihvat povratnika i bavi se osnovnim obrazovanjem, obrazovanjem poljoprivrednika i odraslih, vjerskim obrazovanjem, vojnom obukom i profesionalnim obrazovanjem. Bavi se i poslovima iz područja socijalne skrbi i savjetodavnim poslovima. Članice ove postrojbe rade i kao rukovodioce omladine, odnosno rukovode svim aktivnostima koje su usmjereni na rekreaciju i fizičku obuku.

»Nahal« je također jedna od elitnih organizacija (postrojbi) izraelske vojske koja je u svom sastavu 50% popunjena ženama. Njeni članovi podvrgavaju se dužoj osnovnoj obuci, stjeću zvanja poljoprivrednih stručnjaka i imaju obvezu da duže ostanu u vojski. Većina članova su i padobranci. Zadatak organizacije »Nahal« je obrana i naseljavanje nenaseljenih područja. »Nahal« gradi naselje-objekte za naseljavanje duž granica od kojih će svatko biti predano civilnom pučanstvu koje se naseljava u tom području. Većina članova - članica »Nahal« organizacije nakon završetka vojne obveze se oženi (uda) i ostaje u naselju koje su gradili, ili u nekom od ranije izgrađenih naselja.

Naopćenitiji zadatak žena - pripadnica oružanih snaga Izraela najčešće se obrazlaze ovako:

a) Posredno pojačavanje borbenih snaga izraelske vojske - obavljanjem raznoraznih administrativnih, stručnih i pomoćnih poslova, čime se omogućava oslobođanje velikog broja vojnika muškaraca za obavljanje borbenih zadataka.

b) Priprema i osposobljavanje žena - vojnika da brane sebe, svoje porodice i domove.

c) Pružanje pomoći obrazovnim i socijalnim ustanovama oružanih snaga Izraela (razvijanje smisla za kolektivni život, pružanje usluga pojedincima) i učeće u državnim ekstra-vojnim zadacima oružanih snaga Izraela kao absorbanta emigranata, te zaštitnika i rehabilitatora socijalno ugrožene omladine.

U svakodnevnom životu oružanih snaga, često kod mlađih žena - vojnika postoji osjećaj uvrijedenosti zbog toga što one ostaju izvan glavnih vojnih aktivnosti. Visokobrazovane, talentirane žene često dobivaju dužnosti koji su daleko ispod njihovih stvarnih mogućnosti, pa kad napuštaju vojnu službu, često to čine s gorčinom. Dosta je rašireno shvaćanje među izraelskim ženama - vojnicima da su one bile diskriminirane u odnosu na muškarce iste obrazovne razine i istih mogućnosti. Sada to Glavni stožer izraelske vojske nastoji promijeniti i vratiti ženama pripadajuće mjesto.

Iako je uočljivo izvjesno evoluiranje u odnosu oružanih snaga Izraela prema pitanju službe žena u vojski, to je ipak motivirano samo vojnim potrebama, a ne bilo kakvim osjećanjem potrebe za daljnjom emancipacijom žena. Pokret žena počinje tražiti od oružanih snaga Izraela da se oružane snage Izraela, kao sastavni dio zajednice i instrument društva, suoči sa svojim obvezama prema zajednici i pokrenu »ponovno oslobođenje« (reliberализaciju) žena u oružanim snagama Izraela.

Teško je navesti Izraelca na razgovor o ženama - vojnicima, posebno o njihovom angažiranju u borbi. Najčešći odgovor obično glasi: »Sasvim je drugo bilo 1948. godine, one danas nisu potrebne, danas imamo dosta muškaraca za borbu«, ili »Ima puno problema sa ženama u borbenim postrojbama jer se djevojke čitavo vrijeme nalaze u borbenim postrojbama, a evakuiraju se samo u slučaju rata«, ili: »Žene nisu pogodne za borbu«. Cak i mnoge žene koje su ranije i same bile vojnici oključavaju kada im se postavi pitanje o njihovoj ulozi u borbi. Smatraju: »Neprirodno je za ženu da sudjeluje u borbi, to je protiv prirode našeg ljudskog bića«.

Još nešto je značajno kad Izraelci raspravljaju o angažiranju žena u vojski i posebno na liniji fronte: karakter neprijatelja.

Put kojim će se, u tom pogledu, ići dalje u izraelskoj vojski, predmet je stalnih razmatranja i polemiča. Predstavnik žena u Jeruzalemu naglašava: »Nema djevojke u oružanim snagama Izraela koja bi bila postavljena na položaj koji bi bio obuhvaćen borbom ukoliko dode do rata«. Sve žene koje se nalaze na položajima u borbenim linijama bile bi povučene čim izbjige rat - ili da se zamijene muškarcima vojnicima u pričuvu ili da uopće ne budu zamijenjene. Međutim, činjenica je da su u svakom od ratova koje je vodio Izrael, neke žene ostajale na linijama fronte i sudjelovale u borbi - ili zato što se nisu mogle evakuirati navrijeme ili zato što su to odbijale.

Dilema - da li žene u vojski ili ne, i na koji način, prisutna je i u Izraelu za kojeg se obično smatra da je ovo pitanje riješio. ■

SPECNAZ U AKCIJI

*Pripadnici Specnaza obučeni su da djeluju
duže vrijeme u manjim grupama i neovisno o
centraliziranom sustavu rukovođenja*

piše: DARIO BARBALIĆ

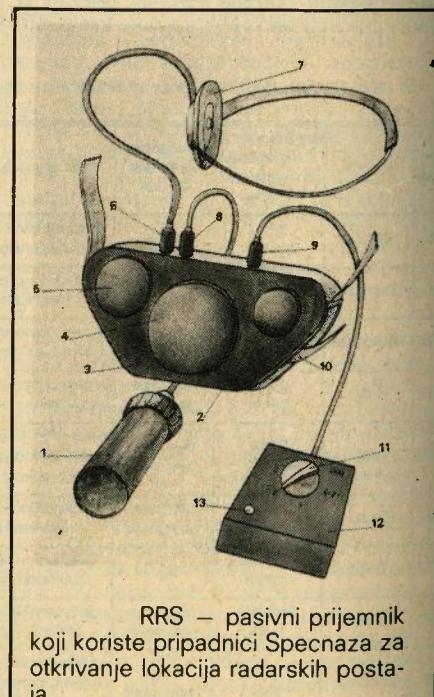
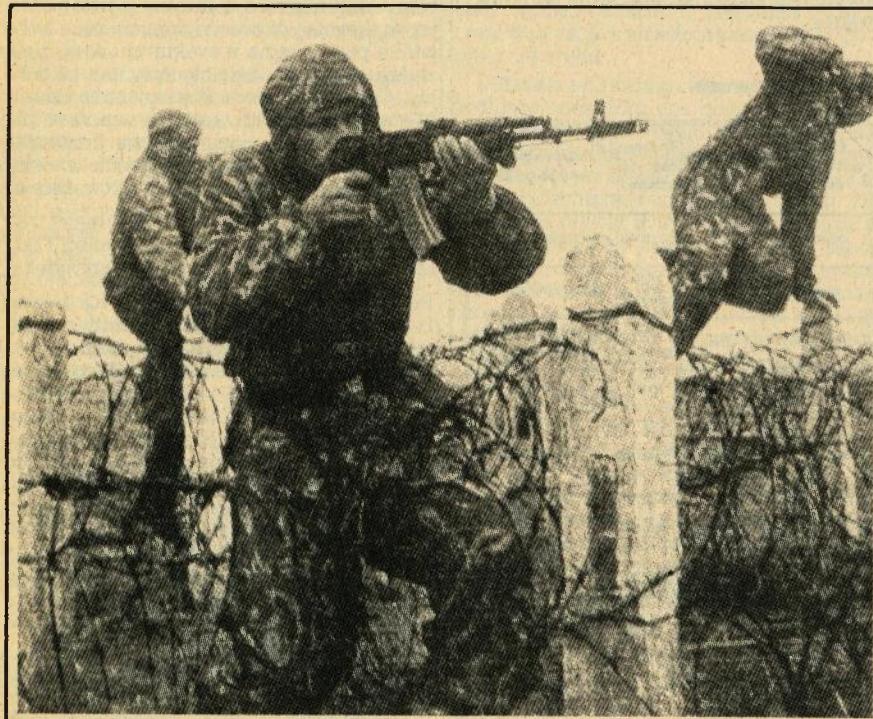
Dosadašnje borbene akcije pripadnika Specnaza su kao i one svih vojnih postrojbi takvog tipa obavijene plaštom tajnovitosti. No u globalu je moguće dati prikaz njihovog djelovanja u dosadašnjem razdoblju koje se može podijeliti u nekoliko faza.

U prvu i vjerojatno najmanje poznatu fazu spadaju aktivnosti Specnaza za vrijeme »hladnoga rata«, pogotovo na teritoriju Europe.

Specnaz je vrlo vjerojatno djelovao za vrijeme intervencije u Čehoslovačkoj 1968. godine, a možda i u slučajevima pojave sovjetskih špijunske podmornica u švedskim teritorijalnim vodama tokom osamdesetih godina, da spomenemo samo najpoznatije operacije sovjetskih oružanih snaga.

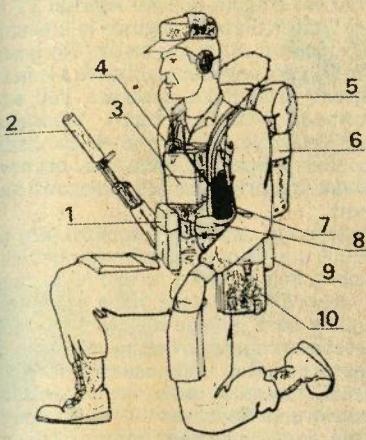
U drugu fazu možemo, zbog specifičnosti, svrstati angažman u Afganistanu. Iskustva iz Afganistana su za sovjetske oružane snage u cijelini bila vrlo poučna, pogotovo što se tiče taktike uporabe manjih jedinica, heli-

koptera i oklopnih sredstava. U prvim fazama rata klasična sovjetska taktika uporabe mase tenkova i oklopnih vozila nije dala rezultata, ponajprije zbog konfiguracije terena, ali i žestokog otpora lokalnog stanovništva. Kasnije je razvijena taktika uporabe manjih, zračno-pokretnih formacija koje su prevožene ponajprije helikopterima. Specnaz je ovdje pogotovo došao do izražaja pošto su njegovi pripadnici bili jedini obučeni da djeluju duže vrijeme u manjim grupama i neovisno o centraliziranom sustavu rukovo-

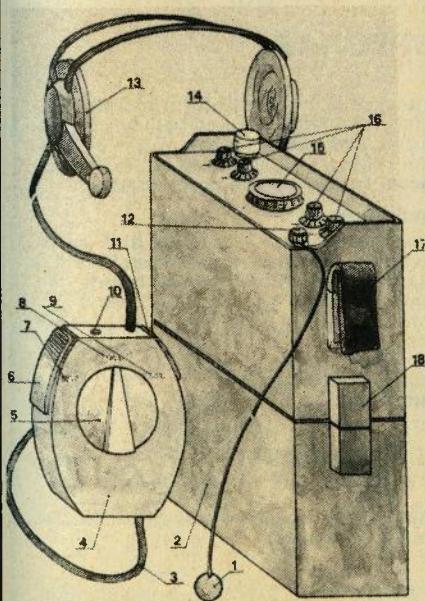

RRS – pasivni prijemnik koji koriste pripadnici Specnaza za otkrivanje lokacija radarskih postaja

elitne postrojbe

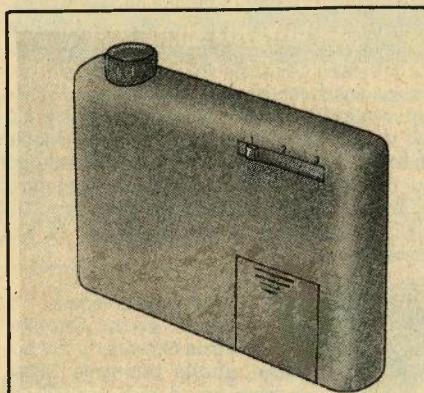
Oprema pripadnika Specnaza 1 – spremnik za okvire sa streljivom; 2 – prigušivač; 3 – primopredajnik R-392; 4 – kontrolni prekidač primopredajnika; 5 – vreća za spavanje »Dožd«; 6-RD-54 padobranski ruksak; 7 – dvojgled; 8 – spremnik za ručne granate; 9 – zaštitne maske; 10 – torba za mape (samo za časnike)

R-392 – primopredajnik koji služi za komunikacije na razini grupe, radi u području vrlo visokih frekvencija (VHF)

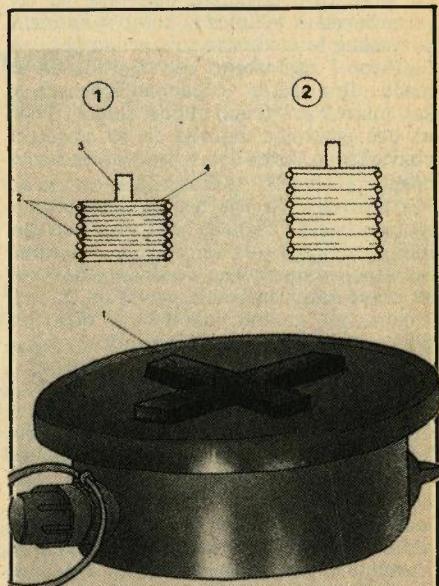
denja. Izviđačke grupe Specnaza su u Afganistanu uspijevale danočno pratiti kretanje mudžahedina na vrlo teškom terenu, te radio vezom dojavljivati njihove namjere. Povremeno su vršena i desantiranja manjih grupa padobranaca duboko u protivnički teritorij. Pripadnici ovih grupa su obvezno koristili odjeću lokalnih plemena, te lažne ili u borbi zaplijenjene osobne dokumente. Pri tome je posebna pažnja pridavana poznavanju lokalnih običaja i jezika, pa su ove jedinice prolazile dodatnu obuku. Nedavno je jedna brigada Specnaza, stacionirana u mjestu Isislav, prešla pod zapovjedništvo ukrajinskog Ministarstva obrane, pa su

objavljeni podaci o njenom angažmanu u Afganistanu. Njen 3. bataljun (bojna) je oformljen 1985. godine i pripreman je posebno za operacije u Afganistanu. U tri godine ova je postrojba sudjelovala u 650 borbenih misija, 473 akcije zapljene oružja mudžahedima, 645 postavljanja zasjeda, te četiri oružana prepada.

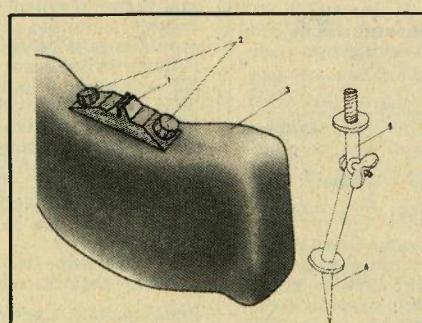

MS-3 višenamjenska mina veličine kutije cigareta. U nju je ugrađen magnet, pa se može pricvrstiti za automobil ili zrakoplov.

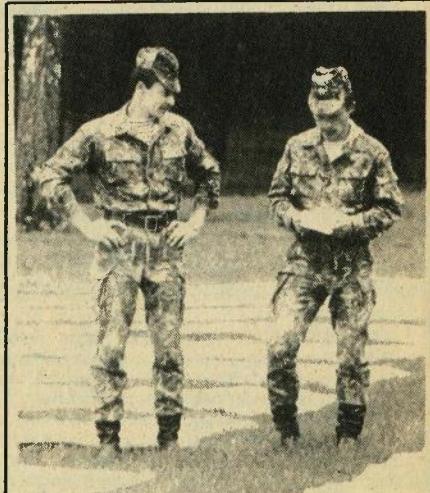
Prekidač na njoj se može namjestiti na tri pozicije. U poziciji 1 ne može se aktivirati. U poziciji 2 aktivira se na bilo kakvo pokretanje. U poziciji 3 reagira samo na jače sile kao što je kočenje vozila ili zaokret zrakoplova u zraku

PMN-2 protupješadijska mina promjera 12 cm. Prilikom polaganja, pošto se u nju postavi upaljač, raširi se poput harmonike. Upaljač je kontaktni, a ima i ugrađeni osigurač

MON-50 potezna mina korištena u Afganistanu. Njeno djelovanje je usmjereni, radijus je oko 50 m

Prikaz standardne dnevne vježbe pripadnika jedinice SPECNAZA

No, ne mijenja se samo mjesto već i načini djelovanja pripadnika Specnaza. Zapadni izvori tvrde da Specnaz već nekoliko godina djeluje primarno na održavanju »reda i mira« unutar sada već bivšeg SSSR-a. Početak treće faze djelovanja Specnaza može se datirati s izbijanjem krize oko baltičkih republika, koje su tražile te naposljetku i dobile neovisnost. No, već 1987. godine, dakle nešto prije ovih dogadaja, osnovane su tzv. »crne beretke«, jedinice za posebne namjene sovjetskog Ministarstva unutarnjih poslova. Službeno i neslužbeno potvrđeno je da se među njima nalaze i pripadnici Specnaza, ili kao instruktori ili kao njihovi članovi. Pojava ove postrojbe ukazuje da su sovjetske obavještajne službe dobro predviđele razvoj dogadaja u zemlji i potrebu da se osnuje takva postrojba. No isto tako je vidljivo da je na ovaj način Specnazu omogućeno da djeli pod plastirom »crnih beretki« i na unutarnjopolitičkom planu. Neki dogadaji, koji su ubrzo zatim uslijedili, potvrđuju tu tezu. Tokom 1990. godine, nakon što je objavljen plan povlačenja sovjetskih jedinica iz bivše Istočne Njemačke, povučeni su dijelovi 3. specijalne izviđačke brigade iz Furstenberga, te 35. gardijske zračno-jurišne brigade iz Cottbusa. Jedinica stacionirana u Furstenbergu je inače brigada Specnaza jačine 700 ljudi, čija je jedna četa bila privodata zračno-jurišnoj brigadi u Cottbusu. Pošto se povlačenje vršilo kroz baltičke republike, jedan dio ovih postrojba je tamo i ostao, ali sada nominalno pod zapovjedništvom Ministarstva unutarnjih poslova. Istom procedurom je svojedobno jedna cijela motostreljačka divizija stavljena pod upravu ovog ministar-

stva, da bi kasnije bila korištena u smirivanju etničkih sukoba u Gruziji. Gotovo 1000 padobranaca koji su ostali u Gruziji bavili su se prilično neuobičajenim poslom, odnosno lovom na one Litvance, Letonce i Estonce koji su odbijali ići na služenje vojnog roka u tadašnjoj sovjetskoj Crvenoj armiji. No i bez njih je koncentracija sovjetskih postrojba bila vrlo velika na području baltičkih republika. Tako se samo u Rigi nalazilo 2500 pripadnika elitnih zračnoodsnasnih jedinica, odnosno čak dvije padobranske divizije na području Baltika. Tadašnji ministar unutarnjih poslova je, kako bi se smanjilo nezadovoljstvo svjetske javnosti, najavio da će ove dodatne snage uskoro biti povučene. Istodobno su Litvanci tvrdili da pokreti russkih trupa nisu povlačenje već samo neka vrsta zavaravajućeg manevra. Da je to uistinu bilo tako pokazalo se ubrzo kada su sovjetske postrojbe napale TV postaju u Vilniusu i nakratko je okupirale. U okršaju je bilo 15 mrtvih i čak 150 ranjenih osoba, mahom civila. Vojni analitičari smatraju da su ovu akciju izveli pripadnici Specnaza odjeveni u padobranske uniforme, te da je riječ o tipičnoj operaciji za kakve se oni obučavaju.

Ulična operacija je izvedena i u Rigi, glavnom gradu Letonije, gdje su »crne beretke« u noćnoj akciji zauzele tamošnje Ministarstvo unutarnjih poslova. U ovoj je operaciji poginulo pet osoba, a desetak ih je ranjeno. Filmski zapis ovog preprada je obišao svijet i bio je odmah prikazan na CNN-u. Pritisak na Moskvu je bio vrlo

velik i Gorbačov je naredio povlačenje sovjetskih specijalaca iz Ministarstva što je neki način bio i početak povlačenja sovjetske vojske iz ovih republika. Čovjek koji je načinio ove snimke, poznati letonski TV reporter Andris Slapnis, poginuo je u pucnjavi, navodno od zalutalog metka. No prema nekim novijim navodima ubijen je s leda i to od strane pripadnika Specnaza, koji su u uniformama »crnih beretki« zaposjedali zgradu Televizije. Ako je ova verzija uistinu točna, tada je Specnaz dobio čitav niz novih zadataka koji prije nisu bili u njegovoj nadležnosti.

Istodobno to ukazuje na njihovo jače pozivanje s KGB-om. Na primjeru baltičkih republika, koje se usput rečeno ni do danas nisu oslobođeni sovjetske vojne prisutnosti, očituju se nove metode djelovanja jedinica za posebne namjene sovjetske vojske. Premda operacije u Rigi i Vilniusu nisu dovedene do kraja, njihova je metodologija jasna. Ciljevi djelovanja Specnaza bile su ključne institucije vlasti: parlament, ministarstvo unutarnjih poslova, te posebno televizija, kao najmoćnije sredstvo mobilizacije stanovništva.

Danas se postrojbe Specnaza sve više raspoređuju i vjerojatno već djeluju na području južnih republika ZND-a, koje su pod pritiskom etničkih i vjerskih sukoba. Tadžikistan, Nagorno-Karabah, Abhazija, Čečensko-inguška autonomna oblast su područja trajne destabilizacije bivšeg Sovjetskog saveza sa mogućim posljedicama po čitav svijet. Da li će i na koji način pripadnici Specnaza moći utjecati na tamošnji tijek dogadaja ostaje tek da se vidi. ■

STANDARDNA OPREMA KOJU KORISTI SPECNAZ

Zapovjednik grupe ili odjeljenja

Automatska puška AKS-74 cal. 5,45 mm ili AKMS cal. 7,62 mm s prigušivačem, automatski pištolj Makarov 9 mm s prigušivačem, ručne granate RGD-5 i F-1, ručni bacači (jednokratni) RPG-18 ili RPG-22 (istovjetni -zolji-), radio-primopredajnik R-392 u VHF opsegu [za komunikaciju s članovima grupe], BN-1 pasivni noćni dvogled, te infracrveni dvogled Bi-8 IR.

Radio-operator

AKS-74, pištolj Makarov, ručni bacač jednokratni, ručne granate, radio-stanicu R-357 KM u VF opsegu za vezu grupe s operativnim centrom.

Operator raketskog bacača

Nosi raketni bacač RPG-7D pet raket u kompletu, skraćenu verziju AKS-74 Jurišne puške tipa AKS-U 5,45 mm, te pištolj Makarov.

Izviđač

RPG-18 ili RPG-22, ručne granate.

Pripadnici grupe Specnaza često nose prijemnike R-255 PP koji služe za komunikaciju unutar grupe, odnosno primanje uputstva od zapovjednika, ili za dobivanje informacija o mjestu gdje im se iz zrakoplova padobranima izbacuje oprema. Jedan od pripadnika grupe obično zadužuje i shajpersku pušku SVD (Dragunov) cal. 7,62 mm. Dodatnu opremu čine noćni nišani NSPU [za AKS-74 i RPG-7D], te prijenosni uređaj RRS-1 koji služi za pronađenje radarskih lokacija na osnovu emisije rada. Novi radio-uredaj R-299 navodno služi za lociranje podzemnih komunikacijskih linija. U posebnim slučajevima formaciji se pridodaje lanser protutenkovskih vodenih raket AT-4 Spi-

got. Od hladnog oružja koriste se tri vrste noževa: bajoneta puške AKS-74, specijalni nož MR-1 koji je veći od bajoneta i služi za bacanje (koriste ga samo pripadnici Specnaza), te NR-2, posebni nož koji je u dršku ima ciljev s prigušivačem iz koje se ispaljuje projektil smrtonosan na udaljenosti do 15 metara.

Oprema za rušenje i miniranje

Standardno se koriste pločice eksploziva težine 200 do 400 grama, zatim plastični eksploziv »Plastit 4« u paketima od 2 kg. Postoji i nekoliko specijalnih eksplozivnih punjenja za posebne namjene koje se pojavljuju u raznim dimenzijama i oblicima. Njihove označke su:

KZ – kumulativno punjenje

KZU – kumulativno punjenje (dulje)

KZK – kumulativno punjenje (kružno)

SZ – koncentrirano punjenje

Mine

Protupješadijska odskočna mina OZM-72

Protupješadijska mina usmjerena na djelovanje MON-50

PMN-1, PMN-2

Specijalne mine MS-1, MS-2, MS-3 koje koriste samo stručnjaci posebne čete za miniranje Specnaza.

Padobraska oprema

Standardni padobrani D-8, D-5, D-1-5, PSN-71, te posebni padobrani PSN-80 koji je verzija sportskog padobrana PO-9 (u označi PSN-S označava padobran za Specnaz jedinice). GK-30 je specijalni padobran namijenjen prijenosu tereta do 30 kilograma. Zanimljivo je da Specnaz koristi i motorne zmajeve za operacije ubacivanja u protivničku pozadinu. ■

METAK ZA SVA VREMENA

*Od streljiva kalibra 9 mm u najčešćoj uporabi
je metak 9 mm LUGER ili PARABELUM*

Pregledom popisa svjetskih proizvođača streljiva i oružja kalibra 9 mm vidljiv je razlog zbog kojega metku tog kalibra treba pohiloniti posebnu pozornost. Danas u svijetu ima preko osamdeset modela pištolja i gotovo toliko strojnica koje koriste metak 9 mm × 19 Luger.

piše: JOSIP MARTINČEVIĆ

Metak 9 mm Luger konstruiran je 1902. u njemačkim tvornicama oružja (DWM) za pištolj Parabellum. Konstruktor je bio Georg LUGER, pa je po njemu standard C.I.P. usvojio ime. U nekim standardima koriste se oznake 9 mm PARABELLUM, 9

mm PARA, 9 mm NATO (PARABELLUM), 9 mm M 38, 9 mm BERETTA (1915), 9 mm lang, a u američkom S.A.A.M.I. standardu 9 mm LUGER.

Cinjenica da je kod ovog metka pogoden najoptimalniji odnos mase zrna, njegove probnosti i zaustavne moći uvjetovana je njegovu primjenu kod mnogih konstrukcija pješačkog oružja.

Zrno metka se kod različitih proizvođača izvodi u različitim oblicima ovisno o aerodinamičkim značajkama i zahtjevima potrošača. Osim različitih oblika, zrna se izrađuju u različitom materijalu i različitoj masi. Tako postoje puna zrna s mekanom ili tvrdom jezgrom, puna zrna od čelika, mesinga, olovno-antimske legure te probojna zrna od sinter-željeza. Masa zrna se kod različitih proizvođača kreće od 4,8 do 10,24 grama.

Masa barutnog punjenja i vrsta baruta također variraju kod različitih proizvođača, što rezultira različitom početnom brzinom zrna i njegovom kinetičkom energijom na cilju.

Čahura ovog metka izrađuje se od mesinga, čelika ili aluminijskog aluminija.

nija. Prema tome, izbor streljiva može se prilagoditi prema zahtjevima kupaca.

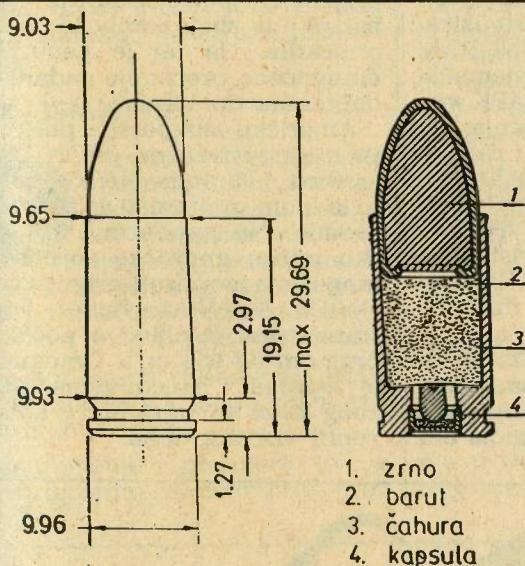
Na sl. 1. je prikazan presjek metka 9 mm Luger i njegove standardne dimenzije, a tablica 1. prikazuje značajke pojedinih metaka 9 mm.

Danas se na tržištu streljiva može naći preko pedeset inaćica zrna s različitim masama i početnom brzinom od 275 do 430 m/s.

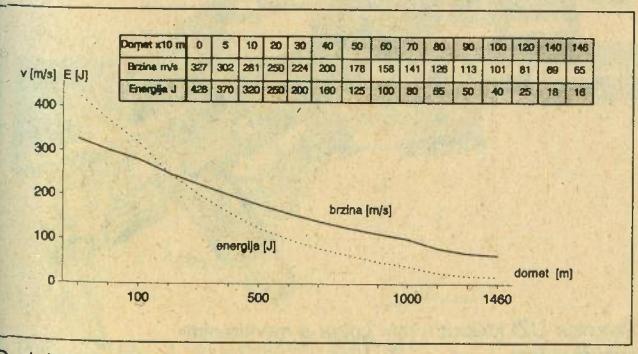
Osim navedenih podataka proizvođači streljiva nude sve podatke o putanji zrna, padu energije, padu brzine, balističkom koeficijentu i dr.

Na slici 2. prikazan je dijagram pada brzine i energije zrna ovisno o dometu zrna.

Metak 9 mm Luger (PARA) koristi se iz sljedećeg oružja: PIŠTOLJI: Steyr, Glock, Browning, IMBEL, CZ, Lahti, MAS, MAB, Pištoli '08, Walther, H & K, Uzi, Bereta, Astra, Llama, Star, SIG, ITM, Ruger, S & W, Calico, Knight, Springfield, PHP i dr. STROJNICE: Steyr, Owen, FMK, Imbel, Uru, LAPA MSM, CEL Madsen, FAMAE, C1, MAT-49, H & K, Walther, Uzi (Mini i Micro), Beretta, Franchi, Spectre, Star, Carl Gustav, SIG, Sten, Sterling, Calico, Coit, Ingram, Viking, Šokac, Zagi, Ero i dr. ■

Metak 9 mm × 19 LUGER (PARA)

Pad brzine i energije zrna u odnosu na domet

Tablica 1.

Proizvođač	masa zrna (g)	početna brzina V_0 (m/s)
DINAMIT NOBEL	8	360
NORMA	8	350
GECO	6,1	430
LAPUA	9,5	275
NATO (standard)	7,45	396

TIŠINOM OKLOPLJEN METAK

Vrhunsko prigušenje pucnja zahtijeva modifikaciju cijelog oružja

PRIGUŠIVAČI PUCNJA ZA STROJNICE

Najbolja strojnica s prigušivačem u II. svjetskom ratu bila je engleska strojnica STEN Mk II S. Ta je strojnica imala prigušivač s gumenim prstenovima te je mogla gadati samo pojedinačnom paljbom jer bi automatska paljba dovela do progorijevanja prstenova. Za razliku od seriskog modela, ovaj je model imao kraću cijev i slabiju oprugu zatvarača. Na cijevi je bilo izbušeno 16 otvora oko kojih se nalazio limeni prsten. Otvori na cijevi omogućavali su da se brzina zrna postepeno smanjuje do podzvučne. Na taj se način moglo koristiti i standardno streljivo u kalibru 9 mm PARA. Zbog velikog zagrijavanja prilikom upotrebe, prigušivač je bio obavljen grubim platnom. Isti princip prigušenja primijenjen je i kod strojnice THOMPSON M1 a1. Zbog vrlo male početne brzine (svega 265 m/s) prigušenje je usprkos velikom kalibrnu (11,43 mm), bi-

piše: MIRKO KUKOLJ

lo zadovoljavajuće. Tijekom II. svjetskog rata Amerikanci su razvili strojnici M3 s prigušivačem. Sastojala se od dva aluminjska cilindra medusobno spojena. Cijev strojnice bila je izbušena (48 rupa promjera 4 mm), i omotana čeličnom mrežom. Strojnica je gadala rafalnom paljbom, a koristila je streljivo 11,43 mm. Šezdesetih godina u SAD je razvijen prigušivač »SIONICS« za strojnici INGRAM. Firma WALTER iz SR Njemačke izradila je za strojnici MPK vrlo kvalitetan prigušivač pucnja koji omogućava pojedinačnu i rafalnu paljbu. U naoružanju zapadnonjemačke vojske i policije nalazi se strojnica MP5 SD firme »Heckler und Koch«. Strojnica koristi standardno streljivo 9 mm PARA s početnom brzinom od 285 m/s.

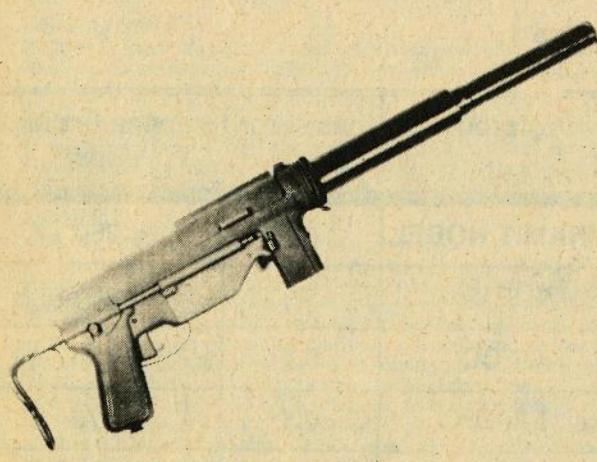
PRIGUŠIVAČI PUCNJA ZA PUŠKE

Tijekom II. svjetskog rata mnoge su zemlje rabile puške s prigušivačima pucnja. Uglavnom su to bile

posebne izvedbe namijenjene specijalnim jedinicama. Najčešće korištenje prigušivača bilo je i ostalo na snajperskim puškama. Sovjeti su borci u II. svjetskom ratu koristili pušku s prigušivačem koji je bio sastavljen od 15 gumenih prstenova čija se debljina smanjivala prema izlaznom dijelu prigušivača.

Budući da je puška koristila specijalno podzvučno streljivo, na prigušivač je bio montiran poseban cilnik zbog korekcije putanje projektila. Na taj je način bilo omogućeno preciznije gađanje na daljinama do 100 m.

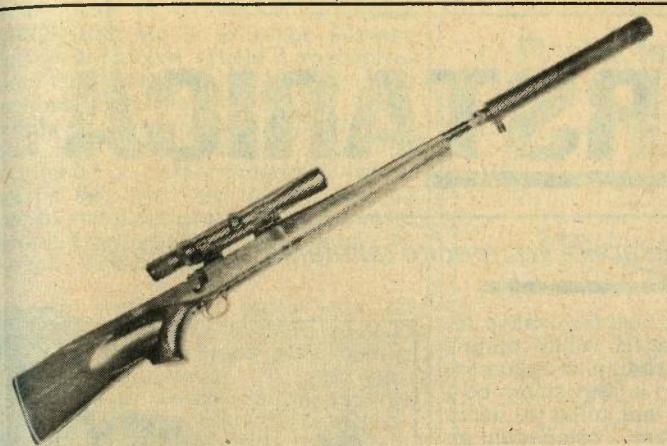
Američku snajpersku pušku M-14 s prigušivačem »SIONICS« u kalibru 7,62 mm NATO, koriste uglavnom snajperisti za specijalne zadatke. Na standardnu automatsku pušku američke vojske M16 moguće je montirati prigušivač SIONICS MAW-A1. Puška koristi standardno streljivo s početnom brzinom od 950 m/s. Omogućena je rafalna i pojedinačna paljba zbog čega je ugraden i dodatni ventil visokog tlaka.

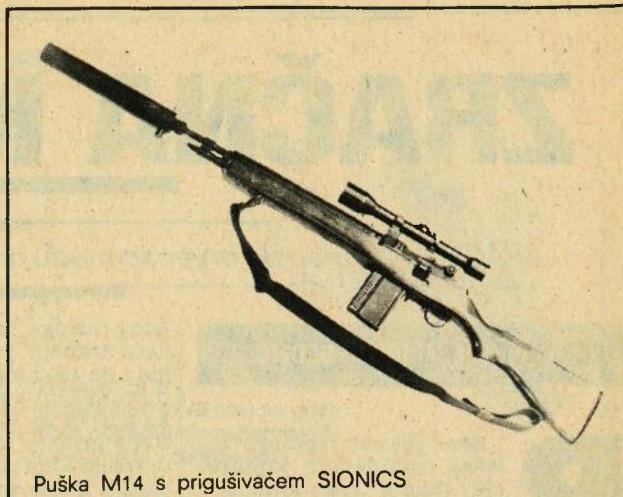
Strojnica M3 s prigušivačem

Strojnica UZI kalibra 9 mm Luger s montiranim prigušivačem

Snajperska puška REMINGTON 700 s prigušivačem

Puška M14 s prigušivačem SIONICS

Kao najbolje snajpersko oružje s prigušivačem pucnja smatraju se puške sa zatvaračem tipa MA-ÜZER budući da prilikom ubacivanja metka u cijev i vađenja čahure zatvarač ne stvara nikakvu buku.

NEKA ISKUSTVA

Dimenzije prigušivača (njegova dužina i vanjski promjer) moraju omogućiti nesmetano rukovanje i ciljanje oružjem. To je u suprotnosti s činjenicom da se s prigušivačem većih dimenzija postiže i veće prigušenje pucnja.

Zato optimalno rješenje predstavlja kompromis između ovih proturječnih zahtjeva.

Smanjivanjem promjera otvora na prigušnim elementima kroz

koje prolazi projektil povećava se prigušenje pucnja. Međutim u tome se može ići samo do određenih granica kako zrno ne bi udarilo u stijenke prigušivača. Tako je npr. ustanovljeno da za metak kalibra 7,65 mm ne treba ići na promjer otvora manjeg od 7,9 mm. To naročito vrijedi za promjer izlaznog otvora na prigušivaču.

Prilikom opaljenja prvog metka prigušenje pucnja je manje nego kod ostalih opaljenja. Da bi izbjegli oву negativnu pojavu iskusniji borci upuhavaju u prigušivač prije gadanja npr. dim od cigarete.

Postavljanjem rasjećenih guma na izlaznom otvoru prigušivača povećava se prigušenje pucnja. Nedostatak tog dodavanja je u tome što se gumice prilikom gadanja troše pa ih je nakon određenog broja ispaljenih metaka pot-

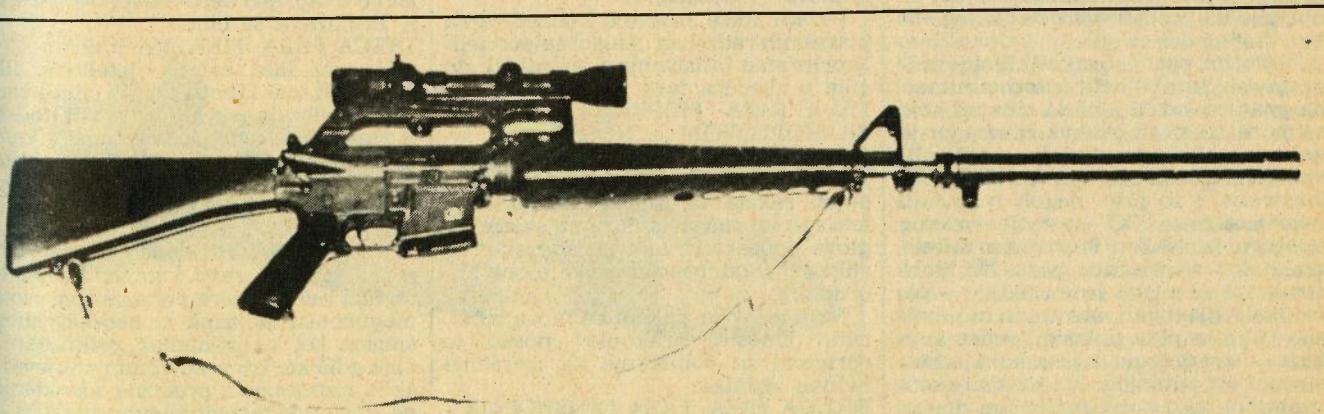
rebno zamijeniti. To se posebno uočava prilikom gadanja rafalom paljbom.

ZAKLJUČAK

Većina stručnjaka iz ove oblasti smatra da je teško napraviti prigušivač čija će konstrukcija biti istovremeno optimalna i za podzvučno i za nadzvučno streljivo. Stoga je prilikom konstruiranja svakom prigušivaču, ovisno o značajkama oružja i streljiva, potrebno pristupiti na drugačiji način.

Prilikom traženja optimalnog konstruktivnog rješenja treba točno definirati zahtjeve jer strana iskustva pokazuju da se vrhunsko prigušenje pucnja može postići samo ako se modificira cijelo oružje, a ne da se prigušivač montira na standardno oružje. ■

K R A J

Puška M16A1 s prigušivačem MAW-A1

ZRAČNA KRSTARICA

APACHE – europski prvenac među modularnim krstarećim raketama zrak-zemlja

pripremio: MIODRAG DEDEIĆ

Razvoj (ili bar pokušaj razvoja) modularnih krstarećih raketa zrak-zemlja u zemljama NATO-pakta kao jedinstvenog programa ima dugu i tužnu povijest. Bilo je nekoliko pokušaja, koprodukcije ovakvih raketa, ali nijedan nije uspio. Tijekom 1988. godine kooperaciju su pokušale Francuska i Kanada, no i taj je pokušaj propao. Otada Francuska sama nastavlja svoj program i kao rezultat javlja se europski prvenac – APACHE. APACHE je modularna raketa zrak-zemlja i može je nositi zrakoplov RA-FAL, MIRAGE 2000D, a može se prilagoditi i za podvješavanje na njemački TORNADO.

Namjena ovakvih raketnih sustava je raznolika. Njima se mogu gadati ciljevi na zemlji, a nije isključena mogućnost gadjanja i ciljeva na moru (ali to je vrlo rijedak slučaj). Uglavnom, od ciljeva na zemlji mogu se gadati uzletno-sletne staze za zrakoplove, kaponiri za smještaj zrakoplova, zapovjedna i motrična mesta, radarska postrojenja, instalacije raketa zemlja-zemlja, srednji i sustavi velikog dometa zemlja-zrak, industrijska postrojenja i objekti infrastrukture – uglavnom sve ono što je važno za neprijatelja, bilo da je to borbena tehnika i objekt za nju, bilo da predstavlja objekte logistike.

Međutim, postići ovakav cilj nije jednostavno. Zato je definirana minimalna granica (od 50 km) od cilja sa koje se mora lansirati ovakva rakaeta jer je nakana uništiti neprijatelja, a sačuvati vlastiti zrakoplov sa kog će rakaeta biti lansirana, i to prije negoli reagiraju neprijateljeve PZO postrojbe ranog upozorenja. Nakon lansiranja rakaete, zrakoplov se vraća u bazu. No, konstruktori su mislili i na sljedeće: »Neprijatelj nije toliko naivan da bi pomislio kako se pilot uplašio i vraća se u bazu.« Poradi toga, rakaeta koja je lansirana leti putanjom krstareće rakaete prelazeći tako put i do 100 km do susreta s ciljem, koristeći prirodne prepreke kao radarsku masku a na vrlo malim visinama od površine zemlje iz

istog razloga. Iz razloga što ovakve rakte trebaju preletjeti velike daljine (pa i do 150 km) ugradjuju se uglavnom turbomlazni motori s potrošnjom od 1 kg goriva za 2 km leta, te na taj način štete prostor u raketni oslobadaju ga u korist »korisnog tereta« – subprojektila. Pošto se ciljevi koji se žele gadati uglavnom znaju prije polijetanja zrakoplova – nosača rakaete, tako se i ove kompletiraju odgovarajućom vrstom subprojektila. Kod modularnih krstarećih rakaeta, postoje unaprijed kompletirani moduli, tako da se po osobinama cilja odabire odgovarajući modul (kontejner). Odabirom odgovarajućeg modula (kontejnera) unaprijed se znaju mogućnosti rakaete (domeni, bojna efikasnost), pa se na taj način birala optimalna konfiguracija. Kao što se vidi, priprema rakaete nije jednostavna, a da bi se rakaeta lansirala i pogodila cilj potrebno je ispuniti nekoliko preduvjeta:

– potrebna je uporaba satelita ili drugih izvidničkih sredstava radi snimanja teritorija iznad koga će letjeti rakaeta, te IC i radarsko snimanje sa mog cilja,

– potrebno je odrediti trajektoriju leta rakaete i podatke unijeti u memoriju sustava vodenja,

– potrebno je odabrati optimalnu konfiguraciju rakaete radi postizanja željenog efekta na cilju,

– potrebno je odrediti točne pozicije cilja i rakaete prije odvajanja od zrakoplova – nosača.

Poradi lakše kontrole i određivanja potrebnih radnji stručnjaci su podijelili pripremu lansiranja i let rakaete do cilja u sljedeće faze:

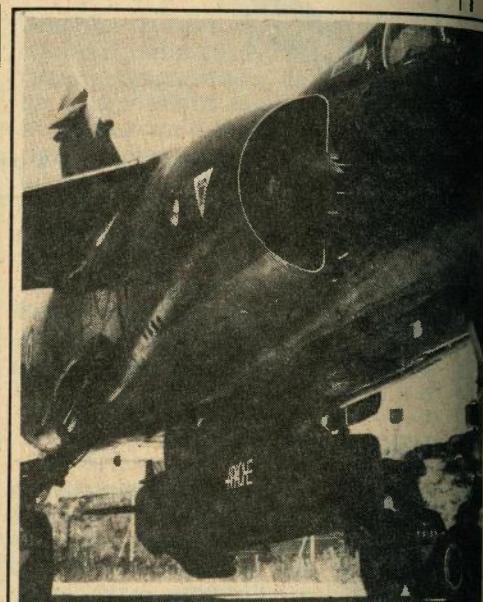
PRVA FAZA: PRIPREMA I LET SA ZRAKOPLOVOM – NOSAČEM

Ovu fazu karakterizira, unošenje digitalne slike teritorija iznad koga će letjeti rakaeta, definiranje trajektorije leta rakaete nakon lansiranja sa zrakoplovom – nosačem i unose se radarske i IC slike cilja, odnosno njegove točne koordinate.

Nakon ovoga, rakaeta se može lansirati, odnosno zrakoplov – nosač je spremjan za polijetanje na izvršenje bojnog zadatka.

DRUGA FAZA: FAZA LANSIRANJA I SAMOSTALNOG LETA

Zrakoplov – nosač se približava cilju, u raketu se unose točni podaci o tre-

Slika 1. APACHE – modularna krstareća rakaeta zrak-zemlja pričuvana na zrakoplov – nosač MIRAGE F1 CR pred polijetanje

nutnom položaju u prostoru i rakaeta se lansira. Raketa dalje nastavlja sama let po unaprijed definiranoj trajektoriji. Približava se cilju.

TREĆA FAZA: FINALNA FAZA

U ovoj fazi, rakaeta detektira cilj (točka D), vrši identifikaciju cilja i vlastitog položaja u odnosu na cilj (točka I), startuje odredena elektronska kola pripreme za odbacivanje subprojektila i u najpogodnijem trenutku dolazi do odbacivanja subprojektila (točka E). Analizirajući fazu leta po kritičnosti, dolazimo do zaključka da je treća – finalna faza zapravo i najkritičnija. U toj fazi rakaeta mora pokazati sve svoje mogućnosti: dolazak iz neočekivanog smjera (za neprijatelja), prikradanje cilju gdje koristi maksimum manevarskih sposobnosti, precizno navođenje na cilju i odbacivanje subprojektila u najpovoljnijem trenutku.

Osvrnamo se sad na konkretan sustav – APACHE. APACHE je skraćeni-

ca od ARME PLANANTE A CHARGES EJECTABLE, što bi se moglo prevesti kao – krstareće oružje s razbacivanjem subprojektila, a predstavlja prvu modularnu krstareću raketu zrak-zemlja proizvedenu u Evropi. Ova raka-ta može gadati raznolike ciljeve danju, noću i po svim vremenskim uvjetima na daljinama do 150 km. Leti na malim visinama prateći konfiguraciju terena. Opremljena je radarskom i IC glavom za samovodenje.

Raketa je sastavljena po modularnom principu tako da se sklapa prije samog polijetanja zrakoplova – nosača a moduli se spajaju tako da čine optimálnu cjelinu prema daljini lansiranja i osobinama cilja koji će biti gadan.

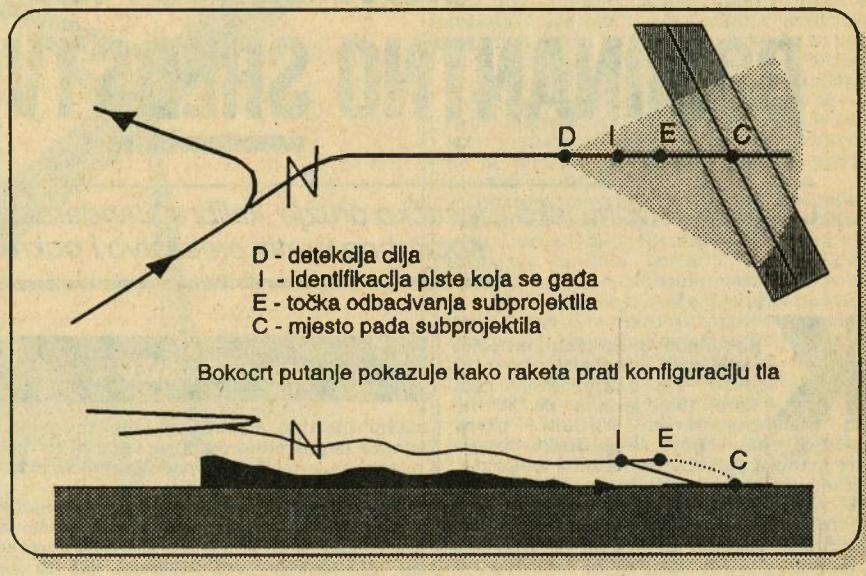
APACHE je duga 5,10 m i sastoјi se od 4 modula:

1. Vrh (težina 80 kp)
2. Rep (težina 270 kp)
3. Ojačanje i noseća struktura (110 kp)
4. Kontejner sa subprojektilima (težina 740–770 kp)

Ukupna težina rakete iznosi između 1.200 kp i 1.230 kp, uključujući i 95 kp goriva za turbomlazni motor.

Prvi dio – vrh sadrži sustav vodenja. Tu se nalazi inercijalna platforma za određivanje položaja i radarski visnomjer. Korektura putanje (trajektorije) vrši se na osnovu snimanja položaja »kontrolnih točaka« duž trajektorije i usporedjivanjem s digitaliziranim slikom terena iznad koga raka-ta leti. Korektura putanje se vrši dvostrukom: preko digitalizirane slike cilja i pomoću inercijalne platforme. »Prepoznavanje« cilja se vrši pomoću digitalizirane slike cilja prema kojem raka-ta leti. Kao moguća alternativa javlja se solucija o uporabi

Finalna faza leta

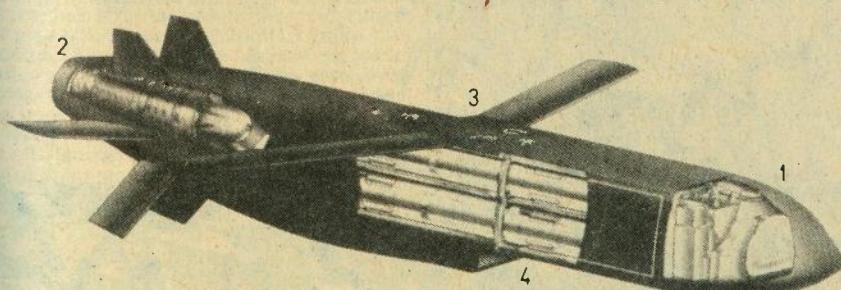
NAV STAR GPS sustava vodenja (navigacija pomoću satelita). U tom slučaju raka-ta bi morala biti opremljena prijemnikom za komuniciranje sa satelitom, odnosno za prijem zapovijedi od satelita. Tada bi raka-ta bila povezana u satelitsku mrežu i promjena trajektorije odnosno odabir cilja mogao bi se obavljati tijekom leta raka-ta. Kri-la i izvršni elementi sustava upravljanja smješteni su u repni dio, gdje se nalazi i turbomlazni motor sa spremnikom za gorivo.

Ojačanja i noseća struktura služe za povezivanje modula raka-ta, za pričvr-

šćivanje na trup zrakoplova – nosača te za mehanizam za otvaranje krila. Naime, za vrijeme transporta i manipuliranja raketom na zemlji, kao i tijekom leta dok je raka-ta pričvršćena na zrakoplov – nosač, krila raka-ta su sklopljena. Tek pri odvajajući raka-tu od zrakoplova dolazi do aktiviranja mehanizma za otvaranje krila, krila se otvaraju i zauzimaju položaj koji imaju tijekom cijelog leta.

APACHE – sastavljena po modularnom principu u ovisnosti o vrsti cilja »dobjiva« za to i namijenjen »teret«. Ovaj teret su subprojektili smješteni u poseban modul – kontejner sa subprojektilima. Odbacivanjem subprojektila (bočno od raka-ta) upravlja glava za samovodenje preko posebnih elektroničkih blokova. U ovisnosti o osobinama cilja koji se želi gadati, kao subprojektili koriste se MIMOSA (opća namjena), KRISS (za uništavanje aerodromskih pisti), a može se koristiti i »pametno« streljivo (TGSM i ACADIE) kao i »polupametno« streljivo (MAGRA) za gadanje oklopnih sredstava.

Matra Defense, francuska firma, razvija ovaj projekt još do 1980. godine. APACHE je bila korištena u »Pješčanoj oluci« i pokazala se kao vrlo dobra, ali su uočeni i određeni nedostaci. Otklanjanje tih nedostataka je u toku, a predviđa se da će tijekom 1995. godine biti u naoružanju mnogih zemalja i prilagođena za lansiranje s više topova zrakoplova (MIRAGE 200, RAFALE, TORNADO, F-16, F-15E, F/A-18, F-4 i drugih).

APACHE:

1 – vrh; 2 – rep; 3 – ojačanje i noseća struktura; 4 – kontejner sa subprojektilima

MINOBACAČI – DOMINANTNO SREDSTVO POTPORE

Cilj je bio stvoriti lako pješačko oružje kalibra standardiziranog na 81 mm, koje će biti sposobno pratiti pješaštvo i pokretom

Kao i mnogi drugi izumi na polju topništva, minobacač je proizvod rusko-japanskog rata 1904.–1905. godine, da bi bio usavršavan tijekom prvog svjetskog rata. Naime, za japanske opsade Port Arthur pješačke su se linije toliko približile jedne drugima da haubičko topništvo nije moglo djelovati bez pogibelji za vlastite postrojbe. Problem su opkoljeni Rusi pokušali riješiti slanjem pionira da eksplozivom potkopaju protivničke poljske fortifikacije, ali su nesretne kopače pristupnica Japanci otkrivali i kosili svojim strojnicama. Stoga su Rusi na brzinu konstruirali krikutlju minu koju su kao natkalibarni projektil ispaljivali iz brodskog topa od 47 mm, za kojeg je im provizirani lafet s kotačima (ionako su svi brodski topovi bili demontirani s brodova i iskorišteni za pojačavanje lučkih utvrda; morski su izlazi bili minirani i brodovi nisu mogli isploviti). To je oružje imalo raspon elevacije između 45 i 65 stupnjeva, a postizalo je najveći dolet od 370 metara. Kako se pokazalo prilično zadovoljavajućim, uskoro su ga kopirali i Japanci. Tako je nastala ideja laganoj merzeri (mužari), i uskoro je bila prihvaćena širom svijeta.

Prvi su u naoružanje minobacač uveli Nijemci. Međutim, prema podacima, radilo se o prilično glomaznim napravama. Model iz 1910. godine imao je kalibr od 25 cm, a izbacivao je minu mase 50 kilograma na udaljenost od 420 metara. Drugi, »srednji« tip, datirao je iz 1913. godine, a bacao je minu od 17 kg na daljinu od 900 metara. Iako su nam mnoge pojedinosti nepoznate, primjerice one koje se tiču mase, možemo zaključiti da su ovi bacači spadali pod nadležnost topništva, budući da se ne pojavljuju u organizmnom sastavu pješačkih postrojbi 1914. godine, a na isti zaključak upućuje njihov razmjerno mali broj (prvih 64, drugih 112, godine 1914.).

Ali, osim ovih, pojavili su se i pravi pješački bacači i tu su takoder Nijemci utri put. Radilo se o celičnoj cijevi promjera 90 mm, dužine oko 80 cm, usadene u lagani okvir. Oružje je imalo ograničeni izbor elevacija, a postizavalo je najveći dolet od oko pet stotina metara. Imalo je i zatvarač krajnje jednostavne izvedbe. Ovim oružjem rukovala bi dvojica vojnika i kad se bojnišnica stabilizirala u listopadu 1914., ono je pokazalo svoju punu vrijednost. Britanski izvještaji spominjali su njemačku »malu rogovsku haubicu koja izbacuje projektilte veličine teniske loptice (? – opa)...« Smjesta je uočen potencijal malog topničkog oružja koje ima približno paraboličnu putanju zrna, a budući jedno-

piše: BORIS ŠVEL

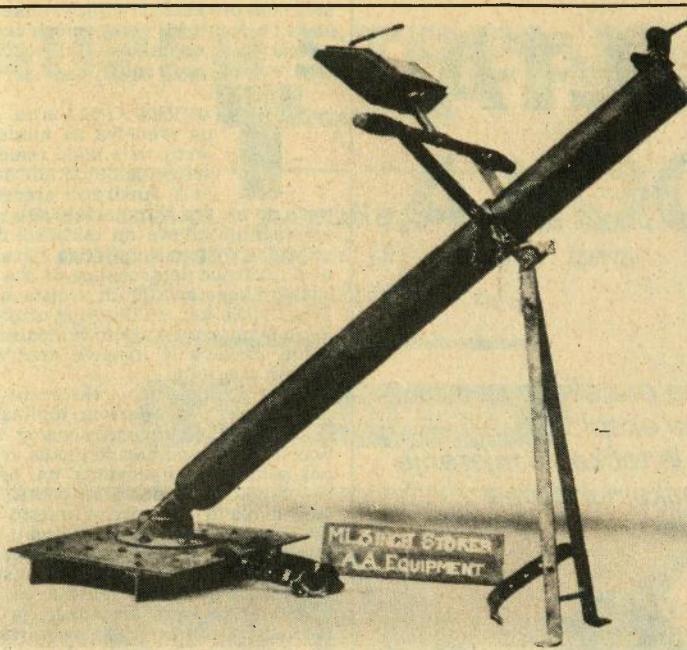
stavno i jeftino, može biti dodijeljeno pješaštvu za neposrednu potporu, kako bi se topništvo upotrijebilo za složenje paljbe zadatake.

I zaista, pojavio se čitav niz konstrukcija koje su imale ispuniti zadatak. Prvo rješenje zemalja Antante bilo je jednostavno kopiranje njemačkog Minenwerfera, ali su se uskoro pojavila i originalnija oružja različitih stupnjeva uporabljivosti. Do 1915. u Britaniji se pojavio bacac kalibra 4 palca (101,6 mm) s ižljebljrenom cijevi, a koji se punio sprjeda. Francuzi su u isto vrijeme iskušali stare brončane mužare od 150 mm, ali su ovi zbog nepraktičnosti ubrzo napušteni. Više rezultata dao je natkalibarni bacac od 58 mm, No 1 i No 2, koji se pojavio u srpnju 1915. godine. Kod ovakvog rješenja loptasti projektil je imao štap koji bi se umetao u cijev oružja iz kojeg se palilo, a davao je i stabilnost pri letu. Nedostaci tog bacača ležali su u maloj brzini paljbe (1 mina u tri minu-

te!), te malom dometu (600 m), zbog kojeg je bacač trebalo postavljati na isturene položaje, čak ispred vlastitih žičanih prepreka. Kako je to djelovalo na smrtnost posluga tog minobacača, možemo zamisliti. I u Francuskoj i u Engleskoj radilo se na prepravljanju poljskog topa od 75 mm u bacač, odnosno »rovovsku haubicu«, no punjenje straga i blato u rovovima teško su išli zajedno. Britanci su razvili i jedno zaista dovitljivo oružje, prepravljujući granatu od pet palaca (127 mm) u bacač od četiri i pol palca (114 mm), pri čemu se »cijev« oslanjala na podlogu, a elevacija se određivala skobom (klamrom). Zanimljivo je da je ta konstrukcija potjecala od tvrtke Babcock and Wilson, poznatog izradivača parnih kotlova. Ni Nijemci nisu mirovali. Prvo je povećan broj malih Minenwerfera (isprrva se raspolažalo sa svega pedesetak komada), a potom su razni proizvođači – Mauser, Lanz, Ehrhardt i Rheinische Metallwarenfabrik (kasniji Rheinmetall), koji je izradio i izvornik, prionule poslu i izradile čitav niz modela. Za ovim zemljama slijedile su i Austro-Ugarska, Italija, te Rusija.

Jednostavan, izvorni njemački MINENWERFER

Tropskičani (76,2 mm) britanski minobacač tipa STOKES opskrbljen osobitim cilnjicima za protuzračna gađanja

vdje bi trebalo spomenuti i čitav niz nečujnih, bezdimnih oružja koja su se pojavila u to vrijeme. Najčešće su se osnivala na stlačenom zraku, plinu ili oprugama. Neka su funkcionalna, kao primjerice zračni bacači, ili opružni kataulti (a da ovakve naprave ne treba odmah sa smijehom odbaciti, pokazuju nam neki primjeri iz domovinskog rata). Međutim, većina ostalih uređaja bila je beznadno nepraktična, poput centrifugalnog topa. Ovdje je opća zamisao bila vrtiti disk velikom brzinom, i položiti na njega bombu kako bi odletelja u željenom smjeru. Nevolje su se krije u postizavanju dovoljne brzine vrtnje, a ako bi se u tu svrhu koristio sustav opruga za pohranjivanje energije, trebalo bi ga satima zapinjati nekom ručicom.

Konačno rješenje došlo je iz potpuno neочекivanog izvora. Stanoviti Wilfred Stokes, inženjer zaposlen uz tvrtku Ransomes and Rapier, proizvođač parnih strojeva i poljoprivrednih strojeva, predložio je nacrt minobacača od tri palca (76,2 mm) u ožujku 1915. godine. Cijev je bila duga oko 120 cm, glatka iznutra, i imala je masu od oko petnaestak kilograma. Kuglastom petom bila je usadena u četvrtastu podlogu, a pridržavao ju je dvonožac kojim se davalala i elevacija. Mina je bila jednostavni cilindar od lijevanog željeza, s tempirnim upaljačem. Demonstracija pred vojnim dužnosnicima bila je iznimno uspješna. Bacač je bio razmjerno bezdiman i iznenadjuće precizan. Jedini prigovor odnosio se na minu. Bi li gospodin Stokes mogao konstruirati minu koja bi svaki put pada u vrhom nadolje, kako bi se mogao primijeniti jednostavniji udarni upaljač? Stokes se vratio nakon četiri dana s minom kapljasta oblika stabiliziranoj krilcima.

No, prije nego što je bacač uveden u proizvodnju, pojavili su se uobičajeni prigovori s raznih strana. Neće li mina zastati pri punjenju u prijavu cijevi? Stokes je odvratio da

postoji zazor između kalibra mine i cijevi, i da bi trebalo, prema njegovu mišljenju, »prokletno mnogo« prijavštine da dode do zastoja. Zatim je morao prepravljati udarnu iglu kako bi ova imala, osim paljbenog, i osigurani položaj, te uvesti neke promjene na mini. Konačno, u kolovozu su svi bili zadovoljeni, i proizvodnja je počela. Prvi bacači su na bojištu iskušani u listopadu 1915. s veli-

kim uspjehom, a Stokes je nagraden, te je postao Sir Wilfred Stokes.

Tako je minobacač »Stokesov tipa« počeo preuzimati primat nad ostalim modelima, ali priča time nije gotova. Kako je narav rata bila pretežito staticna, pojavljujivali su se svakakvi, sve veći i veći bacaci. Ova oružja, kalibra 152, 240, pa i 340 mm, spadala su potpuno u domenu topništva. Kad se bojišta u ožujku 1918. ponovno počela pomicati zbog njemačke ofanzive u ožujku, pokazala se sva nepraktičnost takvih naprava, jer je jedino laki minobacač, kalibra standardiziranog na 81 mm (32 palca) bio sposoban pratiti pješačstvo i pokretom.

Osvrnuimo se, konačno, na količinu minobacača upotrijebljenih u prvom svjetskom ratu. Godine 1918. Njemačka je vojska raspolagala sa 16.700 komada, od toga 12.400 lakih. Broj francuskih nije nam poznat, ali za orijentaciju nam može poslužiti podatak da je samo u nadležnost topništva spadalo 1650 (teških) bacača. Englezzi su imali 2685 cijevi standardnih kalibara 76,2, 81, 152, i 240 mm, ne računajući spomenuta privremena rješenja, a velika količina bacača isporučena je Francuzima. SAD, kao vojna sila u nastajanju, raspolagali su s oko 750 komada, a Italija, industrijski inferiornija, s 4091 komandom. Organizacijski, bili su svim vojskama pridati pješačkim pukovnjima (satnije mješovitog sastava), odnosno bojnama (vodovi, koji su obično sa strojnica tvorili prateću satniju).

Nakon završetka rata, većina »rovovskih haubica« prebačena je u pričuvu, i 30-ih godina izbačena iz naoružanja, a u korist usvremenih inačica izvornog Stokesovog modela. Tako je »Stokesov tip« postao dominantno sredstvo potpore kojim se pješaštvo služi za svoje potrebe, a glomazni tipovi iz prvog svjetskog rata mogu nam poslužiti samo kao ilustracija zakonitosti da svako oružje teži svome povećanju, sve dok ne promaši osnovnu zamisao i postane nepraktično. ■

Punjjenje jednog kasnijeg modela MINENWERFERA. Kako je cijev bila izlijebljena, punilac je trebao biti pažljiv pri umetanju mine

NULTA TOČKA

Vertikalna projekcija centra nuklearne eksplozije, NT – polazna je točka za mjerjenje svih učinaka nuklearne eksplozije

pišu: DAUT BAJRUŠI
ŽELJKO RADALJ

Naziv nuklearna borbena sredstva uobičajeni je naziv koji uključuje nuklearno oružje, termo nuklearno oružje, borbene radioaktivne materijale kao i sredstva za njihovu primjenu, odnosno lansirnu tehniku i sisteme. Često se nuklearna i termonuklearna oružja jednim imenom nazivaju nuklearna eksplozivna sredstva čime se naglašava način njihove primjene (u obliku eksplozije) i postavlja razlike u odnosu na borbene radioaktivne materije.

Borbene radioaktivne materije danas nemaju neku veću ulogu i značenje. To su sredstva pomoći kojih se može izazvati kontaminacija određenog prostora te na taj način djelovati na neprijatelja (ometanjem njegovih manevara te funkciranja njegove pozadine). To su radioaktivne materije koje se nalaze u obliku tekućine, praha ili dima i kao takve se primjenjuju na određenom prostoru.

Nuklearna eksplozivna sredstva danas su svakako dominantna oružja potencijalnog suvremenog općeg rata. Obilježena su oslobođanjem goleme količine energije u vrlo kratkim vremenskim intervalima i ograničenim prostorima, što kao posljedicu ima u pravilu razorno udarno, topilinsko te radioaktivno djelovanje. Dva su suprotna procesa ona koja omogućavaju oslobođanje tako velike količine energije. Prvi je proces cijepanja teških jezgara urana ili plutonija praćeno lančanom reakcijom koja omogućava kratkotrajnost procesa i veliko iskoristenje nuklearnog goriva.

Drugi, upravo suprotan je proces spajanja lakih jezgara, u teže, koji također oslobođava veliku količinu energije. Zapravo je kod tog procesa oslobođena energija po kilogramu utrošenog nuklearnog goriva znatno veća od iste u prethodno opisanom procesu. Više je nuklearnih reakcija koje mogu biti primjenjene u ovom procesu, a najčešće je spominjana reakcija spajanja deuterija i tricija (oba su izotopi vodika) u jezgru helija uz oslobođanje jednog neutrona po reakciji.

Takvi su procesi mogući tek kod vrlo velikih kinetičkih energija čestica koje sudjeluju u reakciji, odnosno kod ekstremno visokih temperatura. To je i pozadina naziva termo nuklearni proces. Oružje koje se zasniva na korištenju tog procesa kod stvaranja eksplozije naziva se termonuklearno oružje.

Kako je razvoj nuklearnih borbenih sredstava išao u dva smjera, jedan prema gradnji sive jačih i jačih projektila megalotonskih snaga a drugi prema gradnji izrazito malih i slabih projektila snage znatno ispod 1 kilotonu, tako su se razvila i dva različita tipa termonuklearnih projektila. Zbog toga se termonuklearno oružje može podijeliti na ono više od 500 kt, goleme snage te na termonuklearne mikroprojektilte izrazito malih snaga (od 0,01 do 1,0 kt) koji su poznatiji pod imenom neutronsko oružje.

Iz izloženog je očito da se nuklearna eksplozivna sredstva mogu razlikovati prema eksplozivnoj snazi. Naime, količina energije oslobođena eksplozijom izražava se ekvivalentnom masom klasičnog eksploziva – trinitrotoluola ili TNT-a, odnosno energijom koju osloboda ta masa TNT-a. Iako se radi o energetskoj veličini, uvriježeni je izraz snaga nuklearnog projektila. Tako razlikujemo mikroprojektilte vrlo male snage manje od 1 kt, projektile male snage (od 1,0 do 10,0 kt), projektile srednje snage (od 10,0 do 50,0 kt), projektile velike snage (od 50,0 do 500 kt) te konačno projektile vrlo velike snage, više od 500 kt.

Cesta je i poznata podjela nuklearnih eksplozivnih sredstava na bazi načela borbene primjene ili tzv. operativno – taktička podjela. U tom smislu razlikujemo strateška, operativna te taktičko – nuklearna eksplozivna sredstva. Pritom se pod strateškim projektima podrazumijevaju projektili vrlo velike snage više od 500 kt. Utvrda u naoružanju u proteklom desetljećima dovela je do razvoja strateških projektila čiji je stalni i osnovni zadatak bio ravnoteža snage i odvraćanje od rata.

Operativna nuklearna eksplozivna sredstva čine projektili srednje i velike snage (od 10 kt pa do 500 kt) namijenjena za izvođenje operativnih zadataka velikih postrojbi u općem nuklearnom ratu.

Taktička nuklearna eksplozivna sredstva su nuklearni projektili vrlo male, male i srednje snage dakle od 0,01 kt pa do 50 kt s lansirnim sredstvima dometa do 300 km. Namijenjeni su za uništavanje važnijih ciljeva na taktičkoj dubini neprijatelja. Pritom se posebno izdvaja mogućnost upotrebe neutronskog oružja vrlo male snage. Zbog specifičnih svojstava neutronskog oružja kao nuklearnog oružja kod kojeg je primarno izraženo radioaktivno djelovanje, moguća je njegova upotreba i kod manjih postrojbi.

Posljedice nuklearne eksplozije očituju se putem razornog udarnog, topilinskog, radioaktivnog te elektromagnetskog djelovanja. Kod toga se zanemaruje (inače vrlo značajno) psihološko djelovanje na neprijatelja. No, učinkovitost pojedinih vrsta djelovanja se mijenja u ovisnosti o mjestu izvođenja nuklearne eksplozije. Zbog toga u odnosu na mjesto izvođenja razlikujemo visinske, površinske i dubinske nuklearne eksplozije.

Visinske nuklearne eksplozije mogu biti zračne (s centrom eksplozije na različitim visinama u atmosferi) te svermirske. Osnovna je značajka takve eksplozije da vatrena lopta ne dodiruje zemljinu površinu niti u jednom trenutku razvoja eksplozije. Donja granica, iznad koje eksplozija ima znacaj zračne eksplozije, mijenja se s njenom snagom tako da je kod projektila male snage ta visina nekoliko desetaka metara, dok kod projektila velike snage ta visina može iznositi i par kilometara. Smatra se da je zračna nuklearna eksplozija „najrentabilnija“ jer su u tom slučaju dometi svih djelovanja na optimalniji.

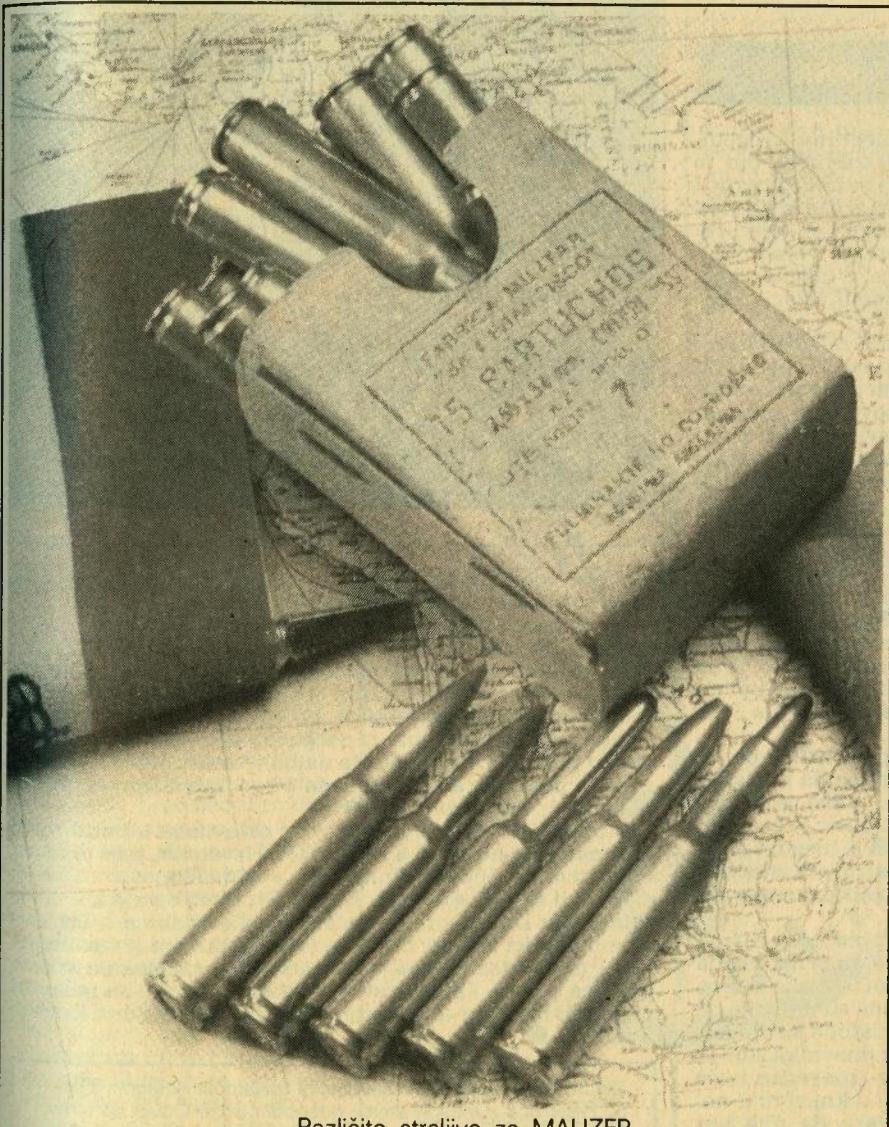
Površinske (nadzemne i nadvodne) nuklearne eksplozije su one kod kojih vatrena lopta barem u nekoj fazi razvoja eksplozije dodiruje površinu zemlje ili vode, kad poprima oblik polukugle. Pod djelovanjem visokog tlaka i temperature dolazi do drobljenja, topljenja i prelaska u plinovito stanje čestica zemlje i okolne materije te miješanja s produktima eksplozije. Dio povučene zemlje poslije hlađenja prelazi u staklastu radioaktivnu šljaku crne i smede boje koja se taloži u području nulte točke (NT) stvarajući kružni prsten promjera nekolike stotina metara. U odnosu na zračnu eksploziju površinska eksplozija stvara znatno veći radioaktivni oblak značajnog oblika gljive, nešto tamnije boje. Zbog toga je i radioaktivna kontaminacija izraženija. Površinska eksplozija stvara na površini zemlje krater koji može biti različitih dimenzija. Tako eksplozija snage 50 kt na zemljištu srednje tvrdće stvara krater promjera 88 m a dubine 18 m.

Dubinske nuklearne eksplozije mogu biti podzemne i podvodne. Kod takvih se nuklearnih eksplozija umjesto vatrene lopte stvara neka vrst plinske lopte (kod podvodnih se eksplozija stvara golem mjeđur vodene pare). Podzemne eksplozije na većim dubinama izvedene su u istraživačke svrhe i pri tom ne dolazi do izbacivanja zemlje na površinu pa tako niti radioaktivne, kontaminacije (izuzevši kontaminacije sloja zemlje gdje je eksplozija obavljena). No na manjim dubinama eksplozije, može doći do izlaženja parova i plinova na površinu zemlje i do izbacivanja velike količine razdrobljene, djelomično istopljene i s radioaktivnim materijalom pomiješane zemlje. ■

MAUZER STRELJIVO

Slavan i uzbudljiv put puške MAUZER u stopu je pratio i njezin metak, doživjevši pri tome ništa manje uzbudljivu priču

pripremio: ŽELJKO MEDVEŠEK

Za razliku od njemačkog mauzera s kalibrom 8×57 (predstavljeno 1888.) i njegovog naslijednika s većim i učinkovitijim zrnom 8×57 IS (1905.), tvrtka je za inozemne kupce razvijala i drugu vrstu streljiva. Za belgijski M 1889 npr. metak $7,65 \times 53$ Mauser, koji je upotrebljavao i vojska drugih južnoameričkih država. Sve do 30-tih godina Winchester i Remington su svoje (lovačke) repetirke M 54 odnosno M 30 također prilagodavali za takvo streljivo. Ti menci, označeni kao belgijski ili argentinski Mauser, bili su svestrano primjenjivani iako su imali premalu snagu za lov na mrke medvjede ili sjeverne jelene (sob). Streljivo tog kalibra nestalo je s tržišta u vrijeme kad su južnoamerikanci izbacili iz upotrebe svoje mauzere ili su ih preuredili za kalibar $7,62 \times 51$.

Godine 1892. Mauser je za svoju pušku M 92 razvio metak 7×57 . Slijedeće godine predstavljena je i poboljšana repetirka istog kalibra, koju su preuzele Španjolska i neke latinsko-američke zemlje. To streljivo, poznato od 1898. godine kao vojno učinkovito, zadržalo se je u svestranoj primjeni sve do danas. Naravno, danas nitko više ne ide sa zrnom u košuljici u lov na slonove i nosoroge, kao što su to radili engleski lovci na visoku divljač na prijelazu stoljeća.

Godine 1894. Paul Mauser je razvio zajedno sa švedskom vojskom metak $6,5 \times 55$ SM (švedski mauzer) za pušku M 94. To streljivo primjenili su i Norvežani kod svoje puške Krag-Jorgenson M 1894. Sve do 1941. izradivao se metak samo sa zrnom zaobljenog vrha i mase 153 gr (9,91 g); zatim su Sjevernjaci za svoju sporometnu pušku M AG 42(B) Ljungman razvili metak sa šiljatim zrnom, mase 139 gr (9 g). Taj metak pokazao se vrlo dobrim u lovnu na sve životinje Sjevera. Sredinom 80-tih godina strijelci s karabinom otkrili su da je švedski mauzer idealan za športska natjecanja.

Iako nije Mauser-ov metak i standardno streljivo NATO-a ($7,62 \times 51$) također spada u ovaj pregled. Države, kao što su Izrael i Argentina, prilagodile su jedan veći dio svojih mauzera za taj kalibr. Za razliku od drugog streljiva, ovo nije započelo svoj vijek kao vojna inačica. Razvio ga je Winchester 1952. godine kao lovački metak .308 Winchester za svoje modele M 70 i M 88 – dvije godine prije nego što je NATO uveo prva ispitivanja odabira u tom kalibru. ■

DNEVNIK SMRTI

Ja, Zoran Filipović, prije profesionalni fotograf, estet, ljubavnik, autor nekih knjiga, sada... svjedok. Svjedok spaljenih, srušenih sela, srušenih mostova, svjedok mirisa: dima, baruta, mesa... Ovo je moja priča. Onako kako sam je ja doživio, video i osjetio. Bez želje da sudi. Da se nametne kao jedina istina. Ovo je jednostavno tek moj – dnevnik smrti.

piše: ŽELJKO BUKŠA, snimio: ZORAN FILIPović

Medu najupečatljivijim projektima ovogodišnjeg Sajma knjiga u Frankfurtu bio je »Dnevnik smrti«, knjiga i izložba fotografija iz rata u Hrvatskoj fotoreportera Zorana Filipovića, koje je, pod nadimkom Zoro preko poznate pariške agencije »Magnum«, objavljivao poznatim svjetskim novinama i magazinima: »The London Timesu«, »Le Figaro magazineu«, »Paris Matchu« i drugima.

Filipović i njegova knjiga su to sigurno i zasluzili jer se radi o jednoj od najboljih knjiga o agresiji na Hrvatsku. Za njega je rat počeo još prije nekoliko godina na Kosovu, gdje je prikupljući materijal za knjigu o Kosovu prvi puta našao na tenkove, koje je kasnije video na svim svojim putovanjima. Jedne večeri u Prištini su ga i napali, i to novinari iz prištinskog »Jedinstva«, lista na srpskom jeziku.

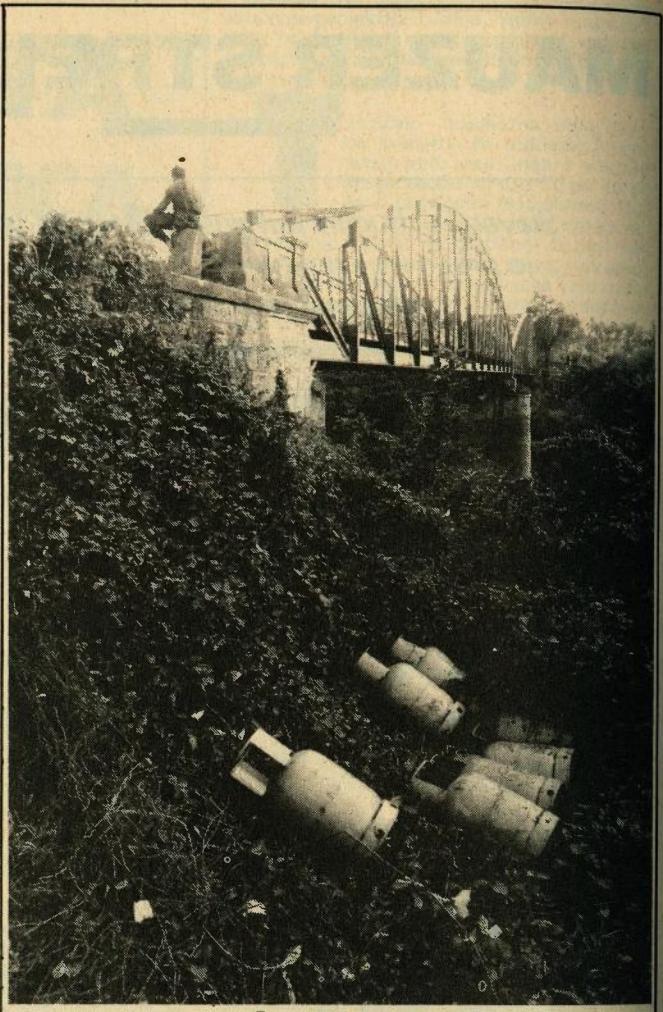
Koliki je profesionalac govori i to da je u tom trenutku razmišljao samo kako da snimi napadače dok su do zuba naoružani srpski policajci sve mirno gledali.

Na Kosovu ga je zatekao i početak rata u Hrvatskoj, koji je za njega počeo prikazivanjem montiranog filma o generalu Špegelju. Iste večeri mu je uništen i automobil pred kućom u kojoj je stanovao pa je shvatio da mora otići s Kosova ako želi ostati živ. U Hrvatsku se vratio preko Crne Gore, gdje je bio zatravan i podvrнут ispitivanjima policije i KOS-a. Zato knjiga i opisuje razdoblje od siječnja 1991. do početka 1992. godine.

Prvi puta se s bivšom JNA susreo u srpnju 1991. u banjaskom selu Dragotincima, gdje je ta, kako se sama nazivala, neutralna vojska počela pucati po mjestu. Kako je taj dio Banije već bio pod srpskom kontrolom, Filipović je bio jedini snimatelj koji se probio u Dragotince pa je njegove fotografije objavila i HTV. Nakon toga je prošao cijelu istočnu i zapadnu Slavoniju, Baniju i dalmatinsko bojište, mnogo puta noseći »glavu u torbi«.

– Kada sam odlazio na front, nisam bio neki ratnik, kao i većina ostalih, ali ratnik se postaje silom prilika kada svakodnevno trčite slalom između granata – kaže Zoran.

U njegovom ratnom dnevniku objavljene su najbolje od oko 10.000 fotografija koje je snimio po ratištima širom Hrvatske, te oko 200 kartica njegovog ratnog dnevnika, koji je napisao na nagovor prijatelja iz pariške izdavačke kuće »Arthoud«. Na pitanje kako to da nigdje ni u knjizi ni u novinama nema njegove fotografije odgovara da nije baš zgodno tiskati vlastitu potjernicu, a jedan rodak mu je go-

Brest, 22. 9. 1991.

spičkog bojišta javio da su u džepu jednog mrtvog četnika ipak pronašli njegovu fotografiju.

– Knjigu sam posvetio brojnim u ratu poginulim novinarima, ali i svim borcima koje sam sretao na bojištima. Zato pozivam sve prijatelje koje sam upoznao u Vukovaru, Nuštru, Dubrovniku i ostalim bojištima da mi se jave preko redakcije Hrvatskog vojnika, jer bih im htio pokloniti ovu knjigu. Oni su pravi junaci ovog rata a ja sam im samo nastojao pomoći radeći ono što najbolje znam. Nažalost, mnogo ih je poginulo ali bih volio da mi se jave članovi njihovih obitelji – naglašava Filipović.

– Zanimljivo je da je knjiga prvo objavljena u inozemstvu (Njemačkoj i Austriji), a tehd onda u Hrvatskoj, gdje je njen objavljanje dijelom financirao i sam Filipović založivši svoj mali zagrebački stan, jer mu je obitelj ostala bez cijele imovine u Dubrovniku i Brčkom, a dio rodbine u Brčkom su mu četnici zaklali. Da se ta vrijedna knjiga konačno pojavi i u Hrvatskoj, koja je u Frankfurtu rasplakala brojne Njemce, prema Filipovićevim riječima zasluzni su i njegovi prijatelji iz firme »Europaplaning« iz Verone i don Branko Sbutega. ■

Nakon što je izašao iz nakladničke djelatnosti, knjigom Zorana Filipovića »Dnevnik smrti« gospodin Bože Čović potvrdio je još jednom svoj urednički senzibilitet.

PLAVA BOJA INATA

piše: BOŽE ŠIMLEŠA

Ako je u bilo čemu Dinamo, odnosno današnji HAŠK-Gradanski, do sljedan klub onda je to, nažalost, po redovitim krizama. Da stvar bude tragicnija - krize se javljaju gotovo u pravilu u razdobljima dobrih igara i rezultata, punog staciona i šampionsko-rezultatskog niza... Ljudi navikli godinama na ta Dinamova razdoblja najčešće lakonski zaključe da je to »prokleti« klub i »ukleti« ljudi koji ga vole, pa eto, jednostavno tako mora biti.

Da li tako zaista mora biti?!

U trenucima takvih kriza, redovito se ponavlja i citiranje Vladimira Bakarića i »komunističkog razloga« izrečenog legendarnom Dinamovu predsjedniku Ivanu Siblu: »Lakše malo s tim Dinamom. Ne trebaju nam nacionalistički problemi. A problem se javlja kad je na stadionu u Maksimiru 50.000 ljudi. Dakle, petsto-šesto mjesto, to bi trebao biti cilj, tada bi na stadion došlo 5-6 tisuća ljudi i problema ne bi bilo...«

Što se to danas dogada u plavim salonima i oko njih? Što je »natjeralo« igrače na doista neuobičajen štrajk i još neuobičajenje javno obraćanje predsjedniku države?! Tko stoji iza tih i takvih poteza, tko vuče konce i s kakvim namjerama, teško je bilo kome sa strane odgovoriti; »bossovi« iznutra mudro šute, ništa konkretno ne kažu - i kad progovore. Ali i prije stvarnog raspleta u jedno možemo biti sigurni: nije proklet ni uklet klub koliko ljudi koji ga vode ili još gore: oni koji vode one koji vode! Tako u maksimirskom ligašu barem nije dosadno, uvijek

Zašto je kriza »proizvedena« baš sada? Plavi iz Maksimira uvjerljivo su jesenski prvaci, na zadnjoj utakmici s Hajdukom okupilo se 50 tisuća gledalaca, sve je proteklo u najboljem redu, a onda - ništa nije u redu!

pristižu vijesti za prvu stranu, padaju glave onih koji su do jučer dizani u nebesa, dolaze oni koji su bili javno i tajno proglašavani za opće neznalice i »sirovine«... Najtragičnije u svemu tome ostaje konstanta: nakon »privatnih ratova i utakmica redovito su najgori rezultat uvijek izvukli - Dinamo i »dinamovci«, narodski rečeno - narod!

Tako je kriza »proizvedena« baš sada? Klub je uvjerljivo jesenski prvak, na zadnjoj utakmici s Hajdukom u

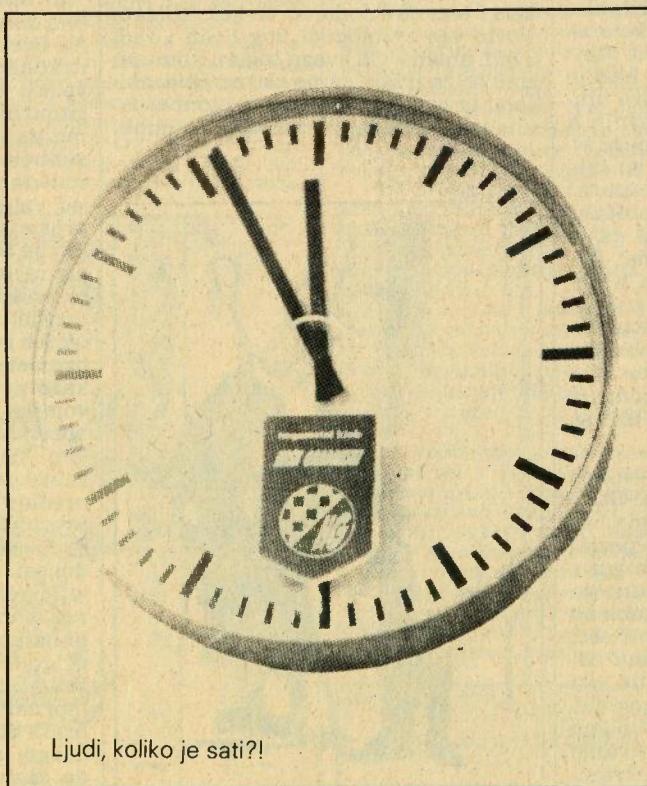
Maksimiru se okupilo 50 tisuća gledalaca, sve je proteklo u najboljem redu, a onda - ništa nije u radu!

Na jednoj strani, izgleda, zajednički nastupaju igrači i trener, na drugoj vodstvo kluba. Kad bi svatko radio svoj posao ovakvog sukoba ne bi ni bilo, osim, ako netko ili neki ne misle da se živi opet u samoupravljačkom socijalizmu, pod parolom »Tvornice radnicima« ovdje prevedeno: »Klub igračima!« Kada se još ima u vidu da se nogogurači bu-

ne zbog neisplaćenih plaća u iznosu od 700 do 800 tisuća HRD, u ovo vrijeme, onda bi sva ta »plava lakrdija« bila komična da nije sve to žalosno. A posebno je žalosno da su pravi igrači negdje u sjeni, sa strane, i pučaju smišljeno iz kornera, skrivajući pravo lice, a ovi, što traže mjesecnu plaću u spomenutom iznosu, tek su »sitniš« u odnosu na brojke i adute koji su u igri. Zato smo i kazali odmah da je ova plava lakrdija žalosna, čemu ne treba zaseban komentar.

Tko sada zapravo gura nogogurače u dosada nevideni štrajk i »okupaciju« plavih salona? Trener Blažević kaže da je htio spriječiti bunt svojim novcem, samo da se previše ne uzbudi javnost, navijači, pučanstvo. Uprava nije dala, ali nije po navodima »pobunjenika« ni izvršila svoja obećanja i isplatila »radnike«. Trener javno upire prstom u politiku, televiziju, pojedine novinare, padaju uvrede, olako se poigravaju s imenima i ljudima, potežu rodoljubne izjave i busanja u prsa tko je veći, tko je zaslужniji, tko je naj... U neposrednoj blizini tih prepucavanja dobivaju nepotrebnu i iskrivljenu sliku i nedavna slikanja na dubrovačkom području, jer se očito netko ili neki (ne)smišljeno poigrava s nacionalnim osjećajima, tradicijom i svetošću plave boje pod domovinskim barjakom...

I dok se sve to nabrojeno oko maksimirskog prvoligaša dogada, a ima još puno toga što bi se moglo nabrojiti, nijedan službeni stav ni glas iz Skupštine kluba, a ne javlja se ni Nadzorni odbor. U Statutu piše kako se skupštinar trebaju sastati najmanje dvaput godišnje. U 1992. godini još se nisu sastali... Valjda ljudima treba pravi razlog. Sve ovo što se dogada u Klubu - to očito nije.

BLAGDAN DJECE, OBESPRAVLJENIH I SIROMAŠNIH

Predaja o Svetom Nikoli, njegovoj dobroćudnosti, nastala je u šestom stoljeću u Maloj Aziji, odakle ju je prihvatio cijeli svijet, osobito djeca, kojima je 6. prosinca postao najpopularnijim blagdanom

Rasireno je mišljenje da je blagdan Sveti Nikola dječji blagdan. No to je samo jedna dimenzija tog blagdana, jer, premda je to neprijetorno najpopularniji svetac među najmladima, legenda ga prikazuje i kao zaštitnika obespravljenih te prijatelja siromašnih.

Prema predaji, Nikola je živio u maloazijskom gradu Smirni, gdje je postao biskupom u prvoj polovici četvrtog stoljeća. Za vladavine cara Dioklecijana bačen je u tamnicu iz koje se oslobodio tek dolaskom na vlast Konstantina Velikog. Legenda nam kazuje da je sredinom četvrtog stoljeća i umro. Nikola je bio prijatelj siromašnih, a u Smirni je u to vrijeme živio neki siromašak s tri kćeri. Djevojke su bile čedne i pristojne, no nisu imale miraza, što je, prema narodnom običaju, značilo da se nisu mogle udati pa je otac već pomišljao da ih proda. Doznavši za naum siromašnog oca Nikolu je tri noći zaredom ubacivao vrećice dukata u djevojačke sobice i omogućio im na taj način pristojnu udaju. Budući da se i u drugim legendama spominju slična dobra djela, blagdan je poistovjećen s aktom darivanja, ali i sa znakom ljubavi.

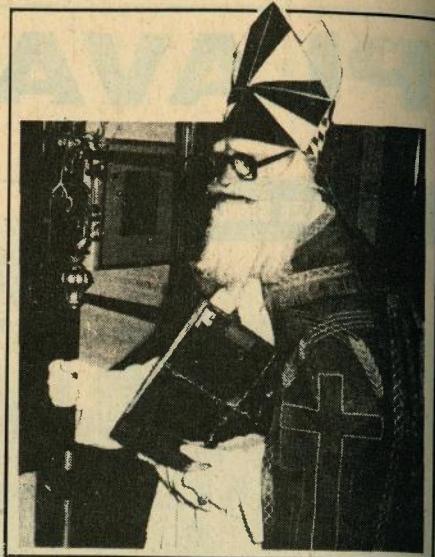
Sama manifestnost Svetog Nikole zaciјelo je svima prepoznatljiva. Osim biskupske mitre, Sveti Nikola ima dugu sijedu bradu, plašt, slikovito pozlaćeni pastoralni štap i zlatnu knjigu s popisom dobre djece. Malo je znano da uz sve ovo ide i zlatni prsten, obično vrlo uočljiv na njegovoj ruci, koji djeca, pri susretu s njim poljube u znak zahvalnosti za darove. Dakako, tu je i znani krampus, crni vrag s rogovima, crvenim jezikom i trozubim kopljem pod pazuhom. Simbolično prikazivanje Svetog Nikole, koji grdi i tjera kram-

piše: TIHOMIR DUJMOVIĆ

pusa, djeluje na dječji odgoj podjednako važno i s pedagoškog i s vjerskog stanovišta. No, kad govorimo o vjerskom izražaju, nije naodmet spomenuti da je prije dolaska komunista na vlast, (dakle: dok je spominjanje ovog blagdana bilo posve dopušteno) Sveti Nikola pozdravljao nazоčne s »Hvaljen Isus i Marija«, dodajući uvijek: »Blago! slovio vas svemogući Bog i Sin i Duh Sveti, amen!« Od svega toga u komunizmu se zadržala samo zlatna šiba, okićena crvenim krampusom, i to masovnije tek posljednjih godina prije njihovo-

va pada. Istina, ponegdje je Svetog Nikole, u izvornom smislu, bilo više, a komunisti su zamjenju za njega dopuštali u vidu Djeda Mraza. Potpuno ukinjanje vjerskog karaktera ovog blagdana (oličenog kroz Djeda Mraza) bilo je očito. Izvana je sve izgledalo gotovo identično, ali bez bilo kakvog vjerskog obilježja. No, uzmete li nečemu pravi i puni sadržaj, oduzeli ste praktički sve, zar ne?

Ta su vremena nasreću iza nas, pa bi bilo dobro vidjeti kakvu težinu i sudbinu Sveti Nikola ima i u svijetu. Prije nekoliko godina UNICEF je potvrdio veliku važnost Svetog Nikole u pomažanju djeci cijelog svijeta, a ideja o tome da bi Sveti Nikola mogao postati simbolom UNICEF-a vrlo je ozbiljna i izgledna. Inače, kad je o UNICEF-u reč, valja spomenuti kako je prigodom proslave 900. obljetnice prenošenja relikvija Svetog Nikole u barsku baziliku utemeljena međunarodna UNICEF-ova nagrada Sanctus Nicolaus. Uz to, podsjetimo još da su u Bariju prije više od 900 godina, prenesene i svečano pohranjene kosti ovog sveca. Relikvije su, kaže predaja, prenijela 62 kršćanska vojnika u strahu da svete ostatke ne obeščaste Turci što su tada vladali Malom Azijom. Pretpostavlja se da su s relikvijama prenesene na Zapad i ove predaje o Svetom Nikoli. Budući da je Sveti Nikola i zaštitnik mornara, moramo se prisjetiti što predaja o tome donosi. Naime, priča nam kazuje kako je Nikola jednom zgodom izvkao od nekih mornara veliku količinu žita da bi nahranio svoje siromahe, a onda se, prigodom pregleda broda, pokazalo da žita uopće ne nedostaje. Zahvalan mornarima što su mu dali žito da nahrani gladne, pomogao je u olui jednoj drugoj grupi mornara što su ga s broda zazivali – zaustavio je oluji.

SENJSKI USKOCI

*Bili su zadivljujući junaci poezije, ali i života.
Ratovali su protiv Turaka radi osvete a poslije
i zbog plijena. Njihovi pothvati »uskakanja«,
doveli su napisjetku i do rata između
Venecije i Austrije*

piše: TOMISLAV ARALICA

Pod imenom uskok naši spomenici 16. i 17. st. podrazumijevaju kršćanske prebjegove iz dijelova Hrvatske i Bosne osvojenih od strane Osmanlija. Iz njihovih redova vrbovali su se vojnici pješaci koji su služili kao plaćeniči u i oko utvrda netom formirane Vojne krajine. Iako mletački izvori za njih govore da su Morlaci i bivši turski podanici, uskoci se ne mogu poistovjetiti s fenomenom migracije balkanskih Vlaha, koje su Turci, kao borbeno upotrebljivo stanovništvo, organizirano naseljavali na novoosvojenim i opustošenim teritorijima. Prelazak skupina turskih Vlaha na kršćansku stranu u vrijeme turske vojne nadmoći bio je marginalan i tek u razdoblju osmanlijske vojne inferiornosti dobiva masovniji karakter. Ipak, valja istaći kako termini uskok i Vlah nisu uvijek upotrebljavani u istom kontekstu, već se radi o višeslojnim pojmovima kojima ni do danas nisu do kraja raščišćeni.

Medu uskocima svakako su najpoznatiji oni što su tijekom 16. i početkom 17. st. bili okupljeni oko Senjske kapetanije. Njihovu jedinu činila je skupina okupljena oko porodice Daničić, čiji je predak, prema predaji, 1463 godine pobjegao iz Jajca u Dalmaciju. Nakon turskog osvajanja Klisa ova skupina uskoka, predvedena Dumrom Daničićem starijem, bježi u Senj 1537. godine, i ta se godina obično uzima kao početak djelovanja senjskih uskoka.

Mletački dužnosnici u svojim izvješćima su najpoznatiji oni što su tijekom 16. i početkom 17. st. bili okupljeni oko Senjske kapetanije. Njihovu jedinu činila je skupina okupljena oko porodice Daničić, čiji je predak, prema predaji, 1463 godine pobjegao iz Jajca u Dalmaciju. Nakon turskog osvajanja Klisa ova skupina uskoka, predvedena Dumrom Daničićem starijem, bježi u Senj 1537. godine, i ta se godina obično uzima kao početak djelovanja senjskih uskoka.

</

Ivan Lacković Croata:

U TJESKOBI, NEMOJ POKLEKNUTI, DOMOVINO!

*Svatko, tko stoji skrštenih ruku, dok je domovina u opasnosti,
sukrivac je u zločinu*

piše: ANDELKA MUSTAPIĆ

snimio: MILAN SIGETIĆ

Svojom je umjetnošću Ivan Lacković Croata donosio i dio svoga djetinjstva. Ekspresivnom evokacijom, potpomognut mogućnostima izdvojenih iz vremena, kolorirao je svijetlo i toplo sliku podravskog sela i života i poopćio je do povoda za metafiziciranje.

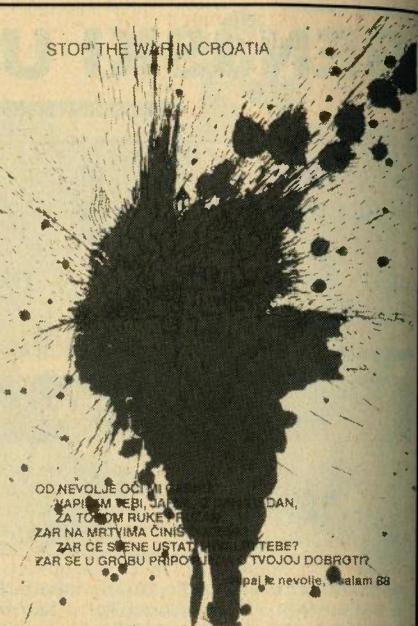
Sada, kada je zašao u sedmu desetku svoje starosti, kako kaže, postao je svjedokom i slikarom djetinjstva hrvatske domovine. Djela natapa samo djelima bojama: crnom i crvenom, pogled mu ne pada na puške, tenkove, zrakoplove... pa, opet, doživljaj mu vršiti, čak toliko kao da njime pokušava umilostiviti nebo. Ili, protestirati Svetomogućem, upitati ga: »Zar se u grobu pripovijeda

o Tvojoj dobroti?«, kao što je to učinio biblijski pisac u psalmu »Vapaj iz nevolje«, kojeg je – zajedno sa svoja dva crveno-crna crteža upozorenja, otisnuta u osam tisuća primjeraka – poslao u svijet, na adresu zemaljskih moćnika.

Odgovore nije tražio, priznaje Lacković. No, Seiji Oshima (direktor tokijskog muzeja, u kojem se održava Lackovićeva izložba »U tjeskobi nemoj pokleknuti, domovino!«, pod motom: »Teče krv iz hrama i oltara, Europa, zar ne vidiš naš jad?«), potresen tragicnošću njegova svjedočenja, poručio mu je:

»To što ste Vi stvorili, samo je rijetkim umjetnicima, kao što su Callot, Goya i Picasso, bilo dano!«

– Mi, koji smo u pozadini, moramo biti svjedoci vremena, a svaki je čovjek svjedok kad se odazove pozivu da stane, bez ikakvih primisli, pred zid onih koji su željeli učiniti zlo našoj zemlji. Svatko, tko stoji skrštenih ruku, dok je domovina u opasnosti, sukrivac je u zločinu – napominje Lacković, srdačno i strpljivo nas ugošćujući, premda je očito da je u trci s vremenom. U tijeku je pripreme

monografske izložbe, što znači skidanje slika s tavana, sa zidova...

Ali, umjetnik ne dozvoljava da nam se ta tema nametne, iako će potkraj prosinca prirediti Zagrebu kulturni dogadjaj: osvrт na proteklo desetljeće svoga rada. Možda je uistinu, prvi put, priroda njegovog uzbudnja izvan njegovog djela, potaknuta i razbuknuta u 65. samostalnom dobrovoljačkom bataljunu iz Ivanić-Grada, kojem je i on, kao vezista, pripadao.

I prebire po stotinama ratnih fotografija, smješkom doticje snimljene... Pokazuje Zorana Palčića, natporučnika i zapovjednika protuoklopног odjeljenja, Malog Vuka, tj. ipedeovku Dubravku Senčić, koja se iz svjetla crtanog filma, nježna i krhka, već prvog dana našla među ivanićogradskim braniteljima.

Vezisti 65. samostalnog dobrovoljačkog bataljuna iz Ivanić-Grada

Slikar Ivan Lacković Croata sa svojim zapovjednikom Matijom Pavlovićem i prijateljima vojnicima

ma, da bi priskrbljenim nadimkom oponirala tada aktualnom Vuku Obradoviću i sve mu onom što su on i njegovi zagovarali i kovali. Niže umjetnik fotografiju do fotografije, a svaka je više od života. Svaka je, kako god da se postavi, barem po jedan korak u djetinjstvu koje se zaputilo ka državi. I po treptaj u duši umjetnika, koji u priči o »Škorpionima«, »Jarićima«, »Letecim medvedićima«, »Palčićima«, »Maminim mazama«, »Crnim udovicama«... (kako su se prozvala jedinice bataljuna) – zatajuje sebe.

– Oni su važni – brani se Lacković. – A meni je čast što su me prihvatali u svoje redove, čast mi je što su mi dali uniformu Hrvatske vojske. Nisam vojnik koji je isao s puškom, jer umjetnost ne smije suditi. Umjetnost mora svjedočiti. Ali, u meni je nešto proradio: kad vidim uniformu, tresem se. Taj osjećaj da sam u državi koja je 900 godina čekala ovaj trenutak, koja sada ima svoju vojsku, taj osjećaj da je to sada sve moje i da sam dio toga neusporediv je s bilo čim što čovjek može doživjeti za 61 godinu života, koliko ja imam. Zato mi nije bilo teško ići s tim godinama po Novskom i Kričkom brdu s mojim zapovjednikom, bojnikom Matijom Pavlovićem, i mojim prijateljima vojnicima, koji međusobno moraju biti prijatelji, jer imaju jedan jedini, isti cilj: obraniti domovinu, svoju obitelj i dom.

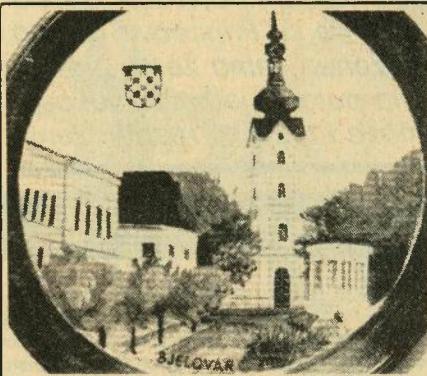
Već je jasno, ljutit će se umjetnik. Bio je izričito protiv pisanja o njemu. Štoviše, zbog svojih prijatelja organizirao je susret u Ivančić-Gradu. Htio je predstaviti ratnike koji su branili Novsku, Stari Grabovac, Lovsku, Korita...

Dočekala ga je Mali Vuk s novom vojničkom iskaznicom, kojom postaje ipedeovcem 148. brigade, u koju su prešli i neki pripadnici demobiliziranog 65. bataljuna. Tu je i Zoran Palčić. Teško je ranjen, ali u zagrljaju s Lackom ne preza od stiska. Mladen Jerković je, doznajemo, »majstor za ose«, a, čini se, i za ponovno rođenje. Na nogama je, premda mu je, poslije okršaja u Vodicama, bilo teško povezati nit. I, što je zanimljivo, prijatelju umjetniku savjetuje da ratnici, »u stanju mirovanja«, ne donosi više u vrećicama čokolade. Među prisutnima, umjetnik traži Jaru. Imao je brigai i brigai zbog njega. Boja se da mu junaštvo ne dode glave. A Jaro, bljeskom ispod trepavica, nagovješće novo »lukavstvo«.

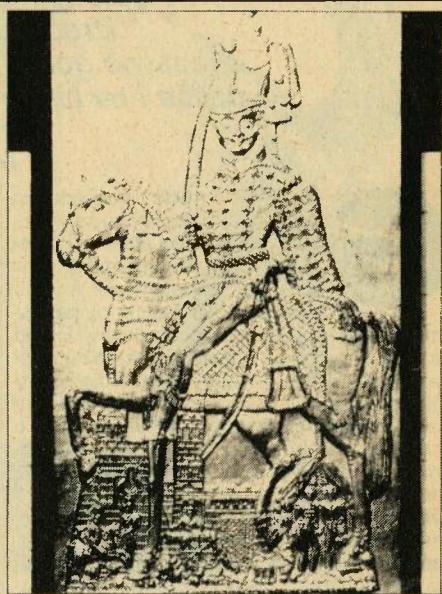
– Kako su to hrabri momci! Živjeli su u zemunicama, uz svjetlost svijeće pod zemljom... Bilo je svega – kaže, odmahujući rukom, Lacko. I upravo u trenutku kad su ga pritisnula sjećanja, naišao je zapovjednik Pavlović, u međuvremenu preimenovan za zapovjednika 148. brigade. Njihova je bliskost od onih koje, kad se sretnu, traju. Počešla je pozivom umjetniku da obide ratište, i, kada je umjetnik u Ivančić-Gradu izložio svoja svjedočanstva, pozivom da se kao vojnik priključi postrojbi. Danas obojica, kao vojnici, imaju »cijenu«: krajiški Srbci nude za zapovjednika Pavlovića 30.000 a za slikara Lackovića 15.000 njemačkih maraka, što netko od ivaničogradskih ratnika prokomentira: »Za njih je slikar jeftiniji od njegovog stakla.» ■

ZAJEDNIŠTVO DOBROTE

Invalidima domovinskog rata, za dar i kao znak zahvalnosti, slikari bjelovarskog okružja namijenili su svoja djela

Franjo Fridl: »Ulije na drvetu«, 1992.

Miljenko Jurjević: »Zrinski«, odljev u gipsu, 1991.

piše: TOMISLAV LACKOVIĆ

Likovna kolonija iz Bjelovara organizirala je humanitarnu akciju pod nazivom »Tebi uspomena na moju Hrvatsku«, koja se sastoji od izložbe slika pedesetak autora, različitim tematskim orijentacijama i tehnikama. Izložba slika bjelovarskog likovnog okružja (Durdevca, Molvi, Križevaca i, naravno, Bjelovara.) Otvorena je 26. studenog, a djela će biti uručene invalidima domovinskog rata 6. prosinca, na dan zatvaranja izložbe.

Izložba se održava u galeriji »Zvonimir«, u Bauerovo ulici, a otvorio ju je gradonačelnik grada Bjelovara, prof. Stanislav Pavlić.

Sama ideja o pokretanju akcije stara je godinu dana, s tim što bjelovarskim umjetnicima, odnosno njihovoj likovnoj koloniji ovo nije prvi put da svoje stvaralaštvo usmjeravaju u humanitarne svrhe. Naime, oni su još prošle godine novcem koji su dobili prodajom svojih djela pribavljali opremu, hranu i sve što je bilo potrebno hrvatskim vojnicima koji su s područja

bjelovarske općine krenuli u obranu domovine.

Na izložbi je zastupljen odista širok krug umjetnika, od onih čija se djela mogu nazvati amaterskim pa do vrhunskih akademskih slikara, no zajedno se našavši u dobru, sva djela su podjednako vrijedna.

Ova akcija, potekla iz topline i ljudske duše, potaknuta je osobitom inicijativom gospodina Drage Štefana, koji je ujedno i jedan od utemeljitelja kolonije.

Otvorenju izložbe bili su nazočni predstavnici Ministarstva obrane Republike Hrvatske, koje je i pokrovitelj akcije, predstavnici udruženja invalida domovinskog rata i predsjednik HIDRE gospodin Željko Klemenčić, a u ime Ministarstva obrane nazočne je pozdravio brigadir Duro Dečak.

Temeljna nit, ključna ideja koja se protezala tijekom ostvarivanja i realizacije ove akcije, i koju ćemo još mnogo puta susretati, nalazi se i u predgovoru kataloga izložbe:

»Iskazati, prije svega, osjećaj poštovanja i zahvalnosti invalidima domovinskog rata koji su, žrtvujući sebe, nama omogućili život u slobodnoj Hrvatskoj, a poklanjajući im svoja djela želimo ostvariti prisniji kontakt.■

PRINCE OPET KAO PRINC

Najnoviji Princeov album potvrđuje davno izrečenu tezu da su Princeovo glavno kreativno gorivo — žene i samo žene. No on potiče i na hipnotično putovanje kroz zvukove, ritmove i različita raspoloženja

Glazbeni kritičari već odavnina smatraju Princea genijem popularne glazbe. Taj američki glazbenik, prozvan »malim divom« zbog niskog rasta (visok je samo 160 cm) ne pokazuje ni najmanje namjere da ih u tome razuvjeri. Još od svog prvog pravog svjetskog hita »When Does Cry« iz 1984., Prince se nevjerojatno uspiješno poigrava crnačkim plesnim žanrovima i studijskom tehnologijom, uspijevajući u najvećem broju slučajeva izbjegći predvidljivost i rutinu. Dakle, iz albuma u album žanrovske više nego prepoznatljive matrice pretvaraju se u neku čudnu glazbeno-plesnu magiju koja vas jednostavno tjeru na gibanje u ritmu. Sve to izgleda još fascinantnije kad se uzme u obzir Princeova nevjerojatna produktivnost, neizlječivi radoholizam, pa se takve izvrsne zbirke pjesama ponekad pojavljuju i u razmaku manjem od godinu dana.

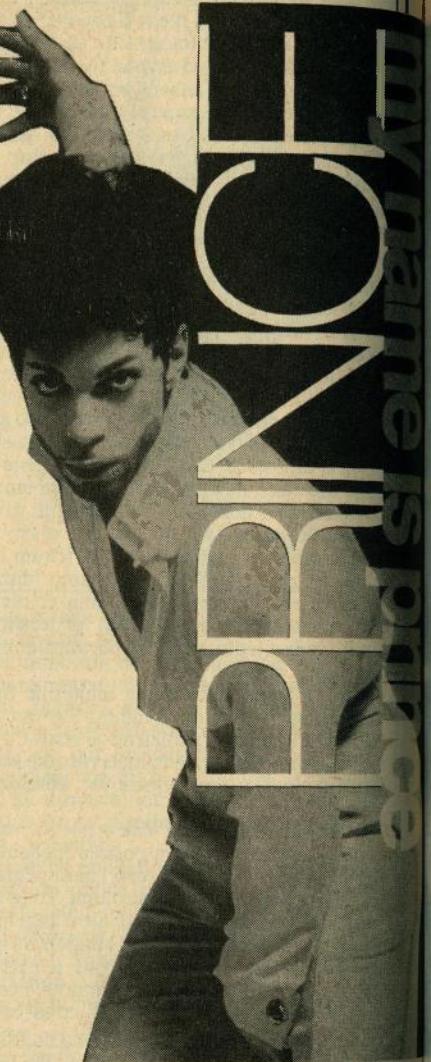
Eto, upravo se to i sada događa. Još se nisu slegli dojmovi nakon urnebesnog projekta »Diamonds And Pearls«, koji je izbacio četiri svjetska hita, a Prince je ponovno na tržištu s albumom čiji naslov zahtijeva objašnjenje. Naime, Prince je album imenovao znakom koji je spoj muškog i ženskog simbola. Takav je znak izuzetno teško otiskati u novinama, pa promotivni materijal koji ide uz ovu ploču sadrži i disketu s programom znaka za potrebe tiskanja. S obzirom na to da redakcija »Hrvatskog vojnika« ipak nije došla u posjed te diskete morat ćemo album imenovati, kao i ostale redakcije što su se našle u sličnoj situaciji, kao »Symbol«. No, uostalom, ime, iako vjerno oslikava atmosferu albuma, nije presudno. Najvažnije je da Prince na njemu nastavlja u svom stilu. Dakle, frenetično, impulzivno, otkvaćeno!

Album je zamišljen poprilično ambiciozno, kao neka vrsta rock soap opere o tajanstvenoj ljubavi željnoj princezi iz Kaira, pa pjesme, iako su neke među njima itekako veliki potencijalni hitovi, moramo shvatiti kao dio jedne cjeline. Inspiracija za princezu (kojoj, razumije se, nedostaje samo Prince) bila je osamnaestogodišnja vrhunска američka baletinja Mayte, što još jednom potvrđuje davno izrečenu tezu da su Princeovo glavno

pisac: NEVEN KEPESKI

kreativno gorivo — žene i samo žene. Ljubav, i uopće žene, kao središnje tematsko mjesto i glavna opsesija, rezultiraju u tekstovima stalnom šetnjom po granici lascivnosti, no u doista vreloj smjesi disca, funka, rapa, ravea, reggaea i mjestimice rocka sve to ne djeluje neopravdano ili pak neukusno, računato na dobivanje nekih komercijalnih bodova. Naprotiv »Symbol« također zadržava još jednu Princeovu konstantu. Potencira posebnu vrstu tajnovitosti, mističnosti koja se ne može opisati, ali se odmah, nakon prvog slušanja, prepoznaće i osjeća.

No, da ne mistificiramo previše, zaključimo: zajedno s ekipom vrhunskih instrumentalista iz skupine »New Power Generation« Prince ponovno nudi našim ušima fantastično, halucinantno, hipnotičko putovanje kroz zvukove i ritmove, kroz različita raspoloženja, od krajnje razularenosti do krajnje nježnosti. Na takvom vam se putovanju svašta može dogoditi. Jedino vam ne može biti do sadno.

ĆIRO I

Sa svojim tamburaškim sastavom, i uz dobru volju da u danima opustošenim ratom uveseljava ljudе, Boris Gašparac Ciro prešao je već brojku od dvije stotine održanih dobrotvornih koncerata, a dočekao je i svoj hit: »Laže selo, lažu ljudi!«

SMRTONOSNO ORUŽJE 3

Najbolji dio »smrtonosnog« serijala. Formula uspjeha: malo humora, malo društvene savjesti, malo sentimentalnosti i malo akcije, ali vratolomne i spektakularne

Policijском poručniku Murtaughu (Danny Glover) preostalo je još samo tjedan dana do odlaska u mirovinu. Zbog toga nije pretjerano sretan, ali još ga više muči kako da u tih nekoliko dana uopće sačuva živu glavu. Naime, njegov temperamentni partner Riggs (Mel Gibson) ima neobičnu sposobnost da se uvijek nade tamo gdje su nevolje. Kad Murtaugh i Riggs krenu u akciju automobili lete u zrak, zgrade lete u zrak, čitava naselja lete u zrak. Ovoga puta tragaju za beskruploznim prodavacem oružja, a pritom im pomaže ljepuškasta policijska službenica (Rene Russo), na koju je Riggs odmah bacio oko ali i smušeni agent za nekretnine (Joe Pesci).

Kad je »Smrtonosno oružje 3« krenulo na osvajački pohod po svjetskim kinima, publika i kritičari bili su, čudom, jednoglasni. »Trojka« je najbolji dio »smrtonosnog« serijala. Dokaz tome je i zarada od 140 milijuna dolara, a konačni utržak zacijelo će biti i mnogo veći. Čovjek, koji je možda najviše zaslužan za taj, više nego opipljiv, uspjeh, jest Joel Silver, jedan od najmoćnijih i najuspješnijih producenata u povijesti Hollywooda. Popis njegovih producentskih projekata zadata je impresivan: »Predator«, dva nastavka »Umri muški«, tri »Smrtonosna oružja«, »Prljavi igraju prljavo«, »Ricochet«, a jedan od najnovijih je i »Policajac s Beverly Hillsa«.

piše: MARINA DIMITIĆ

3*. Silver se specijalizirao za proizvodnju tzv. formula filmova, odnosno filmova napravljenih prema formuli ili receptu koji provjereno »palii kod publike. Najčešće je recept ovakav: malo humora, malo društvene savjesti, malo sentimentalnosti i puno akcije. Naravno, takve je filmove lakše potjecnjivati nego napraviti. Osim toga, ni gotova formula ne jamči uvijek uspjeh. »Smrtonos-

no oružje« jedan je od rijetkih serijala čiji je svaki novi nastavak bolji od prethodnog. Kako je krenulo, moglo bi se dogoditi da »Smrtonosno oružje 4« postane klasičkom. Joel Silver i redatelj Richard Donner tek su neznatno varirali osnovni okvir priče iz prvog dijela, snimljenog 1987. godine, ali su svakom slijedećem nastavku pokušali dati drukčiju kvalitetu. Tako je u najnovijem nastavku, više nego ranije, naglasak stavljena na komiku, iako je to najčešće pretjerana »Tom i Jerry« komika, koja jasno sugerira da cijelu stvar ne treba, kao ni u crticiima, uzimati pretjerano ozbiljno. Naravno, jedan od najvažnijih elemenata formule uspjeha svakako su i izvrsno režirane i bespriječno izvedene akcione scene, koje su ovoga puta još vratolomnije i još spektakularnije. Međutim, prave magije »Smrtonosnog oružja« ne bi bilo bez sjajnog dvojca Gibson-Glover i njihovih filmskih likova, Riggsa i Murtauga. Premda se činilo da će se od pretjerane upotrebe izlizati, njihova savršena nespojivost (različiti su po boji kože, po godinama i po temperaturom) još uvijek odlično funkcionira i izvor je najduhovitijih trenutaka u filmu.

»Smrtonosno oružje 3« pruža publici upravo ono što ona traži: zabavu, zabavu, zabavu. Mozganje je strogo zabranjeno. Ovo je luda, brza i uzbudljiva filmska vožnja. Jedno je sigurno — dva sata provedena u kinu bit će smrtonosno oružje protiv dosade.

Crijekom ovog rata koji nas je zadesio, Ćiro je na više od dvije stotine dobrotvornih koncerata pokušavao, barem na trenutak, liječiti još uvijek nam sveže rane. Svojom pjesmom podiže duh, jer, kako kaže, trebamo raditi ono što tko umije.

Prisjeća se svojih nastupa pred našim braniteljima zajedno s prijateljem Željkom Punčićem — Gračancem, prisjeća se koncerta održanog pripadnicima 153. (velikogoričke) brigade, kada je tridesetak puta otpjevao »Laže selo, lažu ljudi«, a dozivljajno mu je najupečatljiviji nedavni nastup u Krapinskim Toplicama. Bisevi su tada na puna tri sata produžili koncert za ranjene borce i njihove posjetile.

Ćiro je dugo godina prisutan na našoj zavavnoglažbenoj sceni i s pravom je dočekao da pjesma »Laže selo, lažu ljudi« postane veliki hit.

NEVEN VALENT-HRIBAR

CRNI 6

Boris Gašparac — Ćiro, pučki glazbenik, izrastao iz običaja Požege i njezine Zlatne doline, kazuje nam da je glazbenikom postao u trenutku rođenja. Sa svojim tamburaškim sastavom »Crni 6«, što je ime koje ga podsjeća na rokersku grupu s kojom je nastupao još u gimanazijskim danima, Ćiro danas prenosi običaje kraja iz kojeg je potekao. Ćiro voli dobro srce i široku dušu. Sve što je dosad napravio i otpjevao samo je izraz želje za prijateljstvjem i uveseljavanjem ljudi. Isti su bili njegov otac, njegov djed, njegov pradjet... koliko on zna.

Nacionalna i sveučilišna biblioteka

HRVATSKI HRAM KNJIGE (3)

Teško je na ovako ograničenom prostoru detaljnije rasvijetliti tolike događaje i ličnosti neposredno vezane uz Nacionalnu i sveučilišnu biblioteku. Ali grijeh bi bio ne spomenuti ime i dijelo inž. Ivana Dubravčića, jednog od najstrastvenijih bibliofila, čovjeka i rodoljuba koji je godinama živio u Nizozemskoj i svaku priliku koristio da mnogi izuzetni primjerici, pravi svjetski rariteti, dospiju u Biblioteku.

Ilustrativno je njegovo pismo upućeno na adresu Flore Maroević u Muzej za umjetnost i obrt:

»Već podulje tragam za našim tiskopisima po Evropama. Ima tih naših knjiga, karta, grafičkih listova rasutih naokolo! Između ostalog, preplaćen sam i na katologe Sothebyja. U njihovom Previewu, Nov Dec, video sam malu fotografiju Fortezova pladnja i saznao sam da će biti ponuđen na dražbi u Zürichu. Više podataka nije bilo, pa sam telefonirao u Zürich da mi pošalju kompletan katalog, kojeg sam primio koncem studenoga. Kad sam pročitao detaljniji opis pladnja, gotovo me udarila kap. Uz našeg majstora, na tanjuru je bio i naš motiv – fantastično! I Sothebyjeva procjena je pokazivala da se radi o izuzetnom djelu. Žarko sam želio obavijestiti naše muzeje, ali bilo je premalo vremena za sve. Vi ste slavili Dan republike i ništa pametno nije mi padalo na pamet... Kad sam saznao da pladnja nije prodan, opet me uhvatila groznica. Pisao sam na nekoliko adresa u Zagrebu, nudio polog – rekli su mi, naime, da će Zürich naciniti iznimku i prodati tanjur direktno, ako u zemlji nadem kupce. Žao mi je bilo što se ja lomim, a ljudi po prirodi posla bliži renesansama i Fortezzama ne uzimaju pladnje što im se pružio na dlani... Sad sam sretan,

Uvijek je bilo strastvenih bibliofila i istinskih zaljubljenika u knjigu koji su, ne žaleći vrijeme i novac, po svijetu tražili, otkrivali i dopremali prave raritetne vrijednosti u Hrvatski hram knjige

piše: BOŽE ŠIMLEŠA

Br. 35.

Naredba

kr. hrv. slav. dalm. zemaljske vlade odjela za bogoslovje i nastavu od 15. ožujka 1876. br. 541.,

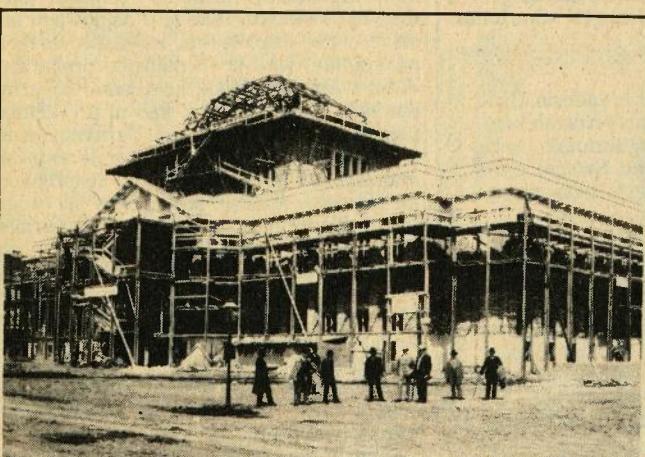
kojom se propisuju pravila za biblioteku kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu.

Knjižnice su u obće vrlo znamenit faktor višjega naobraženja u svakoj zemlji, a za sveučilišta upravo neobodna potreba; nu pošto bi i najbogatije obskrbljena knjižnica ostala zakopano blago, ako se neuredi i neupravlja tako, da bude svakom izobraženomu državljanu, a osobito sveučilišnoj mladeži pristupna, izdaje kr. zemaljska vlada, odjel za bogoslovje i nastavu priležeća pravila, kojimi će se zadovoljiti silnoj već od davnina osjećanoj potrebi ove zemlje.

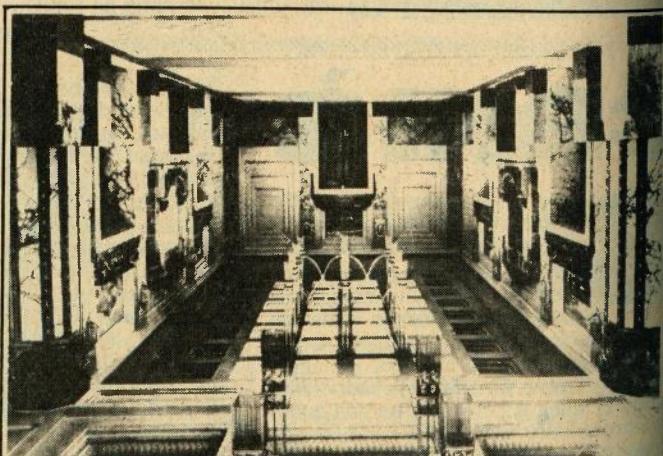
Ova naredba stupa u krijeost onim danom, kojim bude proglašena uborniku zakonah i naredbah.

Ivan Mažuranić s. r.

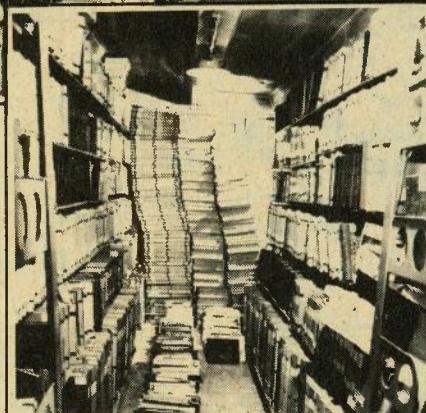
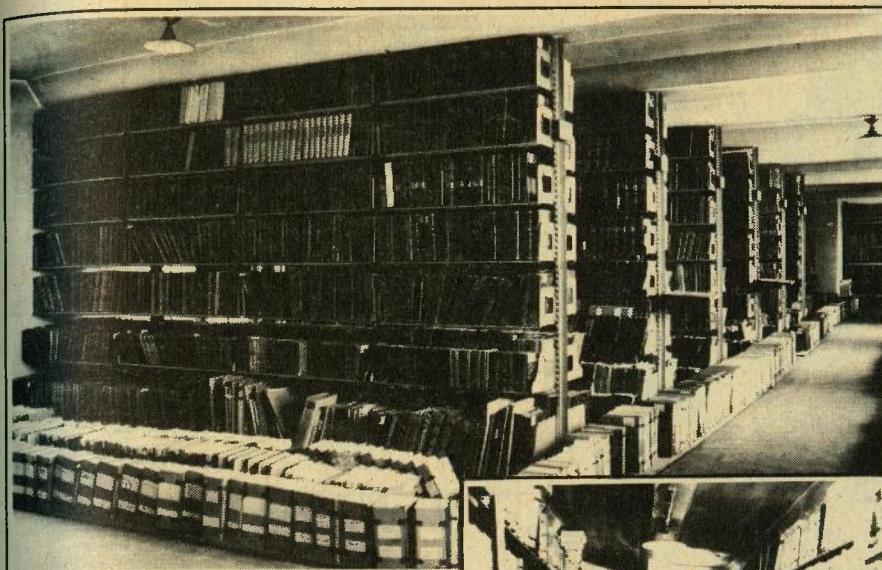
Naredba kojom se propisuju pravila za biblioteku – vlastoručno potpisana od Ivana Mažuranića!

»Kostur« zgrade Nacionalne i sveučilišne biblioteke na Marulićevu trgu izazivao je od početka gradnje osobitu pozornost

Umjerena otmjenošt i decentnost krase unutrašnjost monumentalne zgrade

IZBOR RUKOPISA

U izboru rukopisa neizostavno se mora spomenuti neobjavljeni latinsko-ilijski rječnik Pavla Rittera Vitezovića (17./18. stoljeće). Tu je i Kratka osnova horvatsko-slavonskog pravopisa Ljudevit Gaja (1830. g.), prvi prijevod Biblije na hrvatski jezik Bartola Kašića iz 17. stoljeća. Tu je i prvi tiskani prijevod Biblije Petra Matije Katanića iz 1835. godine.

U vezi s 166 inkunabula NSB i 253 metropolitane napomenimo da se kao autori pojavljuju Kariolan Cipico, Nikola Modruški, Jakov Bunić, Karlo Pucić, Juraj Dragišić, Šimun Hvaranin... Tipografski radovi domaćih majstora Andreja Patašića Kotoranina i Dobruška Dobrića Dubrovčanina prava su remek djela tiskarskog umijeća...

Danas mnogi ne znaju gdje je Nedelišće, a tamo je tiskana prva knjiga u sjevernoj Hrvatskoj. To je zakonik znamenitog madarskog pisa Ivana Verböcza, koji je -na szlowjenski jezik obernien- od Ivanusa Pergossicha. Spomenimo i novi testament tiskan glagoljicom u Urachu kraj Tübingena 1563. godine. Tu se još nalaze: prvi vodi rječnik latinsko-talijansko-njemačko-dalmatinsko-madarski Fausta Vrančića tiskan 1595. godine, prva gramatika Bartola Kašića i jedini sačuvani primjerak »Satira M. A. Rejkovića [otisnut u Drezdu, 1726]... Među prirodoznanstvenim djelima neizostavna su imena Nikole Nalješkovića, Nikole Gučetića, Markantuna Dominusa, Marina Getaldića, Dure Baglivića, Rudera Boškovića, Josipa Domina... Od hrvatskih humanista zastupljeni su Marko Marulić, Feliks Peštenić, Ivan Česmički, Juraj Dragišić, Fran Trankvila Andreis, Matija Vlačić, a tu su i vrijedna djela N. Ranjine, H. Lukića, I. Gundulića, J. Palmotića, F. Bunića, A. Kačića-Miošića...

Uz hrvatske ovde se nalaze i vrlo vrijedne slovenske, crnogorske i srpske knjige...

Svakodnevno su pristizale nove i nove knjige, prostor je postao pretijesan...

jer je sve prošlo kako se samo poželjeti može. Vi ste imali kupca, ali novac nije bio na raspolaganju. Ja sam želio pomoći novcem, ali nisam znao kome. Sve je prošlo sretno, ali se moglo dogoditi da bude i drukčije. Ako se sve ponovi u budućnosti, slobodno računajte i na moju pomoć. Moja je iskrena želja da se naša baština nade na svom mjestu u domovini...

Sve za domovinu

Inž. Dubravčić pribavio je Biblioteci vrijedne podatke o nekoliko desetaka starih, vrijednih knjiga i rukopisa, što su se pojavili na tržištu Europe i svijeta. Više puta je našao na knjige Marulića, Vlačića, Dominisa, Getaldića, Kašića, Dordevića, Boškovića... Tako je upravo zahvaljujući njemu Nacionalna i sveučilišna biblioteka u Zagrebu došla do izuzetno vrijednog primjera knjige Rudera Boškovića »DE LIGE VIRIUM IN NATURA EXISTENTIUM« (O zakonu sila koje vladaju u prirodi) tiskane u Rimu. Na isti način stigla je i »OPERA OMNIA« Dure Baglivića, čuvenoga dubrovačkog pisca medicinskih djela, tiskana 1710. godine u Lyonu. Tako su došle u taj naš Hram knjige mnoge slavističke knjige iz 18. stoljeća... Znalo se često dogoditi da Biblioteka nema deviza za odredene vrijedne knjige pa je inž. Dubravčić sam ustupao svoje devize, čineći sve da istinske vrijednosti dospiju u domovinu...

GRAFIČKA ZBIRKA

Iz grafičke zbirke NSB-a »strši« – ku-pljena [od supruge Mirka Račkoga] – mapa crteža I. Kršnjavoga [nastala između 1873. i 1878. godine]. Uz to, grafička zbirka posjeduje i drugi vrijedni grafički materijal, poput djela Rotte Collonica.

U zbirci zemljopisnih karata posebna vrijednost su rukopisne karte koje za nas imaju kulturno-povijesno značenje. To su Osječka tvrdava iz 1727. godine, karta Gospića i Senja, te Patančićeva rukopisna karta Hrvatske, koja je zapravo revidirani unikat Glavačeve karate iz 1673. godine. Muzička zbirka – nuditi treće izdanje Cithare ortocorde iz 1757. godine u kojoj se nalaze crkvene pjesme kajkavski pisane. Tu je i rukopisna Pavlinška pjesmarica iz 1644. godine, a od ostalih vrijednih rukopisa valja barem spomenuti partituru prve hrvatske ope-re »Ljubav i zloba« Vatroslava Lisinskog, i klavirski izvadak iz »Zrinskog« Ivana Zajca...

Vrijedno je ovdje zabilježiti način na koji je u Zagreb »dopravljao« jedinstveni atlas pomorskih karata i panorame istočne obale Jadrana, što ga je specijalno za Napoleona izradio glasoviti kartograf Ekerlin.

Zbilo se to 28. svibnja 1979. godine, a do-premijen je izravno iz Londona. U antikvarijatu Weinreb-Douwna Ltd. u Londonu pro-našao ga je poznat kolezionar starih karata Spličan Tonči Radman, a Nacionalna i sveučilišna biblioteka u Zagrebu dobila ga je za 22 000 funti sterlinga, što je izuzetno povoljna cijena s obzirom na pravu vrijednost.

»Atlasne karte i priloženi rukopisni izvještaj su originali«, piše u povodu tog izuzetnog događaja dr. Filip Racetic i dodaje: »Atlas sadrži 17 listova, od kojih 15 karata i dva lista panorame na kojima su grafički prikazani rezultati hidrografiske izmjere što su je na Jadranu izveli francuski hidrografovi u proljeće i ljetu 1808. godine pod zapovjedništvom čuvenog inženjera hidrografa, člana Francuske akademije nauka, kapetana korvete Charlsa Beaumeps-Beauprea, nazvanog »ocem hidrografije«. Francuski su stručnjaci hidrografsku izmjjeru izveli uz zapadnu obalu Istre i uz dalmatinsku obalu od Zadra do Splita. U rujnu iste godine radove su prekinuli zbog opasnosti koja im je zaprijetila pojmom britanske ekadre u blizini da bi ih ponovno nastavili 1808. godine.

Atlas sadrži kartu sidrišta Pirana, karte luka Umaga, Mirne, Poreča, Pule, Verude, Zadra, Šibenika, Rogoznice i Splita, zatim karte Limskog kanala, obale Istre od rta Barbariga do Bombista, Pašmanskom tjesnaca, ulaza u šibensku luku, prilaza Šibeniku i Rogoznici, te panorame rta Brankorasa i ulaza u pulski luku. Karte i panorame su nacrtane ručno, tušem i vodenim bojama na kvalitetnom papiru i pravo su umjetničko djelo. Kartiranje podataka hidrografiske izmjere i kartografsko oblikovanje atlasa izvedeno je u Vojarnografskom institutu Italije od 1806. do 1808. godine pod izravnim ravnateljstvom ministra rata Italije divizijskog generala Caffarelia. ■

Od slijedećeg broja čitate naš novi felton:
ŽIVOT I DJELO PAVLA RITTERA VITEZOVIĆA

	SKUPNOST PROBLEMA U NEKOM PODRUČJU	URED AJ ZA RADIOLOKACIJU, RADAR	"ZAGREBAČKA PIVOVARA" JE ...	"RADUJS"	PRIPADNIK AM. INDIJAJSKOG PLEMENA (APAČ)	POKOJNI GLUMAC ROGOZ	AMERIČKI GLUMAC BEATTY	GLUMICA SHERIDAN STANOVIK OBITAVALAC	PISAC SALGARI OVEĆI ORASI (HOJNAJC)	
STAZA UGAŽENA U SNJEGU (PRТИНА)				RAZNOVRSNOST MUŠKO IME (ANTUN, ANTO)						
OTOK U JADRANU				KOJE SE ODNOŠI NA PREBAČAJ DARINKA ODMILA						
OD ONOGA, TRENUTKA, OD ONOG VREMENA				STRIP-JUNAK TRACY IKA ODMILA					JUŽ. PLOD, MOGRANJ PISAC, SPISATELJ (LITERAT)	
KRČMARI, GOSTIONIČARI					TAJLAND		PJEVAČ GAGIĆ MORSKA RIBA, LOVRATA			
VEĆA POSUDA ZA KUHANJE				MALENA KONOBA NEJAK NEMIR (PJESEN)	VODITELJ MLAKAR					PLITKA MJESTA UVODI, GAZOVI, PLIĆINE
AMERIČKI GLUMAC WALLACH			POTICATI, BITI ANIMATOR PREDAH, ODUSAK							PORTUGAL MAREN ŠTIT
MORNARSKI POČETNIK, "MALI" OD BRODA (PO TAL.)			TENOR CARUSO NEZASIKE-NI UGLJIKOVODIK		KATA U DALMACIJI VLADAR U CAREVINI				SLOVA IZA "S" I "K" ZVIJEZDA U ORLU (ATAIR)	
PITONAC ILI STUDENT NEKE AKADEMIJE					SKIDATI KOŽU, GULITI PIĆE					
KOĆI OPREZNO PIPAJUĆI UMRSKU		--		SPRAVICA PJESENICKI ŠOPOV						
OPIS PUTA; VOZNI RED (MINOŽ.)								RJUBKA U ČLEU REDATELJ BABAJA		
KOVANI NOVČIĆ					SKLADA TEJ SLOV. MODERNE, ANTON "LITRA"					
MJERA ZA PAPIR				MALENI KOLOBARI, KRUŽKI, KOLUTIĆI						

Senjski uskok s kraja 16. stoljeća

Sjaj u srcu Zagreba... doživljaj ekskluzivnog šarma i tradicije

De luxe hotel u staroj gradskoj jezgri, u blizini poslovnog središta, s jedinstvenim pogledom na grad

* * *

457 luksuzno opremljenih i klimatiziranih soba sa satelitskom TV i direktnim telefonskim vezama, mini bar, 24 sata sobni servis, zatvoreni bazen, sauna, masaža, fitness, 2 restorana i 2 bara, casinó, garaža, shopping centar, rent a car, banka art galerija, dvorane za sastanke i bankete do 1000 osoba.

HOTEL
INTER-CONTINENTAL
ZAGREB